

ЧАСОПІС ДЛЯ ВАС

№3 (1050), СКАВІК, 2021

Беларусь. Belarus

БЕЛАРУСЬ

Палітыка. Эканоміка. Культура

ISSN 0320-7544



ТАКІ АДМЕТНЫ ВЕСНАВЫ НАСТРОЙ

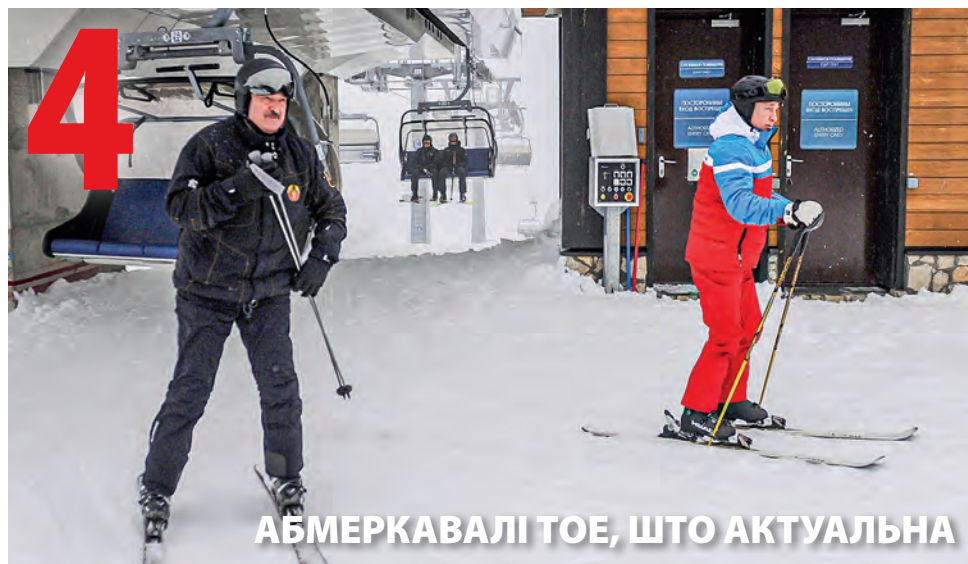
ГАЗЕТА З БЕЛАРУСІ

ГОЛАС РАДЗІМЫ

ВЫДАННЕ «ГОЛАС РАДЗІМЫ» — НА САЙЦЕ ZVIAZDA.BY

Газета
для суайчыннікаў,
якую чытаюць
па ўсім свеце





БЕЛТА

АБМЕРКАВАЛІ ТОЕ, ШТО АКТУАЛЬНА

3 Тры вектары поспеху

У беларускім Урадзе разгледзелі вынікі працы эканомікі за мінулы год і прааналізавалі пачатак цяперашняга



ВЯСНОВАЕ ДЫХАННЕ

3 Зручна, а галоўнае — экалагічна

Электратранспарт трывала ўваходзіць у наша жыццё. У асобных краінах ён ужо займае больш за палову рынку новых машын. Беларусь не збіраецца адставаць ад сусветных тэндэнцый

6 Пранікнёны погляд у заўтрашні дзень

Моцныя рэгіёны, інтэлектуальнае асяроддзе, стаўка на ўзаемавыгаднае партнёрства і моцная сям'я — такія прэярытэты, закладзеныя ў праект праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця Беларусі да 2025 года

12 Прынцып «дорага-багата» сыходзіць у мінулае

Якія ювелірныя вырабы падабаюцца беларусам

14 Зручна, прыгожа, рацыянальна

Што складала аснову гардэроба нашых далёкіх продкаў? Якія колеры часцей за ўсё выкарыстоўваліся для вышыўкі на адзенні і ў якой тэхніцы яна выконвалася? Пра што трэба памятаць сёння дызайнерам, каб ствараць сучасныя мадэлі, якія разам з тым нясуць магутны этнічны пасыл

16 Прысуд адмяняецца, альбо Свята, якое заўсёды з табой

«Мода як ежа — вы не павінны зацыклівацца на адной страве», — казаў японскі мадэльер і дызайнер Кензо Такада. Ці атрымліваецца ў беларусаў «не зацыклівацца» на шырспажыве?



**КЕРАМІКА
ЖАНОЧАЙ ДУШЫ**

Беларусь. Belarus

Грамадска-палітычны часопіс

№ 3 (1050), сакавік, 2021
Выдаецца з 1930 года.
Адноўлены ў 1944 годзе.

Заснавальнік:

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар

Харкоў Віктар Міхайлавіч

Адказны сакратар

Валянціна Ждановіч

Адрас рэдакцыі:

вул. Б. Хмяльніцкага, 10а,
г. Мінск, Беларусь, 220013.
Тэл.: +375 (17) 287-19-19,
+375 (17) 292-66-92.
Тэл./факс: +375 (17) 287-15-26.

www.zviazda.by

E-mail: belarus.mag@mail.ru

Падпісны індэкс — 74820.

Рэгістрацыйнае пасведчанне 8,
выдадзена 16.07.2018 г.
Міністэрствам інфармацыі
Рэспублікі Беларусь.

Дызайн і вёрстка:

Вольга Разінкевіч

Карэктар:

Аліса Гюнгер

«Беларусь. Belarus» выходзіць на беларускай, англійскай і кітайскай мовах.

Часопіс распаўсюджваецца ў 50 краінах свету.

За дакладнасць фактаў, іх інтэрпрэтацыю адказнасць нясуць аўтары публікацый. Пры выкарыстанні матэрыялаў часопіса спасылка на «Беларусь. Belarus» абавязковая. Рэдакцыя не нясе адказнасці за змест рэкламных паведамленняў.

Падпісана да друку 18.03.2021.
Фармат 60x84 1/8.
Афсетны друк.
Папера крэйданая.
Ум.-друк. арк. 5,58
Ул.-выд. арк. 0,00

Агульны наклад — 820 асобнікаў
(на беларускай мове — 303).

Заказ

Друкарня:
Рэспубліканскае ўнітарнае
прадпрыемства
«БудМедыяПраект»
ЛП № 02330/71 ад 23.01.2014,
вул. В. Харужай, 13/61, Мінск,
Рэспубліка Беларусь, 220123.

© Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"», 2021

На першай старонцы вокладкі —
foma sb.by



31

АНАТОЛЬ РАЗАНОВІЧ:
«ТУТ І ЦЯПЕР ХАЧУ ЖЫЦЬ, ТВАРЫЦЬ, ЛЮБІЦЬ»

20 Ратуша над Дзвіной

Спытайце ў карэннага жыхара або заўзятага турыста, чым можа здзівіць Віцебск. Разам з Летнім амфітэатрам, домам Шагала і сядзібай Рэпіна ў топе месцаў, абавязковых да прагляду, назавуць Ратушу. Архітэктурная дамінанта высіцца над Дзвіной на 40 метраў. Гэта лепшая аглядная пляцоўка горада і яго брэнд. Як і абласны краязнаўчы музей, які размясціўся ў Ратушы з 1924 года

24 Кацярына Хадасевіч-Лісавая Шчаслівая кніга

Кацярына Хадасевіч-Лісавая, член Саюза пісьменнікаў з красавіка 2006 года. Уваходзіць у склад удзельнікаў бюро секцыі дзіцячай літаратуры. Член рэдкалегіі часопісаў «Вясёлка» і «Маладосць». Дэбют у друку адбыўся ў 1996-ім годзе ў часопісе «Першацвет»



26

ХАДА Ё СТЫЛІ ФЭНТЭЗІ

22 Пачуцці і думкі ў прыгожай форме

83 гады ўмясціла жыццё Лізаветы Фен. Нарадзілася яна ў 1900 годзе. Пісьменніца, якая каранямі, праз прашчураў, сваёй радаслоўнай звязана з Беларуссю

38 З Наталляй у тэатр

Навошта бавіць час у тэатры, калі можна ўключыць відэа на камп'ютары і, лежачы на ложку, паглыбляцца ў бязмежны свет мастацтва? Пра тое размаўляем з мастацтвазнаўцам Наталляй Валанцэвіч — аўтарам праекта «Разам у тэатр»



42

**РАЗАМ З ІМ
СЫШЛА ЦЭЛАЯ ЭПОХА**

Тры вектары **поспеху**

У беларускім Урадзе разгледзелі вынікі працы эканомікі за мінулы год і прааналізавалі пачатак цяперашняга

Выснова першая і галоўная: нягледзячы на беспрэцэдэнтны ціск знешніх і ўнутраных фактараў, у 2020 годзе ўдалося забяспечыць бесперабойную працу эканомікі. Факты кажуць самі за сябе. Напрыклад, станоўчае сальда знешняга гандлю за мінулы год склала больш за 1,9 мільярда долараў. Гэта рэкордны паказчык за ўсю гісторыю суверэннай Беларусі ў абсалютным вылічэнні. Другі пазітыў заключаецца ў тым, што ўстойлівая праца эканомікі дазволіла нават у такі складаны перыяд забяспечыць аперэджальны рост даходаў у бюджэтнай сферы, у першую чаргу ў медыкаў і настаўнікаў.

— Мы захавалі працоўныя калектывы, дзяржава выканала ўсе свае сацыяльныя гарантыі, — адзначае міністр эканомікі Аляксандр Чарвякоў. — 3 ліпеня большасць галін пачала аднаўляцца. У IV квартале 2020 года мы практычна выйшлі на ўзровень IV квартала 2019-га па валаваму ўнутранаму прадукту. У кастрычніку аднавілі наш экспарт, а ў снежні ўжо атрымалі прырост 4 працэнты.

Што тычыцца бягучага года, у Мінэканомікі: у першым квартале ВУП павялічыцца на 0,3–0,5 працэнта. За студзень надрэнны вынік дасягнуты ў прамысловасці — 108,5 пра-



На вытворчасці велікагрузнага абсталявання ў Слуцку

цэнта. Станоўча спрацавала сельская гаспадарка — 100,2 працэнта.

— Развіццё ўнутранага рынку, запуск інвестыцыйнага цыкла і экспертная стратэгія — на гэтых трох вектарах мы сёння засяроджваем нашу ўвагу, — растлумачыў Аляксандр Чарвякоў. — Будзем рабіць упор на максімальным задзейнічанні ўласных рэсурсаў. Гаворка ідзе і аб патэнцыяле нашых галін. Гэта наш рэзерв, які мы можам далей развіваць на новай тэхналагічнай базе, на лічбавай аснове, што дасць магчымасць павысіць прадукцыйнасць працы і канкурэнтаздольнасць прадукцыі.

Уладзімір **Веліхаў**

Зручна, а галоўнае — **экалагічна**

Электратранспарт трывала ўваходзіць у наша жыццё. У асобных краінах ён ужо займае больш за палову рынку новых машын. Беларусь не збіраецца адставаць ад сусветных тэндэнцый.

Нацыянальная акадэмія навук сумесна з зацікаўленымі міністэрствамі і ведамствамі падрыхтавала праект комплекснай праграмы развіцця электратранспарту на 2021–2025 гады.

— Атрымаўся зладжаны, збалансаваны дакумент, які вырашае цэлы комплекс пытанняў не толькі ў галіне розных

відаў электратранспарту, але і інфраструктуры — заправачальных сеткі, навуковае забеспячэнне, стварэнне кампанентнай базы размяшчэння вытворчасці па электратранспарце, а таксама стандартызацыі і сертыфікацыі аўтамабіляў і іх складнікаў, — расказаў Уладзімір Гусакоў, старшыня прэзідыума Нацыянальнай акадэміі навук.

Праект комплекснай праграмы развіцця электратранспарту на 2021–2025 гады прадугледжвае цэлую сістэму стымулюючых мер. Гэта і далейшая рэалізацыя навуковых распрацовак, дзяржпадтрымка, падатковыя льготы пры набыцці электрамабіляў. Амбіцыйная мэта — да 2025 года павысіць долю грамадскага электратранспарту ў краіне да 30 працэнтаў. Значна павялічыць плануецца і колькасць легкавых электрамабіляў на беларускіх дарогах.

— Сёння ў нас маецца толькі легкавога электратранспарту 1600 адзінак. Мяркуем, што ў бліжэйшыя гады гэта будзе ўжо не тысячы, а дзясяткі тысяч адзінак, — дадаў кіраўнік НАН.

Развіццё электратранспарту ў Беларусі шмат у чым павінны паспрыць распрацоўкі айчынных навукоўцаў. Паводле слоў Уладзіміра Гусакова, сёння ў краіне гатовыя выпускаць цалкам свой электрамабіль. У прыватнасці, цяпер адпрацоўваецца некалькі варыянтаў выкарыстання ўласных батарэй — літыйіонных, графенавых і іншых.

Таксама кіраўнік Нацыянальнай акадэміі навук звярнуў увагу на той факт, што праграма ўжо часткова рэалізуецца — ствараюцца заправачальныя станцыі, а прадпрыемства «БелДжы» вызначыла задачу выпусціць тысячы электрамабіляў для персанальнага карыстання.

Аляксандр **Піменаў**



АБМЕРКАВАЛІ ТОЕ, ШТО АКТУАЛЬНА

Вялікую цікавасць у прадстаўнікоў СМІ мела лютаяская сустрэча Аляксандра Лукашэнкі і Уладзіміра Пуціна ў Сочы. Афіцыйная інфармацыя аб яе змесце была даволі беднай, што дало падставу для разнастайных журналісцкіх здагадак і не маючых аніякага пацвярджэння каментарыяў рознага роду палітолагаў і экспертаў. Нездарма пытанне аб тым, што ж абмяркоўвалася ў Сочы, доўгі час заставалася ў цэнтры ўвагі. Напэўна, падобная акалічнасць спрыяла і таму, што Прэзідэнт Беларусі ўжо ў сакавіку на нарадзе ў Мінску па пытаннях беларуска-расійскага супрацоўніцтва ў ваеннай сферы таксама закрануў гэтую тэму.



Чырвоная Паляна, Сочы

Паводле слоў Аляксандра Лукашэнкі, на сочинской сустрэчы абмяркоўвалася ўзаемадзеянне ў фармаце Саюзнай дзяржавы, пытанні кааперацыі, ваеннага і ваенна-тэхнічнага супрацоўніцтва, рэалізацыі сумесных праектаў, супрацьстаянне розным выклікам, у тым ліку знешнім. Пры гэтым, напрыклад, тэма прадастаўлення Беларусі расійскага крэдыту не падымалася — яе першапачаткова не было на парадку дня. Не закраналася і пытанне так званага трансферу ўлады, пра што пісалі некаторыя рэсурсы.

— Усе нашы перамовы былі заснаваныя на стварэнні адзінай сістэмы па ўсіх напрамках, каб гэта было яшчэ цяжэй, чым супрацоўніцтва акругаў і рэспублік у самой Расійскай Федэрацыі, — сказаў Аляксандр Лукашэнка. — У нас ёсць цвёрдае разуменне, што гэта наша агульная Айчына ад Брэста да Уладзівастока, дзе сёння існуюць дзве незалежныя дзяржавы.

Акрамя таго, Прэзідэнт Беларусі адзначыў, што на сустрэчы з Уладзімірам Пуціным больш падрабязна і больш грунтоўна абмяркоўваліся наступныя тэмы:

АБ ІНТЭГРАЦЫІ

— Пасля перамоў у Сочы і тых пытанняў, якія былі на іх паднятыя з Прэзідэнтам Расіі, мы дамовіліся, што шэраг пытанняў абмяркуем на ўзроўні кіраўнікоў урадаў і сілавога блока. Перш за ўсё міністра абароны, дзяржсакратара.

Вельмі шмат пісалі аб гэтай сустрэчы. На жаль, працэнтаў семдзясят — гэта поўная брахня і выдумкі. Я нават

не збіраюся зараз пералічваць усё, што абмяркоўвалі. Былі дзясяткі пытанняў. Прытым падвергнутыя рэвізіі і абмеркаванню літаральна ўсе пункты беларуска-расійскіх адносін.

Кантэкст гэтых перамоў, калі можна так сказаць, быў абмежаваны рамкамі Саюзнай дзяржавы. Першапачаткова — як яна стваралася, пра што дамаўляліся, на якім узроўні знаходзімся цяпер і на што здольныя выйсці.

Беларусы жывуць у сваёй кватэры, хоць яна і невялікая ў параўнанні з велізарнай Расіяй. І мы — суверэнная, незалежная дзяржава. Сёння свет змяніўся настолькі, што размовы пра тое, што Беларусь павінна ўвайсці ў склад Расіі ці Расія павінна ўвайсці ў склад Беларусі, ці мы наогул неяк павінны зліцца, стварыўшы адзіныя органы кіравання... Свет настолькі змяніўся, што проста было б недарэчна нават працаваць у гэтым кірунку. А па-другое, гэта абсалютна не трэба. Таму што, існуючы як суверэнная, незалежная дзяржава, мы можам выбудаваць такую сістэму адносін, што гэтая сістэма будзе больш магутнай, чым у самой Расійскай Федэрацыі ўзаемаадносіны асобных тэрыторый.

У Беларусі і Расіі практычна аднолькавы ўзровень развіцця па розных напрамках, і калі краіны захочуць, то змогуць выбудаваць такую сістэму ўзаемаадносін. І мы вельмі многае зрабілі для гэтага. Мы проста пра тое не гаворым. Бо ў нас людзі маюць роўныя магчымасці. Як бы ні было складана, суб'екты гаспадарання разумеюць на перамовах адзін аднаго, шмат чаго дасягнулі.

АБ ЗНЕСНЯЙ ПАЛІТЫЦЫ

— Абаронныя і знешнепалітычныя ведамствы Беларусі і Расіі — прыклад для супрацоўніцтва для іншых дзяржорганаў. Таму мы будзем каардынаваць нашу абаронную палітыку на злобу дня, знешнюю палітыку. І мы поўныя расшучасці (гэта было наша агульнае меркаванне) стварыць такое аб'яднанне Беларусі і Расіі ў Саюзнай дзяржаве, што камар носу не падточыць. Ніхто нас не папракне, што нехта паквапіўся на нечую незалежнасць, суверэннітэт. Усё будзе прыгожа і годна.

АБ СУПРАЦОЎНІЦТВЕ

— Вялікую ўвагу бакі надалі супрацоўніцтву ў ваеннай сферы. Беларусь і Расія маюць намер і далей дзейнічаць

у рамках сумеснай групойкі войскаў. Расійская армія — адна з наймацнейшых у свеце, беларускім вайскоўцам было нядрэнна пераймаць перадавыя методыкі вядзення баявых дзеянняў, асвойваць найноўшае ўзбраенне разам з расійскімі вайскоўцамі. Вось гэты кірунак Прэзідэнтам Расіі быў з натхненнем падтрыманы.

АБ РАЗГОЙДВАННІ СІТУАЦЫІ ЗВОНКУ

— Натуральна, нас хісталі, іх хістаюць. Ідзе цяпер ужо не проціборства, а вайна ў сродках масавай інфармацыі. Мы разумеем, што нас будуць спрабаваць ужо не на зуб, а на ўсе зубы. Мы абмяняліся закрытай інфармацыяй, сакрэтнымі дакументамі, якія і наш Камітэт дзяржбяспекі, ГРУ Генштаба і іншыя здабываюць.

Дэструктыўныя сілы цяпер будуць спрабаваць падтрымліваць пратэстную актыўнасць з дапамогай рознага кшталту фэйкаў і ўкідаў. Вось гэта ў іх цяпер самае галоўнае: ўкінуць у медыйную прастору больш паскудства для таго, каб у гэтае вогнішча падкідваць дроўцы хоць бы да красавіка. Ім трэба завесці народ у Беларусь, разварушыць, каб, як яны кажуць, цытую: «не спала хваля актыўнасці». Таму яны будуць укідваць любыя фэйкі. Мы да гэтага гатовыя.

АБ СУПРАЦЬСТАЯННІ САНКЦЫЯМ

— Хочам выбудаваць такія адносіны, каб мы не баяліся і не тузаліся з нагоды якіх-небудзь санкцый. Учора ўвялі санкцыі супраць Расіі, пазаўчора — супраць Беларусі. І ўжо гвалт нейкі. Слухайце, 150 мільёнаў чалавек на такой тэрыторыі мы не можам накарміць? Папросту! У гэтым ключы па ўсіх галінах мы падвяргалі аналізу сітуацыю. І прыходзілі да таго, што нам трэба пачынаць гэта рабіць. Нам трэба проста спланаваць, як робяць кітайцы, японцы. Наколькі гэта магчыма, спланаваць нашы далейшыя дзеянні ў эканоміцы.

АБ КААПЕРАЦЫІ

— Вельмі сур'ёзна аналізаваўся пытанне нашай кааперацыі.

Як вядома, на саміце ЕАЭС расійскім бокам закраналася тэма магчымай кааперацыі ў авіяцыйнай галіне з улікам таго, што ў Расіі створаны сярэднемагістральны лайнер. Гаворка можа ісці пра тое, каб некаторыя часткі, камплектуючыя, абслугоўванне перадаць замежным партнёрам у ЕАЭС.

І я ў Сочы, працягваючы размову, падзякаваўшы, сказаў яму пра гэта, што мы такі завод перанеслі з цэнтра Мінска, пабудавалі. І мы гатовыя не толькі абслугоўваць гэтыя самалёты, якія вырабляюцца ў Расіі, але і вырабляць некаторыя вузлы і камплектуючыя. Гэта значыць ажыццяўляць больш цесную кааперацыю. Нам гэта выгадна.

Тое ж самае ў супрацоўніцтве па лініі прадпрыемстваў ваенна-прамысловага комплексу, уключаючы «Інтэграл», авіяцыйны, бранятэхнічны напрамкі. Гэтыя нашы заводы там запатрабаваныя. Давайце, кажу, кааперыравацца. Прэзідэнт Расіі сказаў, што гэта ім вельмі цікава. Таму ў гэтым кірунку і Ураду, і дзяржсакратарыату, Мінабароны трэба больш актыўна сябе паводзіць.



БЕЛТА

Прэзідэнты Беларусі і Расіі правялі на сустрэчы ў Сочы разам больш за шэсць гадзін. Рабілі толькі невялікі перапынак для таго, каб пракаціцца на лыжах са схілаў Чырвонай Паляны.

АБ КРЭДЫТАХ

— Шмат цяпер пісалі і вякалі з нагоды крэдытаў. Ні аб якіх крэдытах нават гаворкі не было. І ў матэрыялах у мяне не было тэмы гэтай. Ніхто не прасіў дадатковых крэдытаў. Нам гэта не трэба.

Адзіная прапанова беларускага боку ў фінансавай сферы тычылася магчымага ўдзелу «Газпрама» ў мадэрнізацыі «Гродна Азоту». Можа, у іх будзе да гэтага цікавасць. Не будзе — мы самі пабудуем гэты камбінат. Ён нам патрэбны: попыт на азотныя ўгнаенні ў свеце вельмі прыстойны. Азот з прыроднага газу — калі «Газпрому» цікава, мы можам з імі дамовіцца аб будаўніцтве. Усё, ні пра якія грошы размовы на гэтых перамовах не было. Таму, калі нас там хочуць папракнуць у чымсьці, што мы зноў з працягнутай рукой, — лухта поўная. Мы пакуль абыходзімся, дзякуй богу, пры ўсіх складанасцях з пандэміямі і закрыццём межаў, сваімі грашовымі сродкамі.

АБ ВЫБАРАХ

— Ніякага трансферу быць у Беларусі не можа. Я ўжо сказаў: ніякія дзеці, ніякія ўнукі і праўнукі не могуць пасля Прэзідэнта Лукашэнкі прэтэндаваць на гэтую пасаду. Усё будзе па Канстытуцыі і законе. Канстытуцыю мы прымем, як я казаў, у студзені — лютым наступнага года. Вось і ўвесь трансфер улады. Усе, нават вы ўчатырох (удзельнікі нарады ў Мінску — Рэд.), можаце ўдзельнічаць у гэтых выбарах пасля Канстытуцыі — і ў парламенцкіх, і ў прэзідэнцкіх.

Унутраная палітыка Беларусі — гэта справа выключна самой Беларусі. Таму ні аб якім трансферы ўлады мы не гаварылі. Гэта было б нават непрыстойна з боку гаспадара гэтай сустрэчы. Як мы тут будзем уладкоўваць унутрана сваю краіну, гэта наша справа. Вось знешнюю палітыку, аб чым мы дамаўляліся, мы будзем каардынаваць, як цяпер.

Аляксей Фядосаў

ПРАЊІКНЁНЫ ПОГЛЯД У ЗАЎТРАШНІ ДЗЕНЬ

МОЦНЫЯ РЭГІЁНЫ, ІНТЭЛЕКТУАЛЬНАЕ АСЯРОДДЗЕ, СТАЎКА НА ЎЗАЕМАВЫГАДНАЕ ПАРТНЁРСТВА І МОЦНАЯ СЯМ'Я — ТАКІЯ ПРЫЯРЫТЭТЫ, ЗАКЛАДЗЕНЫЯ Ў ПРАЕКТ ПРАГРАМЫ САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНАГА РАЗВІЦЦА БЕЛАРУСІ ДА 2025 ГОДА

Асноўныя напрамкі праекта Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на 2021–2025 гады ўжо былі прэзентаваныя галоўнымі распрацоўшчыкамі гэтага маштабнага дакумента. Дарэчы, у яго падрыхтоўцы актыўна ўдзельнічалі не толькі дзяржорганы, але і бізнес-саюзы, грамадскія аб'яднанні, навуковая і экспертная супольнасці — усяго было праведзена больш за 35 розных дыялогавых пляцовак і круглых сталаў.

Так, распрацоўшчыкі вызначылі чатыры прыярытэты праграмы — моцныя рэгіёны, інтэлектуальная накіраванасць развіцця, адкрытасць да партнёрства, моцная сям'я. Пры гэтым, прадстаўляючы разгорнутую характарыстыку асноўных напрамкаў праекта Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця, міністр эканомікі Аляксандр Чарвякоў падкрэсліў, што дзяржава працягне захоўваць сваю сацыяльную скіраванасць, галоўным па-ранейшаму застанецца рост дабрабыту людзей: «Асноўная ўвага будзе нададзена даходам насельніцтва, занятасці, цэнам, даступнасці жылля і высокатэхналагічных паслуг у ахове здароўя і адукацыі. Плануецца, што рост ВУП за пяцігодку складзе 21,5 працэнта. Рэальныя наяўныя даходы насельніцтва павялічацца на 20 працэнтаў, інвестыцыі — на 22. Экспарт тавараў і паслуг у 2025 годзе будзе больш за 50 млрд долараў».

Яшчэ адну рысу асноўных кантураў праграмы міністр пазначыў так: «У эканоміцы працягнем развіваць індустрыяльны патэнцыял у традыцыйных галінах — прамысловасці і сельскай гаспадарцы, але толькі на новай тэхналагічнай базе і лічбавай аснове. Акрамя таго трэба будзе сфарміраваць новыя высокатэхналагічныя галіны і прадпрыемствы».

Кажучы аб прыярытэтах развіцця, Аляксандр Чарвякоў растлумачыў, што Мінск і абласныя цэнтры сканцэнтруюцца на прыцягненні інвестыцый у высокатэхналагічную вытворчасць, для чаго ў іх ёсць і вытворчы, і навукова-даследчы патэнцыял. Да гэтага пытання далучыцца і прыватны бізнес, якому для рэалізацыі падобных мэтаў прапануюць нескарыстаныя вытворчыя пляцоўкі дзяржпрадпрыемстваў, удзел у праграмах імпартазамышчэння і кааперацыйных ланцужках з буйнымі прамысловымі прадпрыемствамі.

Між тым, у Беларусі прадугледжваецца стварэнне новай арганізацыйнай структуры — дзяржаўных карпарацый — на аснове аб'яднання па прынцыпу вытворчых ланцужкоў. На пачатковым этапе плануецца стварэнне сямі такіх карпарацый у прамысловым сектары. Ужо адпрацаваныя перспектывы па першай пілотнай дзяржкарпарацыі сельгасмашынабудавання, якая аб'яднае каля трыццаці прадпрыемстваў з агульным аб'ёмам выручкі больш за тры млрд рублёў. Мяркуюцца, што яна стане значным гульцом на сусветным рынку сельскагаспадарчай тэхнікі.

У новую пяцігодку Беларусь чакае таксама кластарызацыя — навацыя, якая аб'ядноўвае навуку, прыватны бізнес і буйныя кампаніі з мэтай стварэння інавацыйнага прадукту. Усяго плануецца стварыць 13 кластараў.

Разам з гэтым ідзе ў рост сямейны капітал. У цэнтры ўвагі — чалавек, узровень і якасць яго жыцця, акцэнт увагі міністр працы і сацыяльнай абароны Ірына Касцёвіч. Іншымі словамі, прыярытэт — шчаслівая сям'я. Па сцвярджэнні Ірыны Касцёвіч, працягне развіццё праграма сямейнага капіталу, якая ўжо пацвердзіла сваю эфектыўнасць. Акрамя таго, з'явіцца дадатковыя стымулы для нараджэння ў сям'ях другіх і наступных дзяцей. Сярод іх — рашэнне жыллёвага пытання, рэінтэграцыя маці на рынак працы, гнуткія формы занятасці. Разглядаецца і магчымасць распаўсюджвання праграмы пры нараджэнні другіх дзяцей.

— Калі мы прастымулюем нараджэнне другіх дзяцей, тым самым створым нізкі старт для пераходу на ўзровень





шматдзетнай сям'і, — адзначае міністр працы і сацыяльнай абароны. — Таму плануем у бягучай пяцігодцы разгледзець эканамічную магчымасць распаўсюджвання сямейнага капіталу і на другіх дзяцей.

Міністр распавяла, што для забеспячэння балансу «сям'я — праца» плануецца развіваць паслугі па раннім доглядзе дзяцей. Размова не толькі аб дзяржаўных дзіцячых садках, але і аб малых формах занятасці, міні дзіцячых садках. Жанчынам таксама гатовыя забяспечыць гнуткія формы занятасці, асабліва для шматдзетных. Так, на працягу гэтага года будзе падрыхтавана змяненне ў Працоўны кодэкс, якое прадугледжвае альтэрнатыўную — на выбар жанчыны — форму: узяць дадатковы аплатаемы выхадны або скараціць працоўны дзень на адну гадзіну.

Распрацоўшчыкі праграмы ўпэўненыя ў тым, што рэальныя даходы насельніцтва ў новай пяцігодцы павінны вырасці мінімум у 1,2 разы. Шляхі рэалізацыі гэтай мэты — аплата працы і пенсійнае забеспячэнне. Як удакладніла Ірына Касцевіч, сёння варта казаць аб павышэнні зарплат не толькі ўрачоў і настаўнікаў, але і прафесарска-выкладчыцкага складу, такіх нізкааплатаемых катэгорый, як работнікі фізічнай культуры і спорту, сацыяльнага абслугоўвання, сферы культуры.

У цэлым жа пенсійнае забеспячэнне будзе развівацца па двух напрамках: фарміраванне эфектыўнай шматузроўневай пенсійнай сістэмы і павышэнне прывабнасці інструментаў фінансавання рынку сярод насельніцтва, у прыватнасці, такіх як фінансавая пісьменнасць грамадзян. Ірына Касцевіч падкрэсліла, што дзяржава не здымае з сябе абавязальнасці развіваць і далей салідарную сістэму, забяспечваючы дзяржаўныя пенсіі грамадзян ва ўвязцы з зароботнай платой канкрэтнага чалавека і яго працоўным стажам. Разам з тым у планах — узмацніць дыферэнцыяцыю ў памерах пенсій паміж уладальнікамі высокіх і нізкіх заробкаў.

Аналізуючы праект Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на 2021–2025 гады, нельга не заўважыць, што ў новай пяцігодцы больш увагі будзе нададзена будаўніцтву індывідуальнага жылля. Як распавёў міністр архітэктуры і будаўніцтва Руслан Пархамовіч, комплексную індывідуальную забудову плануецца весці адным забудовшчыкам, у тым ліку для ўпарадкавання і паляпшэння архітэктурнага аблічча населеных пунктаў. Адным з напрамкаў жыллёвай палітыкі будзе развіццё гарадоў-спадарожнікаў і прынцып зваротнай міграцыі насельніцтва ў малыя і сярэднія гарады. Усё новае жыллё будзе

энергаэфектыўным. Увод у эксплуатацыю шматкватэрных жылых дамоў з выкарыстаннем электрычнай энергіі для водацяплазабеспячэння, падрыхтоўкі ежы складзе не менш за 30 працэнтаў ад агульнага аб'ёму пабудаванага жылля да канца пяцігодкі. Даступнасць жылля плануецца пашырыць за кошт арэнды, стымулюючы яго аб'ём праз рынкавыя механізмы, у тым ліку прыцягненне прыватнага капіталу. Міністр таксама звярнуў увагу на той важны і прынцыповы момант, што цэнам на жыллё будзе надавацца пільная ўвага. На думку Руслана Пархамовіча, сярэдні кошт аднаго квадратнага метра, пабудаванага з дзяржаўнай падтрымкай, па-ранейшаму не перавысіць сярэдняй зароботнай платы па краіне ў планаваным перыядзе. Дарэчы, зададзены параметр утрымліваецца апошнія 4 гады. У выніку ўзровень забяспечанасці жыллём да 2025 года складзе не менш за 28,5 квадратнага метра на чалавека.

А вось міністр жыллёва-камунальнай гаспадаркі Андрэй Хмель у сваю чаргу асабліва адзначае той факт, што ў Беларусі ўдалося захаваць даступнасць паслуг ЖКГ. У сярэднім грамадзяне выдаткоўваюць на іх менш за пяць працэнтаў ад сваіх прыбыткаў. Для параўнання: у Расіі — каля 11 працэнтаў, краінах Прыбалтыкі 20–35 працэнтаў, ва Украіне — да 40 працэнтаў. Пры гэтым узровень кампенсацыі насельніцтвам затрат на камунальныя паслугі па выніках мінулага года ацэньваецца на ўзроўні 83 працэнтаў. Субсідуюцца толькі гарачае водазабеспячэнне і ацяпленне. Пры гэтым Андрэй Хмель прызнае, што ёсць яшчэ вялікі патэнцыял для павышэння якасці паслуг ЖКГ. Адна з ключавых — водазабеспячэнне. Актыўна ўводзяцца ў эксплуатацыю станцыі абезжалезвання вады. У 2019 годзе пабудавалі 269 станцый, у 2020-м — 277. За найбліжэйшыя пяць гадоў плануецца пабудавать яшчэ 800 такіх аб'ектаў, стварыць каля трохсот водазаборных свідравін і перападключыць да іх больш за сто населеных пунктаў. Стаіць сур'ёзная задача па пераводу Мінска на водазабеспячэнне з падземных крыніц.



Эксперты сыходзяцца ў меркаванні, што праграма на новую пяцігодку, сапраўды, арыентаваная на інтарэсы чалавека, а ўсе пастаўленыя задачы рэалістычныя. Напрыклад, што тычыцца сацыяльнай сферы, то дэпутат Палаты прадстаўнікоў, старшыня Пастаяннай камісіі па працы і сацыяльных пытаннях Людміла Канановіч упэўненая, што прыярытэты расставлены выразна — гэта рост дабрабыту грамадзян. У гэтым годзе дэпутаты будуць працаваць над карэкціроўкамі нормаў Працоўнага кодэкса, плануецца адпрацаваць

такое паняцце, як «ададаленая праца». Пандэмія адыграла сваю ролю ў гэтай справе. Працадаўцы ўбачылі, што паўста-ла неабходнасць вахтавага метаду, дыстанцыйнай, а таксама ададаленай працы. Парламентарыі лічаць, што такія формы занятасці трэба развіваць. І сапраўды, досыць шмат прафесій, па якіх можна працаваць ададалена: менеджары па про-дажах, перакладчыкі, рэпетытары, праграмісты, бухгалтары, юрысты... Тыя, хто ў прынцыпе ў выпадку неабходнасці ме-навіта такім чынам можа выконваць свае службовыя, функ-цыянальныя абавязкі. Вось дэпутатам і трэба будзе ўрэгуля-



ваць заканадаўча прававыя механізмы ададаленай працы: які дагавор трэба заключаць паміж работнікам і наймальнікам, якая сістэма справяднасці павінна быць, рэжым працы і адпачынку супрацоўніка.

Не менш важна ўсталяваць баланс паміж рынкам працы і адукацыяй.

— Нам варта ведаць, якія спецыялісты патрэбныя заўтра, і менавіта іх рыхтаваць, — разважае Людміла Канановіч. — Мы сёння працуем над карэкціроўкай Кодэкса аб адукацыі. У ім прадугледжана пашырыць практыку мэтавага навучан-ня, адукацыі. Працадаўца ведае, які яму патрэбны спецыяліст, накіроўвае яго на вучобу, а затым бярэ ў свой штат. Калі казаць аб пажылых грамадзянах, то адна з задач у гэтай сферы — сты-муляванне працягласці працоўнага жыцця. Пра гэта гаворыцца і ў праекце Праграмы развіцця на пяцігодку. Сёння 24 пра-цэнты пенсіянераў у краіне працуюць. Нягледзячы на ўзрост, прафесіяналы павінны як мага даўжэй быць запатрабаваныя. Таму распрацоўваем розныя праграмы па перанавучанні па-жылых грамадзян, асваенню імі новых спецыяльнасцяў.

Як бы там ні было, але многае па-ранейшаму будзе за-лежыць ад эканомікі. Між тым, беларуская эканоміка шмат у чым з'яўляецца ўнікальнай па сваёй структуры і прынцыпах развіцця. З аднаго боку, яна малая па машта-бах унутранага рынку, што прадвызначае жыццёвую неаб-ходнасць ўбудавання яе ў глабальныя ланцужкі. З іншага боку, ёй ўласцівыя рысы больш буйных гульцоў, галоўная з якіх — здольнасць вырабляць тавары, канкурыруючыя з прадукцыяй вядучых сусветных кампаній па шырокаму ко-лу напрамкаў. Такіх, у прыватнасці, як машынабудаванне, у тым ліку станкабудаванне, прамысловая і бытавая элект-роніка, робататэхніка, нафтагазахімія, сельская гаспадарка

і харчовая прамысловасць, складаныя аптычныя сістэмы і комплексы, фармвытворчасць. Створаная на асколках «збо-рачнага цэха» рассечанай нацыянальнымі межамі савецкай эканомікі, яна ўсё ж пры дзяржаўнай падтрымцы досыць хутка адаптавалася да новых умоў і назапасіла патэнцыял для далейшага развіцця. Нягледзячы на тое, што большас-ці флагманаў айчыннай індустрыі «эксперты» прадвесці-лі крах у рынковых рэаліях. Але час паказаў жыццёвасць рэалізуемай стратэгіі — здольнасць захаваць дасягнутае і развіваць магчымае, абапіраючыся на інтэлектуальны ка-пітал, мясцовыя рэсурсы і вытворчую кааперацыю.

Эфектыўнасць мадэлі сацыяльна-эканамічнага развіцця асабліва выраз-на выяўляецца ў складаных перыяды. Да такіх у поўнай меры можна аднесці мінулы год, на працягу якога Белару-сі давялося сутыкнуцца з сур'ёзнымі выклікамі. У студзені-лютым істотны ўплыў на стабільнасць працы экано-мікі зрабілі супярэчнасці па ўмовах пастаўкі вуглевадароднай сыравіны. У сакавіку-красавіку сусветную экано-міку пачало ліхаманіць у выніку кавідных абмежаванняў, так званых лакдаўнаў і закрыцця межаў. Гэта справакавала турбулентнасць на бела-рускім фінансавым і валютным рынку, запатрабавала мабілізаваць рэсурсы

для падтрымкі пацярпелых галін і процідзеяння распаў-сюджванню інфекцыі. І нават у такіх умовах ВУП краіны асеў толькі менш чым на адзін працэнт, што лепш паказ-чыкаў усіх краін-суседак. Пры гэтым многія галіны і кан-крэтныя суб'екты гаспадарання выкарыстоўвалі сітуацыю для пашырэння сваёй рынкавай нішы, павелічэння аб'ёмаў вытворчасці і продажаў. У іх ліку, напрыклад, ААТ «Гом-сельмаш», «Атлант» і «Гарызонт», прадпрыемствы холдын-га «Амкадор».

Нельга не сказаць і аб тым, што адметная асаблівасць, якая рэалізуецца ў краіне сацыяльна-эканамічнай мадэ-лі — захаванне сістэмы планавання, на падставе якой за-бяспечваецца ўзгадненне дзейнасці беларускай дзяржавы з глабальнымі тэндэнцыямі, задаюцца напрамкі перспектывага развіцця. Безумоўна, галоўная роля належыць пяцігадова-му планаванню. Менавіта яно ўвязвае стратэгію і такты-ку дзеянняў дзяржавы, забяспечвае мабілізацыю рэсурсаў на дасягненне найважнейшых задач. Прыярытэты Прагра-мы — зразумелыя мэтавыя ўстаноўкі. Так, на бягучае пяці-годдзе прапанаваны чатыры прыярытэты: шчаслівая сям'я, моцныя рэгіёны, інтэлектуальная краіна, дзяржава-парт-нёр. Непасрэднае іх замацаванне і рэалізацыя будучы спры-яць працягу палітыкі па фарміраванні моцнай эканомікі для росту дабрабыту насельніцтва.

Прыярытэт «Шчаслівая сям'я». Кожны чалавек імкнец-ца да шчасця, звязваючы яго ў першую чаргу з сямейным дабрабытам. Гэта здароўе ўсіх членаў «галоўнай ячэйкі грамадства», якое дазваляе мець дзяцей, вырасціць іх у да-статку, захаваць актыўнае даўгалецце. Гэта магчымасць атрымаць годную адукацыю і запатрабаваную прафесію. Гэта выразныя жыццёвыя арыенціры, як правіла, на асно-

ве традыцыйных каштоўнасцяў, падзяляемыя ўсімі членамі сям'і, выхаванне ў атмасферы ўзаемнай павагі, адказнасці. Праектам Праграмы прадугледжваецца акцэнтаваць палітыку дзяржавы на падтрымцы шматдзетных сям'яў, абароне мацярынства і дзяцінства, увесці дадатковыя стымулы для нараджэння ў сям'ях другіх і наступных дзяцей. Будзе ўдасканалена сістэма дзяржаўных дапамог, пашырана праграма сямейнага капіталу. Кожнай шматдзетнай сям'і, якая знаходзіцца на ўліку маючых патрэбу ў паляпшэнні жыллёвых умоў, будзе прадастаўлена магчымасць будаўніцтва жылля на працягу аднаго года з даты пастаноўкі на ўлік. Такім чынам, без перабольшання можна канстатаваць, што большасць праграмных мерапрыемстваў у той ці іншай ступені накіравана на рэалізацыю прыярытэта «Шчаслівая сям'я».

Звяртаючыся да прыярытэта «Моцныя рэгіёны», варта адзначыць, што збалансаванае развіццё тэрыторый за кошт стварэння вытворчай і сацыяльнай інфраструктуры менавіта ў адстаючых рэгіёнах заклікана забяспечыць тут камфортныя і бяспечныя ўмовы жыцця і працы. Дадзены прыярытэт прадугледжвае ўзмацненне мер па падтрымцы сельскіх тэрыторый, малых гарадскіх паселішчаў, адстаючых рэгіёнаў.

А вось прыярытэт «Інтэлектуальная краіна» прадугледжвае фарміраванне канкурэнтаздольнага чалавечага капіталу праз адукацыю і навучанне, развіццё навукі, раскрыццё творчага патэнцыялу. Стаўка на навуку і адукацыю ўжо, між іншым, пацвердзіла сваю эфектыўнасць. Менавіта высокі адукацыйны ўзровень кадрў прывёў да паспяховага развіцця сфер эканомікі, заснаваных на ведах і высокіх тэхналогіях. Вядомым брэндам краіны, нароўні з БЕЛАЗам, трактарам «Беларусь», буйнымі харчовымі кампаніямі, стаў ПВТ, колькасць рэзідэнтаў якога набліжаецца да тысячы, а колькасць занятых — да сямідзесяці тысяч. У краіне вырабляюцца беспілотныя лятальныя апараты і аўтамабілі, ствараюцца канкурэнтаздольныя спадарожнікі дыстанцыйнага задзіравання Зямлі, высокатэхналагічнае медыцынскае абсталяванне, унікальныя фармацэўтычныя субстанцыі. Расце доля навукаёмкага высокатэхналагічнага экспарту тавараў і паслуг. Напрыклад, у 2019 годзе медыцынскія паслугі былі аказаныя больш чым 120 тысячам замежных грамадзян. У тым ліку транспланталагічная дапамога, узровень якой адпавядае параметрам, дасягнутым у Еўрапейскім саюзе. Без сістэмнай падрыхтоўкі нацыянальных кадрў гэта было б немагчыма.

Безумоўна, сістэма адукацыі — ключавое звязно ў фарміраванні чалавечага капіталу краіны. Яна арыентуе сваю працу на прынцып «адукацыя і навучанне праз усё жыццё». Ужо з ранняга ўзросту на базе ўстаноў дашкольнай адукацыі забяспечваецца развіццё інтэлекту, фарміраванне асобы дзіцяці. Таксама адно з ключавых дасягненняў — даступнасць вышэйшай адукацыі, яе якасць, якая пацвярджаецца дадзенымі міжнародных рэйтынгаў. У цэлым адукацыйны ўзровень насельніцтва шмат у чым вызначае высокае месца Беларусі па індэксе чалавечага развіцця.

Відавочна, што праца па ўдасканаленні сістэмы адукацыі будзе працягнутая. Ставіцца задача палепшыць магчымасці як па набывіцці ведаў, так і па іх рэалізацыі ў нацыянальнай інавацыйнай сістэме. З улікам назапашаных кампетэнцый, прарыўнымі кропкамі росту ў прамысловасці стануць электраіндустрыя і электратранспарт, біяіндустрыя і фармацэўтыка, робататэхніка і прыборабудаванне. І гэта далёка не вычарпальны пералік напрамкаў, на якіх будзе зроблены акцэнт.

Прыярытэт «Дзяржава-партнёр». Прадугледжваецца, што ў будучай пяцігодцы будзе зроблены якасны скачок па ўзаемадзеянні дзяржавы і грамадства, фарміраванні спрыяльнага дзелавога асяроддзя. Гэта стане магчымым у тым ліку дзякуючы прыняццю ID-карты і персанальнага лічбавага кабінета грамадзяніна. На дадзенай аснове будучы будоўшчыца сэрвісы адміністрацыйных працэдур, з'явіцца магчымасць павысіць эфектыўнасць абмеркавання грамадскіх і заканадаўчых ініцыятыў. Не выключана, што пры належным узроўні абароны персанальных дадзеных, з выкарыстаннем названых рэсурсаў можна будзе арганізаваць правядзенне электаральных кампаній рэспубліканскага і мясцовага значэння.

Няма сумненняў, што развіццё краіны на базе названых прыярытэтаў дазволіць знізіць залежнасць ад знешніх фактараў. Ужо цяпер Беларусь у стане аператыўна наладзіць вытворчасць шматлікіх камплектуючых для замяшчэння паставак з краін Еўрасаюза. А на працягу пяцігодкі плануецца рэалізацыя праектаў па асваенні вытворчасці больш за 260 новых відаў імпартазамышчальнай прадукцыі.

Але важна тое, што праграма на пяцігодку пабудавана як



БЕЛТА

«дакумент ад жыцця» — кожны можа знайсці ў ім адказы наконт таго, якія меры будучы прынятыя для задавальнення яго патрэбаў. Няхай гэта будучы сацыяльныя гарантыі, умовы прадпрымальніцкай дзейнасці, зароботная плата альбо пенсія. Праграма амбіцыйная і рэалістычная. Спалучае традыцыі і інавацыі. Адпавядае сусветным трэндам і адказвае на самыя надзённыя запыты сваіх грамадзян. А гэта значыць, што яе рэалізацыя дазволіць не толькі павысіць устойлівасць эканамічнага развіцця, але і падняць якасць жыцця.

Васіль Харытонаў



ВЯСНОВАЕ ДЫХАННЕ

У Беларусі па традыцыі адсвяткавалі Дзень жанчын і Міжнародны жаночы дзень. Афіцыйна гэтае свята адзначаюць у 31 краіне свету.

Так склалася, што 8 сакавіка ў большасці з нас, прадстаўніц прыгожага полу ўсіх узростаў, асацыюецца з набліжэннем вясны, а таксама з выхадным днём, кветкамі, цукеркамі, увогуле падарункамі. Калі звярнуцца да гісторыі ў дачыненні да гэтага свята, то яна сведчыць пра барацьбу жанчын за свае правы, пра тое, што першапачаткова свята было прыдуманам з мэтай звярнуць увагу на эмансипацыю, а таксама на папулярнасць павягі да жанчын. Пры неабходнасці, дастаткова завульгарыць у інтэрнеце гэтую дату, каб азнаёміцца з яго палітычнымі, сацыяльнымі, а таксама іншымі прыемнымі сэнсамі.

8 сакавіка ў Беларусі сапраўды лічыцца днём вясны. А яшчэ — жаночай пяшчоты, цеплыні і ўвагі да жанчыны, незалежна ад яе статусу і, паўтаруся, узросту. У адрас прыгожай паловы чалавецтва напярэдадні выхаднага дня ў офісах, на вытворчасцях, школах і нават дзіцячых садках з вуснаў прадстаўнікоў моцнага полу — паўсюль гучаць віншаванні і словы падзякі за іх здольнасць працаваць, любіць і душэўную шчодрасць. Павіншаваў беларускіх жанчын і Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка. «Сімвалічна, што самыя галоўныя для кожнага чалавека словы — мама, сям'я, Радзіма — жаночага роду. Менавіта вы захоўваеце і

перадаеце новым пакаленням найважнейшыя каштоўнасці і традыцыі. Пры гэтым вам падуладныя любыя прафесійныя, спартыўныя, творчыя вяршыні», — сказаў Кіраўнік дзяржавы.

Аляксандр Лукашэнка таксама падкрэсліў, што ў гісторыі краіны і народа бывалі розныя перыяды, але беларускія жанчыны заўсёды адрозніваліся выключнай мудрасцю і спакойнай упэўненасцю ў шчаслівай будучыні.

Кожная гістарычная эпоха адзначана непаўторнасцю жаночых характараў і лёсаў. Сёння жанчыны не толькі падтрымліваюць хатні ачаг, але і робяць вялікі ўнёсак у развіццё прамысловасці, аховы здароўя, навукі, адукацыі, культуры, спорту, сферы паслуг. Многія нашы суайчынніцы ўпісалі яркія старонкі ў біяграфію краіны, стаўшы прыкладам — патрыятызму, працавітасці і вернасці грамадзянскаму абавязку і сям'і. На працягу ўсёй гісторыі чалавецтва жанчыны ствараюць гармонію сямейных узаемаадносін, выходваюць дзяцей, натхняюць мужчын на подзвігі і працоўныя здзяйсненні.

Але самая святая жанчына для кожнага з нас, вядома ж, — мама. Яна дае чалавеку жыццё, здароўе, прыгажосць, выкладае незаменныя ўрокі дабрыні, маральнасці, тым самым дапамагае яму стаць асобай і вызначыць сваё месца ў грамадстве.

Нагадаем чытачу: расхэнне пра штогадовыя святкаванні Міжнарод-

нага жаночага дня было прынята на другой Міжнароднай канферэнцыі сацыялістак у Капенгагене ў 1910 годзе. Ініцыятарам выступіла Клара Цэткін. Першапачаткова назва гучала так — Дзень міжнароднай салідарнасці жанчын у барацьбе за эканамічнае, сацыяльнае і палітычнае раўнапраўе. Упершыню яго адзначылі ў 1911 годзе ў Германіі, Аўстрыі, Швейцарыі і Даніі. Прычым у розных краінах урачыстасці праходзілі ў розныя дні сакавіка.

Традыцыя правядзення свята менавіта 8 сакавіка ўзнікла пасля 1914 года. У СССР даволі доўга гэты дзень быў працоўным. І толькі напярэдадні 20-годдзя Перамогі ў Вялікай айчынай вайне, у 1965-м яго абвясцілі выхадным.

Афіцыйна свята 8 сакавіка было абвешчана Арганізацыяй Аб'яднаных Нацый у 1975-м — у год, аб'яўлены ААН Міжнародным годам жанчын. Пасля распаду Савецкага Саюза некаторыя дзяржавы адмовіліся ад гэтага свята. У Беларусі яно засталася.

У свеце 8 сакавіка не лічыцца дзяржаўным святам, аднак з кожным годам набірае ўсё большую папулярнасць, захоўваючы пры гэтым фемінісцкі ўхіл. Што цікава, ААН актыўна прасоўвае 8 сакавіка як універсальную дату, хаця ёсць некалькі іншых падобных па сутнасці святаў. Адно з іх — Міжнародны дзень барацьбы за ліквідацыю гвалту ў адносінах да жанчын. Яго адзначаюць 25 ліста-

пада, каб ушанаваць памяць сясцёр Мірабаль, забітых у Дамініканскай Рэспубліцы. Гвалт над жанчынамі — дагэтуль неверагодна распаўсюджаная праблема, якая часта не даводзіцца да суда. У гэты дзень краіны заклікаюць праводзіць мерапрыемствы, якія павялічваюць агалоску праблемы і распавядаюць пра шляхі яе рашэння.

15 кастрычніка адзначаецца Міжнародны дзень вясковых жанчын, чым правам у шэрагу краін надаецца зусім мала ўвагі. У Паўднёвай Афрыцы праводзяць сваё святкаванне Дня жанчын — 9 жніўня, — прычым на дзяржаўным узроўні. Дата закліка нагадаць пра барацьбу мясцовых актывістак супраць тыраніі ўрада часоў апартэіду. Так, 9 жніўня 1956 года яны прадухілілі ўвядзенне абавязковай пашпартызацыі жанчын Паўднёвай Афрыкі.

Краіны, якія падтрымалі ААН, у першую чаргу выкарыстоўваюць свята як падставу каб узняць важныя для жанчын сацыяльныя пытанні. З году ў год ААН выбірае прыярытэтную тэму, на якую будуць накіраваны намаганні. У 2013 годзе гэта было супрацьстаянне гвалту над жанчынамі, у мінулым годзе — «Раўнапраўе для жанчын — прагрэс для ўсіх». У 2015-м — «Натхняючы жанчын — натхняючы чалавецтва».

Тэма года цяперашняга ідзе з хэштэгам #MakeItHappen. У Афганіста-

не мужчыны надзелі буркі і выйшлі з пратэстам, каб падтрымаць правы жанчын. У Індыі 8 сакавіка сёлета стала датай, на фоне якой жанчыны працягваюць патрабаваць справядлівасці да ахвяраў гвалту, якіх не абараняе ні закон, ні грамадства. Многія выданні факсуюцца на тым, каб успомніць вытокі даты, і прапануюць адзначаць яе не кветкамі, а заклікам да дзеяння і прыцягненнем увагі, напрыклад, да ключавых праблем здароўя і смелых феміністак у сусветнай гісторыі. Часопіс Forbes тлумачыць сапраўдную розніцу ў заробках мужчын і жанчын і дае парады, як кожная можа палепшыць сітуацыю.

Дарэчы, цікава прыгадаць і некаторыя іншыя факты.

Жаночае свята адзначалася яшчэ ў Старажытным Рыме, праўда, у другі дзень, калі мужчыны дарылі сваім жонкам падарункі, а рабыні маглі адпачываць на працягу ўсяго дня. А 8 сакавіка 1910 года французская лётчыца Эліз дэ Ларош стала ўладальніцай звання першай у свеце жанчыны-пілота, якая валодала ліцэнзіяй на кіраванне аэрапланам. Сімвалічнае прысваенне такога статусу было простаі выпадковасцю, тады жаночы дзень яшчэ не адзначалі, хоць заснаванае свята было ў тым жа годзе.

Японія, да прыкладу, хоць і не адзначае Міжнародны жаночы дзень, але

ўшаноўвае ў сакавіку сваіх жанчын адразу двума святамі: 3 сакавіка — адзначаючы Свята дзяўчынак, і 14 сакавіка — святкуючы Белы дзень, калі жанчыны атрымліваюць падарункі ад сваіх сяброў, якіх яны адорвалі ў Дзень святога Валянціна.

І трохі статыстыкі.

Па дадзеных разнастайных апытанняў у свеце самымі чаканымі падарункамі да 8 сакавіка 44 % жанчын называюць кветкі, а дарыць іх штогод збіраюцца каля 55 % мужчын. З ювельнымі ўпрыгожваннямі ўсё наадварот — іх хочучы атрымаць 15–16 % дам, але раскашэльвацца мяркуюць толькі 9 % рэспандэнтаў моцнага полу.

У Беларусі — самыя папулярныя кветкі на 8 сакавіка — цюльпаны, бо гэты дзень асацыюецца з прыходам вясны. А вырошчваюцца яны «па-буйному» ў многіх рэгіёнах Беларусі. Папулярныя, вядома ж, і ружы, і крокусы, і гіяцынты... Не здае пазіцый і міміза. Хоць жыццё гэтай так званай Акацыі серабрыстай вельмі кароткае, яна працягвае заставацца фаварыткай і ў беларускіх жанчын. Ураджэнка Аўстраліі, якая прыжылася ў Сочы і на паўднёвым беразе Крыма, у дзень 8 сакавіка радуе нас сваім ярка-жоўтым колерам і далікатным, салодкім водарам.

Міхаліна Чаркашына.

З выкарыстаннем матэрыялаў БелТА, wonderzine.com, el.kz/ru.



ПРЫНЦЫП «ДОРАГА-БАГАТА» СЫХОДЗІЦЬ У МІНУЛАЕ

Якія ювелірныя вырабы падабаюцца беларускам

У нашы дні па тым, што надзета на чалавека, досыць складана скласці ўяўленне аб узроўні яго даходаў. І гэта асабліва прыкметна, калі казаць аб упрыгажэннях: сёння ў модзе біжутэрыя — недарагія вырабы з некаштоўных металаў. Іх ахвотна носяць і старшакласніцы, і паспяховыя дамы за сорак. Ювелірныя ўпрыгажэнні, здаецца, сталі менш актуальныя — сучасныя жанчыны лёгка абыходзяцца без іх. Але прадаўцы ювелірных крам сцвярджаюць, што гэта не так.

— Зразумела, што ювелірныя вырабы — далёка не прадмет першай неабходнасці. Але ж людзі працягваюць гуляць вяселлі — а значыць, будуць купляць шлюбныя і заручальныя пярсцёнкі. Заручальныя — гэта пярсцёнак, які дорыцца дзяўчыне падчас прапановы рукі і сэрца, і яго носіць толькі яна, а шлюбныя пярсцёнкі — і яна, і ён. У апошні час заручальныя пярсцёнкі сталі часткай вясельнай традыцыі і ў Беларусі. Дзяўчынкам, калі праколюць вушкі, па-ранейшаму прынята дарыць першыя завушніцы з золата. Ну, і ювелірныя ўпрыгажэнні па-ранейшаму застаюцца выдатным падарункам каханай жанчыне на лю-

бое свята, — кажа Марына Кудрыцкая, прадавец ювелірнага аддзела ў адным з гандлёвых цэнтраў сталіцы.

Што любяць беларускі

Нягледзячы на ўзрушэнні і катаклізмы, на якія, мабыць, занадта багатая наша гісторыя, у многіх сем'ях захаваліся «бабуліны куфэркі» з залатымі завушніцамі і пярсцёнкамі. Звычайна ўнучкі такія рэліквіі захоўваюць як памяць і надзяваюць рэдка. Ну, ці аддаюць у ювелірную майстэрню, каб зрабіць з бабулінага пярсцёнка нешта больш сучаснае. Лічыцца, што золата і каштоўныя камяні — гэта свайго роду «канстанта», «вечныя каштоўнасці». Сапраўды, ёсць ювелірныя ўпрыгажэнні «па-за часам» — іх адрозніваюць простыя формы і дэмакратычны дызайн, не ўскладнены дадатковым дэкорам. Такія ювелірныя вырабы добра выглядаюць і ўдзень, і ў вячэрнім вобразе. Але і ў ювелірнай сферы існуе мода, хай і не такая зменлівая, як у сферы біжутэрыі. Яе заканадаўцамі сёння з'яўляюцца ювелірныя сталіцы свету —

Ганконг і Тайланд. Раз на год у Ганконгу праходзіць сусветная ювелірная выстаў-

— Рубіны ў модзе ўжо некалькі сезонаў, але гэтыя камяні могуць пры няправільным выкарыстанні зрабіць вобраз «старамодным», — гаворыць Марына Кудрыцкая. — Каб стыльна насіць іх маладой дзяўчыне, трэба дэталёва прадумаць свой вобраз.



ка — там нараджаюцца ідэі, якія потым «раз'язджаюцца па свеце», адаптуючыся ў кожнай краіне пад мясцовыя густы.

— Беларускі рынак у асноўным аддае перавагу спакойным, няяркім і някідкім упрыгажэнням: вырабы небуйныя, камяні невялікія. Вячэрнія ювелірныя калекцыі ў беларускіх ювелірных крамах прадстаўлены не занадта шырока, таму што не вельмі запатрабаваныя, — адзначае суразмоўніца.

Хоць, як расказалі мне, бываюць выключэнні з правіла: каля чатырох гадоў таму ў адной з мінскіх ювелірных крам было прададзена калье з брыльянтамі за амаль 5 тысяч долараў — вячэрняе ўпрыгажэнне. Але ў цэлым вячэрнія аксесуары нашы жанчыны звычайна купляюць у аддзелах біжутэрыі, а не ў ювелірных крамах.

Цікавы нюанс: беларускія жанчыны, як і расійскія, любяць так званы «англійскі замок» у завушніцах. У калекцыях жа для Заходняй Еўропы завушніцы вырабляюцца звычайна з замком тыпу «цвічкі» — ён больш падабаецца еўрапейскім жанчынам.

— Нашы жанчыны хочуць быць прыгожымі заўсёды. І калі прыбіраюць пакой або мыюць посуд, і калі капаюць бульбу, і калі пякуць пірагі, яны, здарэцца, не здымаюць з пальцаў пярсцёнкі. А ювелірныя ўпрыгажэнні прызначаныя, каб адзяваць іх «на выхад», а дома зняць і пакласці ў куфэрак. Калі насіць



Самы далікатны з каштоўных камянёў — ізмурод — таксама падабаецца нашым жанчынам, але, аказваецца, з ім узнікаюць праблемы. Справа ў тым, што кольцы і завушніцы з ізмуродам патрабуюць вельмі беражлівых адносін — ён лёгка трэскаецца, дае сколы, яго нескладана падрапаць.



іх пастаянна, камяні могуць парэпацца (асабліва гэта датычыцца ізмуродаў), а могуць змяніць колер — яны ж таксама пэчкаюцца...

Калі гаварыць пра колеры, якім аддаюць перавагу нашы жанчыны, мне расказалі, што, напрыклад, у ювелінай калекцыі ў срэбры з крышталямі Сва-роўскі добра прадаваліся ўпрыгажэнні ў блакітным і зялёным колерах. А вось з аранжавымі крышталямі — не пайшлі, нягледзячы на тое што ў нас нямала дзяўчат і жанчын з рудымі або каштанавымі валасамі і карымі вачыма.

Як выбіраюць «ювелірку»

Ці купляюць у Беларусі брыльянты? Уявіце сабе, бывае і гэта.

— Кошт ювелірных вырабаў з дыямантамі не заўсёды неверагодна высокі. Напрыклад, заручальны пярсцёнак з брыльянтам можна знайсці нават за 400 рублёў. Так, гэта будзе вельмі маленькі каменьчык. Але не «асколкі», як часам кажуць пакупнікі. Такого паняцця, як «асколкі брыльянта», у ювеліраў няма.

Брыльянт ювеліры ацэньваюць па чатырох крытэрыях, якія і вызначаюць кошт каменя: памер, колер, чысціня і група агранкі. Неспецыялістам здаецца, што ўсе брыльянты белыя, на самай жа справе колер гэтага каменя ювеліры ацэньваюць па шкале ад 1 да 9, дзе адзінка — абсалютна белы камень, а чым бліжэй да 9, тым больш у яго колеры жаўцізны. Больш жоўтыя брыльянты традыцыйна спалучаюць з чырвоным золатам — тады жоўтае адценне не так прыкметнае. У белым і жоўтым золатае камень звычайна белы, а значыць, выраб даражэйшы. Чысціня каменя — гэта адсутнасць дэфектаў, расколін, газавых бурбалак. Класічная

агранка брыльянта — 57 граняў, спрошчаная — 17 граняў.

Як пакупнікі выбіраюць «ювелірку»? Зразумела, што доўга і ўдумліва — пакупка ж нятанная. Мераюць, сыходзяць і вяртаюцца па некалькі разоў. Але бываюць, уявіце сабе, і ў гэтай сферы спонтанныя пакупкі.

— Некалькі гадоў таму на Новы год у Серабранцы ў ювелірным адзеле гіпермаркета мужчына купіў у падарунак завушніцы амаль за паўтары тысячы долараў (у рублёвым эквіваленце, зразумела). Дзіўна: здавалася б, калі збіраешся выбраць дарагі ювелірны выраб, ідзеш куды-небудзь у цэнтр горада, у «круты» магазін на Нямігу або на Карла Маркса. А ён прыбег 31 снежня раніцай, купіў прадукты і — па завушніцы для жанкі.

Дарэчы, адна з тэндэнцый ювелірнай моды, якая ўжо досыць доўга на піку папулярнасці, — залатыя і сярэбраныя вырабы ў незвычайных, нестандартных формах, з эмаллю, падобныя на біжутэрыю. У Еўропе такія вырабы запатрабаваныя. Нашым пакупнікам, распавядаюць спецыялісты, гэта не асабліва цікава: калі прапанаваць, напрыклад, залатое ўпрыгажэнне з эмаллю, якое на першы погляд выглядае не як золата, а ты мусіш плаціць за гэты выраб як за золата — вялікай зацікаўленасці ў падобным няма.

А калі танней

У ювеліраў існуюць хітрасці, якія дазваляюць адчуваць знізіць цану на ювелірны выраб. Напрыклад, так званыя пустацелыя ланцужкі (такія нярэдка прывозяць дадому з курорта). Звяно ланцужка ўсярэдзіне не напоўнена золатам, а ўцяляе сабой пустую трубочку. Такія ланцужкі ў носцы менш практычныя, яны рвуцца, а «кольцы» ланцужка дэфармуюцца. У пярсцёна-

ках вытворца можа эканоміць метал на «шынцы». «Шынкай» ювеліры называюць адваротны бок пярсцёнка. Гэты адваротны бок робіцца тонкі, а асноўная маса металу выкарыстоўваецца на добрую частку пярсцёнка, якую мы бачым, калі ён на пальцы. Але праблема ў тым, што такая ненадзейная «шынка» можа лопнуць або пагнуцца — наўрад ці такое ўпрыгажэнне праслужыць доўга і вы зможаце перадаць яго ў спадчыну дачцэ або ўнучцы.

У завушніцах, каб зрабіць выраб таннейшым, вытворца можа палегчыць шлензу — частку замка, якая хаваецца за вухам. І ў гэтым выпадку таксама ёсць верагоднасць, што зашпілька зламаецца. Такім чынам, набыццё несертыфікаванай «ювеліркі», напрыклад, у маленькіх крамах на прыморскіх курортах, заўсёды ўтрымлівае пэўную рызыку.

Як пачаць разбірацца ў ювелірных упрыгажэннях? Як навучыцца разумець, што насамрэч прыгожа, а што вульгарна? Толькі з дапамогай практыкі, кажуць ювеліры. Гэта ўменне выходзіць таксама, як уменне разбірацца ў добрых вінах або, напрыклад, у элітных сырах. Тое, што сёння жанчыны нярэдка аддаюць перавагу дэмакратычнай біжутэрыі, а не ўпрыгажэнням з каштоўных металаў, спецыялісты ацэньваюць са знакам «плюс». Прынцып «дарага-багата» сыходзіць у мінулае, і гэта добра. Па-першае, класная аўтарская біжутэрыя фактычна можа каштаваць даражэй, чым нізкапробнае залатое ўпрыгажэнне з фіянітамі замест каштоўных камянёў. А па-другое, нават якасныя залатыя вырабы сёння не з'яўляюцца інвестыцыяй — калі, вядома, гэта не фамільныя каштоўнасці або не эксклюзіўныя ювелірныя шэдэўры ад вядомых дызайнераў. Так што выбіраем тое, што нам па кішэні і па гусце — і адчуваем сябе каралевымі!

Аляксандра Анцэлевіч

Калі казаць пра камяні, то, на словах прадаўцоў ювелірных вырабаў, нашы жанчыны любяць тапазы — блакітныя, празрыстыя і не вельмі дарагія. У славянскіх краінах з усіх каляровых камянёў тапаз наогул найлепш прадаецца: ён падыходзіць пад найбольш распаўсюджаны ва Усходняй Еўропе колератып «лета» і пасуе практычна ўсім славянкам без выключэння.



ЗРУЧНА, ПРЫГОЖА, РАЦЫЯНАЛЬНА

Што складала аснову гардэроба нашых далёкіх продкаў? Якія колеры часцей за ўсё выкарыстоўваліся для вышыўкі на адзенні і ў якой тэхніцы яна выконвалася? Пра што трэба памятаць сёння дызайнерам, каб ствараць сучасныя мадэлі, якія разам з тым нясуць магутны этнічны пасыл?

Пра тое гутарым са старшым навуковым супрацоўнікам аддзела старажытнабеларускай культуры Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, кандыдатам мастацтвазнаўства Марыяй Віннікавай.

— *Марыя Мікалаеўна, чаму спецыялісты лічаць, што словам «вышыванка», якое трывала замацавалася ў лексіконе беларусаў, няправільна вызначаць адзенне з нацыянальнымі каларытам?*

— У народнай беларускай культуры традыцыйнае адзенне ніколі не называлі «вышыванкай». Гэтае слова ідэнтычнае такім вызначэнням, як «маляванка», «пісанка» і, верагодна, запазычана з украінскай мовы. Калі яго ўжываюць, нярэдка маюць на ўвазе адзенне з вышыўкай «крыжыкам». Але гэтая тэхніка з'явілася ў нас толькі ў сярэдзіне XIX стагоддзя. Датуль ў нацыянальным строі вышыўка калі і прысутнічала, то зусім іншая. Напрям-

лад, у Кобрынскім раёне мясцовая жыхарка паказвала мне старыя сарочкі, якія захаваліся ад яе бабулі, і называла іх «нацяганя», гэта значыць вышытыя «нацягам» — швом «наперад іголку» па ліку нітак палатна, які ўтварае палосы геаметрычнага арнаменту. На мой погляд, у дачыненні да сучаснасці правільна казаць пра касцюм з нацыянальным каларытам. Таму што паміж традыцыйным і нацыянальным касцюмам ёсць пэўная розніца. Традыцыйны — гэта сельскі касцюм, які адказвае ўмовам жыцця на дадзенай тэрыторыі: яго стварылі, развілі карэнныя жыхары, ён адпавядае нашым прыродна-геаграфічным умовам. А «нацыянальны» — больш шырокае паняцце, яно адносіцца да адзення розных слаёў насельніцтва. Заможныя грамадзяне замаўлялі прадметы гардэроба з-за мяжы або шылі іх па агульнапрынятых еўрапейскіх узорах, таму іх касцюм больш знааў уплыў моды.

— *Як вызначыць, якое адзенне адпавядае народнай традыцыі, а якое — не?*

— Перш за ўсё — па кампазіцыйным вырашэнні. Вышыўка ў беларусаў служыла абярэгам і размяшчалася ў месцах, якія адкрывалі доступ да цела: па каўняры, абшэўках, па нізе спадніц. У жанчын дзетароднага ўзросту багатым быў арнамент на рукавах сарочкі і фартуху: лічылася, што ён абараняў іх ад сурокаў.

— *Якімі былі галоўныя элементы беларускага традыцыйнага касцюма?*

— Асноўны кампанент жаночага, мужчынскага, дзіцячага касцюма — гэта сарочка, якая абавязкова павінна была закрываць шыю, локці і калені. Яна была прамой, без выгачак, свабод-



най; падганялася па постаці за кошт зборкі па каўняры, нізе рукавоў і падпярэзвання па таліі. У гардэроб беларускіх сялянак уваходзілі таксама спадніцы, фартухі, галаўныя ўборы, камізэлькі. Улетку жанчыны насілі простую спадніцу з лёну, зімой — са шчыльнай (часам у палоску, клетку) ваўнянай тканіны, якая называлася андарак. У Маларыцкім раёне распаўсюджаны быў аналаг андарака — бурка, якая адрознівалася багатым тканым ромбагеаметрычным арнаментам.

Увесну і ўвосень паверх кашулі жанчыны апраналі світу (світку) — доўгую расхінную суконную вопратку, якую падпярэзвалі тканым або плеценым поясам. Абавязковым атрыбутам жаночага касцюма лічыўся фартух. Яго насілі не толькі ў будні, але і на святы. Прычым не для таго, каб не запэцкаць спадніцу, а перш за ўсё як абярэг для жаночага ўлоння. Выходзіць на людзі без фартуха лічылася непрыстойным. На поўдні Беларусі ў некаторых рэгіёнах спадніц не надзявалі наогул, а павязвалі два фартухі — спераду і ззаду. У Веткаўскім раёне Гомельскай вобласці дзяўчынкі насілі калышку — фартушок, які павязвалі ззаду на кашулю. Ва ўсходніх раёнах Беларусі распаўсюджана была такая парадная паясная адзежына, як панёва, якая складалася з двух кавалкаў ваўнянай самацканкі, шытых





толькі да сярэдзіны. Панёва драпіравалася вакол таліі і сцёгнаў і мацвалася шырокім плеченым поясам.

— **Замужнія жанчыны ў традыцыйнай культуры абавязкова павінны былі насіць галаўны ўбор?**

— Так. Уступіўшы ў шлюб, жанчыны заўсёды хавалі валасы пад намёткай або хусткай, пад якімі абавязкова быў чапец. Намётка была характэрная для ўсіх рэгіёнаў Беларусі, але ў кожным склалася свае асаблівасці яе завівання на галаве. Дзяўчаты маглі хадзіць з непакрытай галавой, або насіць арнаментаваныя на канцах палатняныя галаўныя павязкі-«скіндачкі», ці абцягнуты каляровай тканінай абруч — «чылку» ды іншае. У вёсцы Неглюбка Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці існаваў дзявочы галаўны ўбор «кубак». Асновай для яго служыла паласа лубу (або кардону) шырынёй 12–15 см, на якую нацягваліся рознакаляровыя стужкі. Гэты галаўны ўбор надзявалі ў тых выпадках, калі дзяўчына хацела паказаць, што гатовая выйсці замуж.

— **А што ўваходзіла ў мужчынскі традыцыйны гардэроб?**

— Акрамя сарочкі (кашулі), у мужчынскі традыцыйны сялянскі касцюм уваходзілі штаны, часам камізэлька з даматканнага сукна або палатна. Абавязковым кампанентам быў пояс. Ён меў практычнае значэнне (кашуля прылягала да цела і не замінала працаваць), разам з тым быў яркім дэкаратыўным акцэнтам і лічыўся моцным абярэгам. Халасцякі завязвалі яго з левага боку, а жанатыя — пасярэдзіне,

прычым вузлу аддавалася асаблівая ўвага — лічылася, што ён надае моц і абараняе ад сурокаў.

Без пояса нельга было выйсці за парог сваёй хаты. Світку (цёплую вопратку з валянага сукна) мужчыны насілі на працягу стагоддзяў, як і кажухі, пашытыя з аўчыны. Узімку галаву ад холаду абараняла шапка-вушанка з аўчыны або заячага, лісінага футра, пакрытая зверху цёмным сукном. Галаўныя мужчынскія ўборы — магеркі — валялі з воўны. Улетку насілі шапкі-капелюшы з саломы: у некаторых рэгіёнах яны называліся брылі.

— **Якія колеры былі найбольш папулярныя ў традыцыйным беларускім адзенні?**

— Паколькі адзенне выраблялася, як правіла, з лёну або шэрсці, то пераважалі белы, шэры, карычневы, чорны колеры. Узоры ткалі і вышывалі ў асноўным чырвонымі ніткамі. У мужчынскім касцюме пояс быў заўсёды чырвонага колеру, а ў спадніцах па прыполе часта праходзіў дадатковы чырвоны канцік. Круг — гэта абярэг. Чырвоны — колер свята, сонца. Часам у вышыўцы выкарыстоўваўся і сіні колер, які ўвасабляў сум, смутак. У Брэсцкім раёне ўжывалі і чорныя ніткі для арнаменту. Святочны ўбор паўсюдна ўпрыгожваўся больш багата, чым штодзённы.

— **Пра што павінны памятаць сёння дызайнеры, каб правільна атуалізаваць нацыянальныя матывы ў адзенні? Што можа стаць, на ваш**

погляд, брэндам у гардэробе сучаснага беларуса?

— Сучаснае адзенне можа мець ярка выражаны нацыянальны стыль, здольны перадаць вобраз народа. Важна, каб яно стваралася з веданнем традыцый. Гэта не выключае наватарскіх дызайнерскіх пошукаў. Прадметам натхнення для сучасных мадэльераў, якія працуюць у этнастылі, могуць стаць як характэрныя матывы традыцыйнага беларускага арнаменту, так і агульнае сілуэтнае і каларыстычнае вырашэнне касцюма, спалучэнне тканіны прамысловага і ручнога вырабу з іх асаблівай фактурай і дэкорам, асаблівасці народнага крою і ручнога пашыву (напрыклад, выкарыстанне фігурнай зборкі, дэкаратыўных злучальных швоў і іншае). Сучасны модны вобраз у этнастылі можа быць таксама створаны праз увядзенне ў касцюмны комплекс асобных аксесуараў, выкананых у традыцыйных тэхніках ручнога ткацтва і вышыўкі. На мой погляд, нашым брэндам можа стаць лён. Невыпадкава яго называлі «божая свечка». Ён асацыяваўся з божым святлом, ласкай. Сяляне самі яго вырошчвалі, апрацоўвалі, пралі, ткалі ды шылі з яго адзенне, упрыгожвалі арнаментам. Лён экалагічны, не выклікае алергію, ён грэе ўзімку, у ім не гарача летам. Але да яго патрэбен адмысловы падыход: лён вымагае простыя лініі крою. Рэчы з яго павінны быць зручныя і рацыянальныя.

Вольга **Паклонская.**

Фота з архіва Марыі **Віннікавай.**



ПРЫСУД АДМЯНЯЕЦА, АЛЬБО СВЯТА, ЯКОЕ ЗАЎСЁДЫ З ТАБОЙ

«Мода як ежа — вы не павінны зацыклівацца на адной страве», — казаў японскі мадэльер і дызайнер Кензо Такада. Ці атрымліваецца ў беларусаў «не зацыклівацца» на шырспажыве? Сусветныя трэндзы ці нацыянальныя традыцыі вызначаюць пошук айчынных дызайнераў? Чаму ў гардэробе беларусаў абавязкова павінны быць рэчы жыццярадасных колераў? Што страчваюць у жыцці тыя, хто ігнаруе моду?

Пра гэта гутарым з кандыдатам мастацтвазнаўства, дацэнтам кафедры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і касцюма Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Галінай Мяшковай.

— *Галіна Якаўлеўна, калі вы ідзяце па вуліцы, у вас ёсць адчуванне, што беларусы ўлічваюць модныя тэндэнцыі? Ці ўсё ж такі мы вельмі ўніфікаваныя, на думку спецыяліста?*

— На мой погляд, беларусы сочаць за моднымі трэндамі. Гэта не заўсёды і не ўсе заўважаюць, таму што сучасная мода дэмакратычная, яна прапануе, але не дыктуе, не патрабуе. Хоцьце — апраўнае кітайскі пухавік, хочаце — вырабы беларускіх дызайнераў або рэчы вядомых заходніх брэндаў. Сёння актуальныя і практычнасць, і элегантнасць. Падабаецца стыль «унісекс» — фарміруе гардэроб з кашуль, джинсаў, абутку на нізкай падэшве. Адаеце перавагу жаночкаму вобразу — выбіраеце сукенкі і спадніцы. Цяперашні этыкет не патрабуе, а сучасны рытм жыцця не дазваляе пераапраўнацца тройчы ў дзень. Можна ў адных і тых жа рэчах прыйсці на работу, у тэатр, у гасці, памяняўшы хіба што аксэсуары. Дарэчы, маленькая чорная сукенка Како Шанэль стала пачаткам уніфікацыі, але пры гэтым дазволіла адчуваць сябе ўпэўнена ў любым месцы, бо можна дапаўняць і ўпрыгожваць яе на свой густ.

— *Беларускія дызайнеры сёння ствараюць свае калекцыі цалкам пад уплывам сусветных трэндаў або ўлічваюць і нацыянальныя традыцыі?*

— Мы развіваемся ў кантэксце еўрапейскай моды. Калекцыі нашых дызайнераў ствараюцца з улікам трэн-





даў, зададзеных на тыднях моды ў Мілане, Парыжы, Лондане. Больш прыкметны становіцца ў свеце і ўплыў азіяцкіх куцюр'е.

Разам з тым вельмі важна не забываць пра нацыянальную моду, каб у эпоху глабалізацыі ўзбагачаць сусветную, уносіць у яе этнічныя матывы і асаблівасці. Сучасныя айчынным спецыялістам ўбіраюць у сябе спадчыну мінулага, актуалізуюць яе. У Беларусі, пачынаючы з 1993 года, складалася арганізацыя рэспубліканскіх і міжнародных конкурсаў і фестываляў моды, якія спрыялі аб'яднанню і прафесійнаму росту маладых дызайнераў: «Міла плюс», «Белая амфара», «Супермадэль Беларусі», «Беларускі вянок», «Найлепшая мадэль года», «Міс Беларусь», «Млын моды», «Блакітная Пралеска», «Лён», «Пакаленне Next», «Паркалёвы бал» і іншыя.

У 2010 годзе ўпершыню прайшоў конкурс маладых дызайнераў New Names у рамках Тыдня моды BFW. Пад уплывам сусветных тэндэнцый маладое пакаленне дызайнераў стала актыўна распрацоўваць вельмі папулярную экалагічную тэму. Створаныя імі калекцыі з лёну і воўны высока ацанілі на Захадзе. На ААТ «Камволь» сёння вырабляюць лінейку мужчынскіх касцюмаў, шыюць жаночыя паліто і касцюмы, якія адпавядаюць усім міжнародным крытэрыям якасці і моды.

— **Како Шанэль казала: «Я люблю, калі мода выходзіць на вуліцу, але не дапускаю, каб яна прыходзіла адтуль». Але хіба тыя ж ірваныя джынсы не прыйшлі на подыум «з вуліцы», стаўшы раптам неверагодна папулярнымі?**

— Тэма занябанасці, неахайнасці заявіла пра сябе ў модзе яшчэ ў канцы 80-х гадоў мінулага стагоддзя з падачы япі — заможнай моладзі, якая, каб не выдзяляцца ў натоўпе, стварала эффект зношанасці, пацёртасці свайго адзення. А рваныя джынсы адпавядаюць агульнай тэндэнцыі разняволенасці, ўсёдазволенасці. Мне многае падабаецца ў маладзёжнай модзе — яна нясе зарад энергіі, наватарства, драйву. Але вось празмерную аголенасць цела і неахай-

насць лічу маветонам і рада, што рваным джынсам сёння ёсць альтэрнатыва.

— **Чым тлумачыцца тэндэнцыя да свабодных, аб'ёмных формаў у адзенні?**

— У сучаснай модзе суіснуюць розныя стылі і кірункі. Але ўсе дызайнеры працуюць, выкарыстоўваючы чатыры асноўныя сілуэты — прамавугольны, трапецыяпадобны, авальны ды іксападобны («пясочны гадзіннік»). Пастаянна ідзе пошук новых формаў, каб прыцягнуць увагу спажыўца. Свабодны сілуэт дазваляе хаваць недахопы фігуры. Адзенне oversize з'явілася з жадання схавання, ахінуцца, абараніцца — не толькі ад кепскага надвор'я, але і ад душэўнага холаду. Вялізныя шалікі, снуды, хусткі — рэчы таго ж парадку.

— **А што з колеравай гамай, са спалучэннем колераў — як тут узнікаюць фаварыты? Наколькі з імі трэба лічыцца?**

— Колеравыя сезонныя трэндзы вызначае французскі Pantone Color Institute. На вясну-лета 2021 года фаварытамі абвешчаны нябесна-блакітны, залаціста-аранжавы, ярка-малінавы, колер сонечных прамянёў. Акрамя гэтага, у трэндзе застаюцца і класічныя, універсальныя адценні: малочны, бэжавы, глыбокі цёмна-сіні, шэры, зялёны. Традыцыйна актуальным і вельмі запатрабаваным застаецца чорны колер, не выходзіць з моды і чырвоны. Ёсць колеры, якія «сябруюць» паміж сабой, і такія, якія не вельмі «ладзяць» адзін з адным. Але з падачы заканадаўцаў моды на піку папулярнасці могуць апынуцца і не вельмі спалучальныя. Вядома, трэба лічыцца і з індывідуальнымі асаблівасцямі. Ёсць, напрыклад, жанчыны, якім катэгарычна не пасуе шэры колер, а ёсць тыя, каму ён вельмі да твару. У Беларусі мала сонечных дзён, і таму ў нашым гардэробе абавязкова павінны быць, на мой погляд, рэчы яркіх, насычаных колераў, каб падымаць настрой. Саюз зялёнага і бэзавага, сіняга і памяранцавага — гэта смела, для некага

нязвыкла, але паспрабуйце сумясціць іх, і, напэўна, такая гама прынясе радасць.

— *Прыгожая палова чалавецтва даўно ўжо не ўяўляе свайго гардэроба без мужчынскіх рэчаў: штаноў, кашуль, кепі, нават гальштукі. Прадстаўнікі моцнага полу таксама, хоць і менш актыўна, запазычваюць рэчы з жаночага гардэроба. Гэтая тэндэнцыя да ўнісексу, па вясных прагнозах, захавецца?*

— Прагнозы — няўдзячная справа. Але асабіста я спадзяюся, што мода будзе ярчэй падкрэсліваць мужнасць мужчын і жаночасць жанчын.

— *Што такое, на ваш погляд, добры і дрэнны густ у адзенні?*

— На мой погляд, галоўны маркер — пачуццё меры. Добры густ мае на ўвазе пачуццё формы, стылю, колеравай гамы. Жанчына з пышнымі формамі не будзе апранаць міні або легінсы і майку ў абліпку. Таму што на гэта непрыемна глядзець. Ёсць людзі з прыроджаным пачуццём густу. Але большасць жанчын і мужчын імкнецца яго выхаваць. Гэта так важна! Як казала Како Шанэль: «Мода прыходзіць і сыходзіць, а стыль застаецца».

— *Каго з вядомых людзей вы лічыце іконамі стылю?*

— Марлен Дзітрэх, Одры Хепбёрн, Жаклін Кенэдзі, Како Шанэль. Маргарэт Тэтчэр апраналася быццам бы заўсёды аднолькава і досыць строга, але разам з тым вельмі элегантна. З сучасніц падабаецца, як выглядае Меланія Трамп. Жонка прэзідэнта Францыі Эмануэля Макрона Брыжыт нашмат старэйшая за мужа, але дзякуючы ўдала падобранаму гардэробу розніца ва ўзросце размываецца. Цудоўнае пачуццё стылю мае, на мой погляд, вядомая расійская актрыса і рэжысёр Рэната Літвінава.

— *І ўсё ж такі стыль — гэта прэрагатыва багатых, заможных людзей...*

— Неабавязкова. Важна правільна выбраць добрыя рэчы, якія вам пасуюць. Іх не павінна быць шмат. Амерыканская

дызайнер і мадэльер Дона Каран праславілася на ўвесь свет тым, што стварыла базавы гардэроб «Сем простых рэчаў», у які ўвайшлі пінжак, спадніца, штаны, кашаміравы светар, скураная спадніца, сукенка і бодзі. Гэтых рэчаў, выкананых у чорна-белай і малочнай гаме з дабаўленнем чырвонага, дастаткова, каб адчуваць сябе элегантна на працягу дня і вечара.

— *Галіна Якаўлеўна, а навошта ўсё ж такі, па-ваша-му, патрэбна мода? Як вы рэагуеце, калі чуеце выказванні накішталт таго, што «мяне мода не цікавіць», «не звяртаю ўвагі на трэнд»?*

— Рэагую спакойна. Хоць і не вельмі веру ў шчырасць такіх сцвярджэнняў. Адзенне — візітоўка чалавека. Вы яшчэ нічога не казалі, а пра вас па знешнім выглядзе ўжо склалася ўражанне. Адзенне — наша ахоўная абалонка, якая дапамагае забяспечваць душэўны камфорт, падмае настрой, натхняе. Акрамя таго, мода дазваляе самавыявіцца, не дае застываць у адным і тым жа вобразе, заахвочвае да пошуку. Паглядзіце, як змяняюцца ўдзельніцы перадачы «Модны прысуд» за кошт правільна падобранага гардэроба. Калі б моды не было, яе варта было б прыдумаць — хоць бы дзеля таго, каб зрабіць жыццё больш цікавым і святочным.

Вядома, тое, што прапануе высокая мода, у штодзённым жыцці насіць немагчыма. Але гэта цудоўнае відовішча, а выдатнае не бывае бескарысным! На такіх паказах прысутнічаюць эксперты. Яны адбіраюць «музейныя экспанаты», якімі будуць натхняцца паслядоўнікі. Яны патрэбныя для нараджэння новых ідэй, адкрыццяў новых імёнаў. Колькі фантазій таго ж Аляксандра Макуіна і сёння натхняюць яго калег па ўсім свеце! А якія шоу ладзіў Карл Лагерфельд! Куцюрныя рэчы жывуць вельмі доўга. Многія шэдэўры мадэльераў мінулых стагоддзяў цешаць вока і сёння.

Вольга **Паклонская.**

Фота з архіва Галіны **Мяшковай.**



КЕРАМІКА

ЖАНОЧАЙ ДУШЫ

Археалагі лічаць, што першымі ў гісторыі ганчарамі былі менавіта жанчыны

Яшчэ ў старажытныя часы назіральныя жанчыны заўважылі, што пасля залевы сляды жывёл ці людзей, пакінутыя на гронце, становяцца цвёрдымі і могуць захоўваць вадкасць. Тады жанчыны і паспрабавалі выкарыстоўваць гэтыя формачкі ў якасці посуду на пачорных «кухнях». Але такія «посуд» хутка разбіваўся. Адноўчы хтосьці заўважыў, што выпадкова кінуты ў агонь «гаршчок» пасля абпалу становіўся цвёрдым і служыў нашмат даўжэй. Так назіральнасць і фантазія прывялі да стварэння ганчарнага мастацтва.

Гліна — гэта зямля, і жанчына таксама, як і зямля, пладаносная. Таму кераміка спакон веку — мастацтва пластычнае і адначасова цвёрдае, якое адпавядае вечна жаночкаму. Нездарма так шмат у Беларусі таленавітых мастачак, якія займаюцца менавіта керамікай.

У калекцыі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Нацыянальнага мастацкага музея, якая пачала актыўна фарміравацца ў 1960-я гады, — каля двухсот керамічных твораў дзясяткаў аўтараў. Але большасць, па меншай меры, тры чвэрці, гэта жанчыны. Сярод іх — Яўгенія Мусінская, Вікторыя Данчук, Лілія Нішчык, Зарына Баўтрук, Наталля Еўглеўская, Тамара Курачыцкая, Нелі Якавенка, Алена Кудраўцава, Тамара Васюк, Фаіна Хамініч, Алена Шчасная, Аляўціна Масіенка і іншыя.

Для цяперашняй выставы ў галоўным музеі краіны адабраны творы толькі некалькіх мастачак. Гэтыя працы адпавядаюць настрою вясны і падкрэсліваюць такі бок жаночага таленту як лірызм, вытанчанасць, пяшчота. Яны ж

вылучаюць асаблівыя тэмы — непараўнальную пластыку жаночага цела, кветкі, паэзію прыродных матываў.

Многія з гэтых твораў проста вылеплены з гліны, з'яўляючыся, па сутнасці, керамічнай скульптурай малых формаў. Іншыя — іх большасць — створаны з шамота з выкарыстаннем соляў і эмаляў. Шамот (па — французску-chamotte) стаў легендай у мастацтве мастацкай керамікі. Гэты матэрыял не так даўно з'явіўся ў нашым жыцці, але ўжо стаў модным. У шамота шурпатая тэкстура, вельмі прыемная на вобмацак. Ён падобны на «стары» прыродны камень, які падвергнуўся ўздзеянню ветра, з яго расколінамі і трэшчынкамі, шчылінамі і сколамі. Шамот асацыюецца са стабільнасцю, пачуццём спакою і надзейнасці. Асабліва цэняцца яго дэкаратыўныя якасці, якія імітуюць архаіку і даўніну ў больш шырокім сэнсе слова.

Стрыманасць і высакароднасць вырабаў з шамотнай керамікі дазваляе мастачкам наблізіцца да натуральнага, да прыроды, чаго ў нашу эпоху глабалізацыі так не хапае чалавеку.

А яшчэ хацелася б адзначыць, што творы з керамікі, што прадстаўлены на выставе ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, адрозныя ўтульнасцю і цеплынёй. Такія вырабы заўсёды прыцягвалі і будуць прыцягваць сваёй фантазіяй, рукатворнай і яркай індывідуальнасцю іх стваральніц.

Аляксандр Піменаў



Фаіна Хамініч.
Сон. 2006. Шамот, солі.



Нелі Якавенка.
Адпачынак. 1966. Маёліка, чорная паліва.

РАТУША НАД ДЗВІНОЙ



Спытайце ў карэннага жыхара або заўзятага турыста, чым можа здзівіць Віцебск. Разам з Летнім амфітэатрам, домам Шагала і сядзібай Рэпіна ў топе месцаў, абавязковых да прагляду, назавуць Ратушу. Архітэктурная дамінанта высіцца над Дзвіной на 40 метраў. Гэта лепшая аглядная пляцоўка горада і яго брэнд. Як і абласны краязнаўчы музей, які размясціўся ў Ратушы з 1924 года.

Гадзіннік загаловаць?

Дазвол на ўзвядзенне Ратушы горад атрымаў у 1597 годзе разам з падараваным яму каралём Жыгімонтам III Магдэбургскім правам. Аднак першая цалкам драўляная пабудова была разбурана. Да нашых дзён захаваліся чарцяжы 1664 года — прамавугольны двухпавярховы будынак з высокім схільным дахам, які завяршаўся назіральнай вежай з купалам і шпілем. Цокальны і першы паверхі былі цаглянымі, другі паверх і дах з вышкай пабудаваныя з дрэва. Не аднойчы Ратуша, якая знішчалася пажарамі, уставала з руін і попелу. А ў 1775-м яе ўсю склалі з цэглы. З тых часоў мінула 245 год. І сёння будынак зноў перажывае рэстаўрацыю. Крок за крокам набліжаючыся да яшчэ больш маштабнай даты.

— У сакавіку 20220-га Віцебск сустрэне 425 годдзе з дня атрымання Магдэбургскага права, — распавядае Таццяна Старынская, дырэктар абласнога краязнаўчага музея. — Да свята вырашылі рыхтавацца загадзя. Вядома, музей не застаўся ў баку. З лета мы заняліся касметычным рамонтам.

Абнавілі падставу вежы, зрабілі някоўзкую наліўную падлогу — для зручнасці і бяспекі наведнікаў. Часткова адрэстаўравалі і агароджу балкона, які выкарыстоўваем як назіральную пляцоўку.

Адзін з мясцовых каледжаў у гэтыя дні заняты незвычайным заказам: вырабам новых ратушных баляс — фігурных слупкоў у выглядзе калон, якія падтрымліваюць поручні парэнчаў агароджы.

— Чарцяжы, якія захаваліся, падказалі дакладны кірунак, — уключаецца ў размову Валерый Шышанаў, намеснік дырэктара музея па навуцы. — Для нашых баляс патрэбна алешына, высушаная пэўным чынам. Увесь тэхналагічны працэс займае больш за месяц.

Задача не з простых, затое гарантыя на выраб — дзесяцігоддзе. Ад часу стамляецца любы матэрыял: і дрэва, і метал, — заўважае Таццяна Аляксандраўна. — Таму на падтрыманне такіх аб'ектаў, як Ратуша, неабходна нямала сіл і сродкаў. Напрыклад, цяпер актыўна абмяркоўваецца варыянт замены сэрца вежы — гадзіннага механізму.



Таццяна Старынская, дырэктар краязнаўчага музея

Каб час на ўсіх чатырох цыферблатах быў дакладным, без абнаўлення не абыйсця. Акрамя таго, ёсць задумка зрабіць так, каб гадзіннікі здабылі гукавы сігнал або мелодыю.

— Чаму б Ратушы не займець і свайго каларытнага персанажа? — усміхаецца Таццяна Старынская. — Усе ведаюць брэсцкага ліхтаршчыка. Уявіце, а ў нас быў бы гадзіншчык... Гэта таксама ўнёсак у культурна-турыстычную скарбонку паўночнага рэгіёну.

У Віцебску ўпэўненыя: мясцовая Ратуша — славу тасць усёй краіны. Справа ў тым, што з абласных цэнтраў Беларусі толькі горад над Дзвіной можа пахваліцца не новабудовамі, а пабудовамі з глыбіні стагоддзяў.

— Марым, каб яна стаяла ў шэрагу самых прыцягальных для турыстаў месцаў у нашым горадзе, — працягвае Таццяна Аляксандраўна. — На слыху такія раскручаныя брэндзі, як фестываль мастацтваў «Славянскі базар», Віцебская мастацкая школа і «УНОВІС». Чарга за нашай Ратушай, здольнай прыцягнуць і беларусаў, і замежных знаўцаў. Напрыклад, для суседняй Расіі падобныя будынкі падобна экзотыкі, а значыць, будзе цікава.

Вежа выконвала функцыю пажарнай каланчы: сігналы аб тым, у якой частцы Віцебска вогненная бяда, падавалі... паветранымі шарамі розных колераў, якія запускалі ў неба.

Паспрыяць гэтаму павінны і найбагацейшыя фонды краязнаўчага музея. Дарэчы, публіцы сёння выстаўляюць ад сілы траціну ўнікальных экспанатаў. І вядомая Віцебская берасцяная грамата XIII-XIV стагоддзяў — вярхушка айсберга.

— Нам ёсць чым прыцягнуць і ўтрымаць людзей, — лічыць Таццяна Аляксандраўна. — Так, пандэмія дыктуе новыя правілы, адбіваецца на прыбытку. Але нават цяпер сярод нашых музейных аб'ектаў ёсць тыя, да якіх не зарастае народная сцэжка. Гаворка пра музей сядзібы Рэпіна «Здраўнева», дзе ў любую пару года хапае наведнікаў, папулярныя сямейныя экскурсіі.

Праўда, варта паклапаціцца і аб дадатковай інфраструктуры — зручных транспартных зносінах, грамадскім харчаванні, падтрымцы Wi-Fi ў музейных залах.

Дарэчы

Будзеце ў краязнаўчым музеі, абавязкова затрымайцеся ў фазе каля двухмятровага бронзавага герба Віцебска з выявай Хрыста Збавіцеля. Герб усталявалі на галоўным фасадзе будынка ў ліпені 1997-га, у год 400-годдзя Ратушы, але пазней знялі. Ёсць прыгожая легенда: каб заповітнае жаданне споўнілася, трэба закрануць бронзавага сімвала і прашаптаць словы «Богу ў вушы».

Шагал і музыка

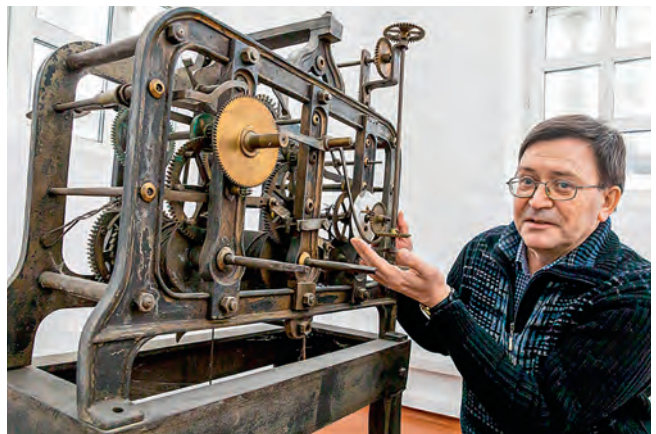
Ратуша, якая ўзвышаецца над гістарычным цэнтрам горада, там, дзе Заходняя Дзвіна сустракаецца з Віцьбай, а Вакрасенская царква суседнічае са Свята-Духавым кляштарам, бачыла многае. Адукацыя самой Віцебскай губерні, прыход напалеонаўскіх войскаў, вялікая будоўля гістарычнага цэнтра горада... У XIX стагоддзі там знаходзіліся гарадская ўправа і банк, суд, паліцыя, пералічвае Таццяна Старынская.

Вокны Ратушы калісьці выходзілі на гасцініцу «Броз», дзе трымаў ювелірную краму цесць Марка Шагала. Дарэчы, у 1997 годзе, падчас другога Шагалаўскага пленэру, Ратушу крэатыўна задзейнічалі, каб расказаць пра каханне мастака і яго жонкі Бэлы. Тады ўпершыню з вокнаў будынка палілася жывая музыка. А пару гадоў таму гісторыя атрымала нечаканы працяг у арт-праекце «Над горадам». На балкон Ратушы сталі выходзіць музыкі са скрыпкай, якія выконвалі папурныя з французскіх, яўрэйскіх і беларускіх матываў. Цяпер падчас «Славянскага базару» кожны год над ратушным панадворкам гучаць скрыпка, саксафон. Зрабіць так, каб упадабаным многім мелодыі гучалі лета напярэць, рэальна — пры ўмове дадатковага фінансавання.

У Ратушы застаецца нямаля таямніц, упэўнены Валерый Шышанаў:

— Вядома, што яна адбудаваная ў 1775 годзе з цэглы на загад імператрыцы Кацярыны II. Але ні сам указ, ні дэталі аб ходзе будаўніцтва невядомыя — цэлае поле для працы гісторыкаў!

Ганна Наумава



Валерый Шышанаў, намеснік дырэктара музея па навуцы

ПАЧУЦЦІ І ДУМКІ Ў ПРЫГОЖАЙ ФОРМЕ

83 гады ўмясціла жыццё Лізаветы Фен. Нарадзілася яна ў 1900 годзе. Письменница, якая каранямі, праз прашчураў, сваёй радаслоўнай звязана з Беларуссю.

Сапраўднае прозвішча Лізаветы Фен — Лідзія Жыбурт-Жыбуртовіч. У прадмове да яе кнігі «Сустрэчны і выбраныя вершы» (Германія, Мюнхен, 1975 год), што выйшла на рускай мове, ёсць наступныя ўдакладненні: «... нарадзілася ў заходняй Расіі і атрымала выхаванне ў Марыінскай жаночай гімназіі ў Магілёве-на-Дняпры і на Бястужаўскіх жаночых курсах у Петраградзе. Яна была студэнткай другога курса ў час лютаўскай рэвалюцыі 1917 г., пасля якой выехала з Петраграда і спрабавала працягваць універсітэцкую адукацыю ў Адэсе, дзе правяла ўвесь перыяд грамадзянскай вайны, з 1918 да 1921 года...»

Літаратурнай творчасцю Лізавета Фен, а тады яшчэ проста Ліда, займалася з васьмігадовага ўзросту. Пісала вершы, апавяданні. Першую найбольш буйную мастацкую рэч — раман «Яго вочы» — напісала яшчэ ў гімназіі. Твор усе дружна ўхвалілі і прынялі да друку ў петраградскім выдавецтве «Вольф». Кастрычніцкая рэвалюцыя спыніла дзейнасць выдавецтва. Часы для кнігі былі тады, зразумела, не лепшыя. Раман не надрукавалі. А рукапіс неўзабаве згубілі. У Адэсе прафесар Аўсянніка-Кулікоўскі, прачытаўшы адно з ранніх апавяданняў Лідзіі, адразу заўважыў:

«...можа ісці адразу ў друк». Пра вершы ж сказаў наступнае: «Утрымліваюць усё, чаго можна жадаць ад паэзіі, — пачуцці і думка ў прыгожай форме». Такі «Санет», запісаны яшчэ ў Магілёве 17 лютага 1915 года.

Атрымаць такую адзнаку ад знакамітага прафесара — літаратуразнаўца — дарагога каштуе. Як знакаміты вучоны аказаўся ў Адэсе?.. Відаць, па той жа прычыне, што і сама юная

паэтка — уцякаў ад бальшавіцкага гневу... Дзмітрый Мікалаевіч Аўсянніка-Кулікоўскі

мастацтва на вобразныя (скульптура, жывапіс, паэзія) і лірычныя (музыка, архітэктура, моўная лірыка). Розніца паміж імі — псіхалагічная. Па яго меркаванні ўздзеянне вобразнага мастацтва ў асноўным інтэлектуальнае (разуменне), а ў аснове лірычных мастацтваў — «лірычная эмоцыя», якая ствараецца рытмам, што складаецца ў моўнай лірыцы з гукавага рытму і рытму думак, пачуццяў... Відаць, нешта з гэтых перакананняў Дзмітрый Мікалаевіч перадаў і маладой паэтэсе...

А ў 1924 годзе, калі юная аўтарка паспрабавала надрукаваць свае вершы, у Дзяржвыдаце адгукнуліся наступным чынам: «Тон вершаў дужа песімістычны. Ад савецкай жанчыны мы чакаем бадзёрасці і веры ў свайго таварыша мужчыну». 1920-я гады сцвярджалі сваю паэзію. Дзям'ян Бедны, Уладзімір Маякоўскі, Мікалай Ціханаў... Так, заставалася яшчэ месца і для іншых паэтаў. Але ўсё меней і меней было таго месца.

...Калі меркаваць па аповесці «Сустрэчны» (і лічыць яе аўтабіяграфічнай), то на пачатку 1920-х Лідзія вярнулася на Магілёўшчыну. Маці там не заспела. Сяляне з суседняй вёскі ў памкненні да «справядлівасці» падпалілі маёнтак. Свае такога зрабіць не маглі, бо жылі з мясцовымі панамі ў згодзе. «... Ноч была сырая, бязветраная, дажджлівая, сапраўдная сакавіцкая ноч. Пажар не распаўсюдзіўся. Абгарэлі толькі сцены звонку, рамы вокнаў, дзверы. Але катастрофа была такой нечаканай для маёй маці, яе давер настолькі трывалы, розум яе, захоплены прымхамі старога часу, так узбуджаны, што яе разважлівасць, крохкія раўнавагі паміж жывёльнай тупасцю і бяздумнасцю не вытрымалі выпрабаванняў. Вечна дрыготкая, трапяткая стрэлка схілілася ў бок вар'



(1913–1918 гг.) быў адным з рэдактараў часопіса «Вестник Европы». Літаратуразнаўца лічыў, што першакрыніца мастацкага мыслення — мова з яе вобразаў і актам прадудцывання. Быў перакананы, што ў мастацтве выразіўся агульны для мыслення прынцып эканоміі сіл. Раздзяляў

яцтва. Бяда застала маці ў час сну, яна да смерці перапужалася, падумала, што яе жадаюць забіць. Зусім не ўсведамляла сябе, хто і навошта гэта хоча зрабіць. У адной начной кашулі і босая, мама выскачыла ў акно. І з разлажачанымі вала-самі шэсць вёрст бегла да горада па снезе і калюжынах. Падала, уставала, хавалася



Відаць, яшчэ ў дзяцінстве Лізавета марыла пра паэзію

ад мяркуемай пагоні, пакуль яе не падобралі расчуленыя гараджане. Раніцай знайшлі доктара, які перавёз яе ў бальніцу, дзе яна праяжала паўтара месяцы. Перанесла яшчэ і запаленне лёгкіх у надзвычайнай форме. Хвароба пакінула наступствы, таксама — велізарны стрэс. ... Яна памерла праз паўгода ў бальніцы для тых, хто страціў розум, у той час, як я, далёка на поўдні, адрэзаная ад роднай старонкі пастаяннымі зменамі ўлады, не атрымлівала ніякіх звестак, не здагадалася ні пра яе смерць, ні пра іншыя няшчасці, што напаткалі нашу сям'ю. Калі я даведлася пра ўсё, нікому ўжо нельга было дапамагчы. Лёс брата невядомы мне і да гэтага часу...»

Вярнуўшыся на Магілёўшчыну, у родны маёнтак, наколькі магла, пры дапамозе «сваіх» сялян нешта адрамантавала. Знайшла ў чужых людзей хворую родную цётку і прывезла да сябе... Працягвала пісаць. Адрасам напісання «Зімовага эскіза», «Сустрэчны» і з'яўляецца Магілёў-на-Дняпры (так

у тэксце аповесці). І дата: «14 лістапада 1921 г. — 25 студзеня 1922 г.»

У наступныя гады Лідзія працуе сакратаром і перакладчыцай у Маскоўскай канторы англа-амерыканскай місіі для дапамогі галодным у Савецкім Саюзе. Працягвае пісаць. У дадатак да раней створанага рамана «Дзёнік маленькай жанчыны» (1917–1918) дадаліся яшчэ два важныя ў яе біяграфіі творы — «Сёмы вальс Шапэна» і «Першая і апошняя». Яны ніяк не ўпісваліся ў фармат новай савецкай літаратуры, якая рашуча разбурала ранейшыя ўяўленні пра мастацтва. І, зразумела, нідзе не маглі быць надрукаванымі...

У верасні 1925 года савецкая ўлада дазволіла Лідзіі Жыбурт-Жыбуртовіч выехаць на некаторы час у Англію, дзе маладая жанчына атрымала працу перакладчыкам у рускім камерцыйным прадпрыемстве. У 1929 годзе наша зямлячка выйшла замуж за англічаніна. І засталася назаўсёды ў Англіі.

У ліпені 1923 года ў Магілёве яна напісала яшчэ верш, а пасля 1924 года пісьменніца ўжо не звярталася да вершаў. Але на гэтым літаратурным шляху дарогі не завершыліся. У 1930-я гады Лідзія пачынае выступаць пад псеўданімам Лізавета Фен як перакладчыца рускай прозы. Спярша у перыёдыцы, а пасля і ў кніжных выданнях. У двух тамах па-англійску выходзяць перакладзеныя Лізаветаю Фен апавяданні Міхаіла Зошчанкі (у 1940 і 1942 гадах). У 1943–1974 гг. у Англіі пабачылі свет перакладзеныя Л. Фен апавяданні А. П. Чэхава, раман Ю. Бондарава «Цішыня», анталогія з 20 апавяданняў савецкіх пісьменнікаў.

Ураджэнка Магілёўшчыны — і аўтар арыгінальных кніг: рамана на англійскай мове «Rising tide» (1936), трохтомніка ўспамінаў пра жыццё ў Расіі (кнігі выйшлі ў 1961, 1970 і 1973 гадах).

Памерла Лізавета Фен ў 1983 годзе. І творчы, і жыццёвы яе лёс мала вядомы ў Расіі, Беларусі. Мажліва, нешта яшчэ ўдасца раскрыць у біяграфіі цікавай пісьменніцы. Добра было б вярнуць у Беларусь, Расію яе мастацкія і дакументальныя, мемуарныя тэксты. Найперш, зразумела, — успаміны. Магчыма, у нечым яны стануць карыснай крыніцай праўды пра пачатак няпростага XX стагоддзя.

Мікола Берлеж

Лізавета Фен

Санет

**Всё ярче цвет небёс,
всё радостнее дни!
И снег от ласки дня
смягчается и тает,
Земля разбужена...
Деревья ждут весны
и слезы светлые
от радости роняют.
Весна несет с собой
весенние цветы,
Весенняя любовь и счастье
воскресают...
Всё расцветает вновь...
Одни мои мечты
с весенним солнцем
вянут... блекнут...
тают...
Всё радости полно...
Всё расцветает вновь...
Но грустно думать мне,
что радостной порою
останусь я одна, одна
с моей тоскою!
О, если б в блеске дня,
со снежной пеленою,
без боли, без следа,
как тает снег весною,
растаяла моя печальная
любовь!**

Люты, 1915





Кацярына Хадасевіч-Лісавая, член Саюза пісьменнікаў з красавіка 2006 года. Уваходзіць у склад удзельнікаў бюро секцыі дзіцячай літаратуры. Член рэдкалегіі часопісаў «Вясёлка» і «Маладосць». Дэбют у друку адбыўся ў 1996-ім годзе ў часопісе «Першацвет». У асноўным працуе ў галіне дзіцячай літаратуры. Аўтар 18 кніг для дзяцей і падлеткаў. Ёсць творы і для дарослых. Друкавалася ў часопісах «Вясёлка», «Бярозка», «Арэлі», «Маладосць», «Нёман», «Родная прырода», газетах «Літаратура і мастацтва», «Мінская праўда», «Настаўніцкая газета» і ў іншых выданнях. Творы Кацярыны выходзілі і ў калектыўных зборніках.

Нарадзілася і вырасла ў пасёлку Ждановічы Мінскага раёна. Скончыла Мінскі дзяржаўны педагогічны каледж, Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка і вярнулася ў якасці настаўніцы пачатковых класаў у родную школу ў Ждановічах, дзе працуе і сёння. Піша на беларускай мове. Дарэчы, казка «Шчаслівая кніга» перакладзена на кітайскую мову Сунь Фаньцы, студэнтам 4 курса факультэта радыёфізікі і камп'ютарных тэхналогій БДУ. Нагадаем: на кітайскую мову ён пераклаў і казку Людмілы Рублеўскай «Пік-Пік і Пеніта на паляванні» (гл. № 2).

КАЦЯРЫНА ХАДАСЕВІЧ-ЛІСАВАЯ

ШЧАСЛІВАЯ КНІГА

Дзяўчынка Вераніка прыехала ў госці да сваёй стрыечнай сястры Карыны, з якой не бачылася два гады.

— Пойдзем! — паклікала Карына. — У мяне шмат новых цацак!

Дзяўчынкі прыбеглі ў яе пакой. Цацак сапраўды шмат. На паліцах сядзелі лялькі, на фатэлі месціліся мядзведзяныты, на падаконні ў празрыстым акварыуме жылі русалкі, у куце стаяў вялікі лялечны домік...

— Гэта мае скарбы! — усміхнулася Карына. — Ну, з чым пагуляем?

— Проста вочы разбягаюцца! — прызналася Вераніка.

Разглядаючы паліцы, дзяўчынка зняла свой запlechнік і паставіла на крэсла, але той не ўтрымаўся і зваліўся. З запlechніка выпала кніга.

— І ў мяне такая ёсць! — сказала Карына, зірнуўшы на вокладку.

— Ага, я табе на дзень народзінаў падарыла, — пацвердзіла Вераніка.

— Толькі мая зусім па-іншаму выглядае! — зморшчыла прыгожы носік Карына.

Яна падсунула крэсла да шафы і зняла такую ж кнігу з самай верхняй паліцы, на якой у кутку сіратліва стала яшчэ некалькі новенькіх кніжак.

Дзяўчынкі паклалі свае аднолькавыя кнігі побач на стол.

— Бачыш, якая мая прыгожая! Новая, чыстая, бліскучая! — пахвалілася Карына. — А твая зашмальцаваная, вокладка пакасілася, старонкі шэрыя сталі!

Вераніка не паспела адказаць, бо мамы паклікалі іх абедать. Дзяўчынкі пабеглі.

— Няшчасная мая сястрыца! — усхліпнула бліскучая чыстая кніга. — Як дрэнна ты выглядаеш! Як мне шкада цябе! У адзін дзень мы былі надрукаваны, разам трапілі на паліцу кніжнай крамы, нас разам купілі. Толькі далей нашы лёсы розныя. Я захавалася як новенькая! Я — шчаслівая кніга! Мая гаспадыня не шпурляла мяне, не пецкала старонкі. Я стаю высока на паліцы і аглядаю пакой, назіраю за гаспадыняй, якая любіць гуляць з цацкамі. А табе, беднай, мабыць, такое давялося перажыць! Мне і ўявіць цяжка!

— Што ты, дарагая сястра! — адгукнулася зашмальцаваная кніга. — Я таксама шчаслівая!

— Ты? Шчаслівая? — здзівілася бліскучая прыгажуня.

— Вельмі! Я — самая любімая кніга маёй гаспадыні. Яна перачытвала мяне столькі разоў, што я і падлічыць не магу! Думаю, Вераніка ўвесь мой тэкст на памяць ведае, але ўсё роўна перачытвае. За тых два гады, што мы разам, я шмат разоў падарожнічала з ёй па Беларусі і нават лятала далёка-далёка.

— Лятала?! Яна шпурляла цябе?! — перажывала за яе сястра.

— Не! — засмяялася тая. — Проста Веранічка брала мяне ў адпачынак на Міжземнае мора.

— А дзе гэта? — зацікавілася прыгажуня.

Тут скрыпнуў глобус, які стаяў на сталё непадальк:

— Гэта наша Беларусь, а Міжземнае мора — вось!

— Нішто сабе! — ад здзіўлення бліскучая вокладка некалькі разоў прыпаднялася і апусцілася, быццам хацела таксама паляцець на тое мора.

— Так, мы зайшлі ў самалёт, селі і ён панёс нас высока-высока ў неба! — расказвала кніга. — Веранічка крыху баялася, але як толькі яна дастала мяне і пачала чытаць, то на ўсе

свае страхі забылася. Мы цудоўна дабраліся, бо час, які мы праводзім разам заўсёды пралятае непрыкметна.

— Раскажы, якое яно, мора! — гэта ўжо прасілі лялькі з паліц.

— Вялікае-вялікае, сіняе-сіняе і вельмі салёнае, — адказала кніга.

— Ты ў яго падала? Адкуль ты ведаеш, што яно салёнае? — запыталіся медзвездзянаты.

— Не! — усміхнулася кніга. — Проста Вераніка брала мяне на пляж і пасля купання ў моры гартала мае старонкі яшчэ крыху вільготнымі пальчыкамі. Мы ляжалі пад вялікім парасонам, грэліся на сонейку, слухалі шэпат марскіх хваляў, а я каторы раз распавядала сваёй гаспадыні цікавыя гісторыі, якія напісаны на маіх старонках.

— Як хораша там! — цяпер да размовы далучыліся і русалкі, што жылі на падаконні. — Мы ніколі мора не бачылі, а ты пабывала там.

— Дзе ты яшчэ была? — пацікавілася прыгажуня.

— Я пабывала ў гасцях ва ўсіх сяброў Веранікі, — распавядала далей кніга. — А як жа інакш? Мая гаспадыня так захапляльна расказвала пра мяне, што кожнаму захацелася прачытаць. Яна давала мяне ім, але прасіла быць акуратнымі. Мне заўсёды радасна вяртацца дадому, бо Вераніка так цёпла сустракала мяне!

Я і ў школу з ёй хадзіла, калі настаўніца прасіла прынесці сваю любімую кнігу. Мы заўсёды разам, таму я рэдка стаю на паліцы, а больш падарожнічаю ў яе запlechніку. Вось і зараз я тут і вельмі рада зноў пабачыцца з табой, сястра.

Стала ціха. Цацкі і кніга-прыгажуня задумаліся. Яны, пэўна, хацелі сказаць яшчэ нешта, але вярнуліся дзяўчынкі. Карына зняла з паліцы ляльку, а Вераніка ўзяла ў рукі сваю кнігу і запыталася:

— Якая гісторыя з гэтай кнігі табе падабаецца больш за ўсё?

Карына разгублена ўсміхнулася:

— Ды я чамусьці так і не пачала пачытаць.

— Не дзіўна! — шчыра сказала Вераніка. — Паставіла яе на самы верх і забылася. Ты проста не ўяўляеш, якая гэта цікавая кніга! Там такія захапляльныя і вясёлыя гісторыі пра класавічкоў, якія жывуць у школьных кабінетах. Ты проста не ўяўляеш, якая гэта цікавая кніга! Яна пра дзяўчынку Уладу і яе сябра Вухуціка, які прыляцеў з далёкай планеты Вухуціі.

— Абяцаю, сёння ж вечарам пачну яе чытаць, — паабяцала Карына.

Парадавалася за сястру любімая кніга Веранікі. Тая ў адказ бліснула вокладкай і прашаптала:

— Кожная кніга хоча быць шчаслівай! Няхай чытачы памятаюць пра гэта!



Герой казкі — Вухуцік

ХАДА Ў СТЫЛІ ФЭНТЭЗІ

Нататкі пра пешае падарожжа, якое ніхто пакуль не паўтарыў

Працяг. Пачатак у № 2.

Утой першы дзень хадзі дзіўнае не пакідала нас абодвух пачуццё. Толькі цяпер, праз гадзі, можам яго апісаць. Помніцца, у галаве не ўкладвалася: як жа мы пераадолеем такія вялікі шлях?.. Зрэшты, пытанне было хутчэй рытарычным. Бо мы ішлі! З радасцю і захапленнем! І гэта было галоўнае! Наша ідэя фактычна бесперашкодна пачала ўвасабляцца ў жыццё.

А хадзе тады спадарожнічала абуджэнне прыроды. Стаяў цёплы красавік. Мы глядзелі на ўсё навакольнае свежым поглядам і імкнуліся не выпусціць аніводнай магчымасці бачыць жыццё і адчуваць яго сэрцам. І, здавалася, паветраны змей з нашай візітоўкі ляцеў наперадзе, падахвочваў рухацца ў хуткім тэмпе. А ў душы кожны з нас меў салодкае водгулле таго містычнага пачуцця, якое перажылі каля мошчаў святой Еўфрасінні ў Полацку, у святочны дзень Вялікадня. Мы былі ўпэўненыя: апякунка зямлі беларускай нас пачула і блаславіла. Хочаце верце, хочаце не, але, як нам здавалася, мы патрапілі ў нейкае энергетычнае поле высокіх вібрацый!

Фэнтэзі? Містыка? Хутчэй — фізіка высокіх энергій.

Для таго, каб тое разумець, адпраўляем чытача да бестэлера малекулярнага мікрабіёлага Бруса Ліптана «Биология веры». У гэтай кнізе гаворка ідзе пра тое, як сіла перакананняў можа мяняць наша цела і розум. Такія ідэі, пацверджаныя навуковымі даследаваннямі, могуць радыкальна змяніць нашы традыцыйныя ўяўленні пра абумоўленую, прадвызначаную генамі рэальнасць, адкрываючы новыя сувязі паміж біялогіяй, псіхалогіяй і духоўнасцю. Такія вось неспасцігальныя для многіх сувязі, пераадольваючы кіламетр за кіламетрам, мы перажывалі, назіралі... Зрэшты, пра тое — пазней.

Стартуем з Друі, ля Дзвіны!

Ад пахаў зямлі, якая вызваляецца ад снегу, прыдарожных пейзажаў і птушынага рознагалосся кружыцца галава. Усё тое прагна ўпітваем — і не можам надыхацца. Таму злёжку зніжаем хуткасць руху, калі ўжо вельмі прыгожыя краявіды перад намі адкрываюцца. То злева ад дарогі, то справа. Друа аддаляецца ўсё больш.

Прыпякае сонца. Пара б і адпачыць, паабедаць.

Спыняемся за паказальнікам вёскі з незвычайнай назвай «Яя». Прывал робім прама на асфальце: зямля на ўзбочынах яшчэ мокрая. Пасмейваемся. Вось, маўляў, нават гэта назва нейкая нерэальная, мае дачыненне да свету фэнтэзі. Усюды звіяньчэ ручаі. Дастаем з прадуктовай сумкі рэшткі «самадзейнага» вегетарыянскага біг-маку: першы «Макдональдс» адкрыецца ў Мінску толькі ў снежні 1996 года. Учора ім абедалі, седзячы ў адным з двароў, дзе нікога не было, прама за старой школьнай партай. І хто яе туды выставіў — не зразумелі. На парце нехта надрапаў: «Ваня + Маша». Нас тое рассямшыла. Валянціна жартавала: вось, трэба было б табе, Іван, Машу знайсці, каб абыходзіць Беларусь... Тады мы яшчэ не ведалі, што з кожным днём жартаваць будзе ўсё цяжэй. Ды і, седзячы на цёплым асфальце, і ўявіць не маглі, што наперадзе будуць дні, калі будзе не да весялосці. Той вялізнай стомленасці, калі нават гаварыць не хочацца, «языком варочаць», яшчэ не было. І першы дзень хадзі успрымаўся — як святочны дзень свабоды: жыць у новай, казначай рэальнасці.

Біг-мак заядаем смачным духмяным хлебам, яго купілі ў Друі. Сёрбаючы крынічную ваду, перамаўляемся пратое, як назіралі ў тым мястэчку свята ранішай вясны: па Дзвіне плылі крыгі. Гэта было непаўторнае відовішча. Крыгі нібы даганялі адна адну. Больш буйная, дагнаўшы меншую, яе тапіла, а то і разбівала ўшчэнт. На рацэ Друіцы перад Дзвіною бачылі прыгожы мост. Хацелася там пастаяць, але то ўжо была прымежная тэрыторыя, за рэчкай — Літва.

Парадаваў і Траецкі касцёл у Друі. На фоне вясновага, пранізліва блакітнага неба ягоная вежа, здавалася, уся свяцілася. У той час мы не маглі зазірнуць у мабільны інтэрнэт — яго яшчэ не было. А цяпер вось ведаем, што Траецкі касцёл — помнік архітэктуры стылю барока і першае культывае каменнае збудаванне на Браслаўшчыне. Ён уваходзіў у склад комплексу кляштара бернардынцаў. А сам комплекс узведзены ў 1643–1646 гадах. Касцёл не аднойчы быў на грані разбурэння. Адрадзіўся ўжо ў незалежнай Беларусі...

Іван зазірнуў у адрэстаўраваны храм. Там было свежа і сонечна, дзверы — насцеж, а ўнутры — ні душы. Толькі, казаў, быццам Дух Святы там павявае.

Ні душы і на асфальце, на якім нават прымудраемся паляжаць. Балазе, аўтамабілі ні нас, ні буслоў, якіх налічылі аж дзясятка, не трывожаць. Адпачыўшы, рухаемся далей — на Браслаў. Вечарэе. У вёсцы Гавейкі просімся пераначаваць у хату, але гаспадыня адмаўляе: дзеці да яе прыехалі. Ужо і піць хочацца, і накінуць вятроўкі. П'ём бярозавік. Пачаставалі добрыя людзі. Сустрэчныя мясцовыя жыхары раіць дайсці да Слабодкі. Там, кажуць, вёска вялікая, хто-небудзь пусціць пераначаваць.

Дарога вядзе ўгару, і патрохі апускаецца ноч. Урэшце робіцца зусім цёмна. Каляска спраўна едзе за намі, лёгка пакалыхваючыся. Мы яшчэ толькі асвойваем мастацтва яе пакаваць — бліжэй да зямлі. У парыве пачуццяў хтосьці з нас называе каляску пашчотна: Лялечка наша. Потым ёй як транспартнаму сродку гэтае імя, робячы дзённікавыя запісы, і прысвоім, увасобім на паперы: «Лялечка». Калі б не яна, то цяжка б нам прыйшлося з грузам, які патрэбны ў дарозе. Ёсць у дзённіку такі запіс, які праз пару дзён зрабіў Іван:

«Я параўноўваю «Лялечку» з тым трэцім, што існуе паміж мной і Валян-

цінай. Яна вязе наш груз, вязе «ідэалогію» (кнігі, шыткі пад дзённікавыя запісы, паперу для напісання артыкулаў), рыштунак, прадукты, палатку, спальнікі ды іншыя патрэбныя прадметы для нашага паходнага побыту. «Лялечка» любіць баланс. Ледзь што не так, то можа перавярнуцца, трашчыць спіцамі і месцамі спалучэння дэталей (сёння ў нас была магчымасць убачыць гэта ў школе ў вёсцы Казяны). Патрабуе далікатнага абыходжання, асцярожнасці. Валя ўпрыгожыла яе галінкамі вярбы, на якой распусціліся коцікі. Яны выдавалі пашчотны водар. І пчола, якія ўжо вылецелі, садзіліся на іх — збіралі мёд з жоўтага пылку. Дык вось, «Лялечка» — наша агульная. А калі б мы пайшлі з заплечнікамі, то кожны б нёс на сабе свой груз. Каляска — як вобраз той сілы, якая дапамагае лягчэй ажыццяўляць нашы планы».

Адным словам, «Лялечка» — працаўніца. І круты ўздых дарогі, якая вядзе да Слабодкі, яна вытрымала. Яе лёгкае патрэскаванне, дарэчы, не спалохала і лася. Ён стаў пасля Гавеек на полі, як статуя. Метрах у трыццаці ад дарогі. Мы прайшлі міма, затаіўшы дыханне, і ён нават не зварахнуўся з месца. Відаць, адчуў нашу міралюбную энергетыку. А люстэркавая роўнядзь некаторых азёр, якія адкрываліся ад лёду, таямніча цямнела на фоне яшчэ не расталага снегу, і вельмі ўразіла нас. У прыцемкавым святле азёры здаваліся істотамі касмічнага паходжання, якія распласталіся на снезе. Чым не фэнтэзі?



Слабодка

Добрага вечара, Слабодка! Вызначаем, што гэта менавіта яна па прыдарожным паказальніку, што ледзь бялее на ўзбочыне. Цемра стаіць апраметная. Ніводнага слупа з ліхтаром: у 90-я гады — не тое што цяпер у адноўленых мястэчках Беларусі. Таксама цішыня, як перад навалніцай. Толькі далёка ледзь чутныя галасы моладзі. Будні дзень, хоць тыдзень святочны, Велікодны. Насустрэч нам рухаецца, згледзелі, парачка закаханых. Ідуць у абдымку. Яны і праводзяць нас да школьнага інтэрнату. На начлег нас прымае Уладзімір Вайцяховіч, сын дырэктара інтэрната. А на дырэктарскім стале бачым «Настаўніцкую газету» — якраз з артыкулам пра наша падарожжа, які мы туды напярэдадні аддалі. Вось такое супадзенне. Газета ёсць, і мы — тут як тут. Радуюся: пра нас ужо ведаюць!

У 22.50, калі размесцімся на начлег, Валянціна зробіць запіс у дзённіку, згадваючы, якое захапленне выклікалі ў яе пейзажы Браслаўшчыны, бо ніколі такіх нідзе не бачыла: «Гэтыя пейза-



А за Дзвіной, якая ўжо адкрылася ад лёду, Літва

жы — у стылістыцы фільмаў рэжысёра Бергмана».

Спаць кладземся, не адчуваючы стомы, хоць і прайшлі 26 км.

Назаўтра сустракаемся з Аўгустам Вайцяховічам, дырэктарам і выхавальнікам школьнага інтэрната. Пра нас ён прачытаў у газеце. Таму не здзіўлены. Прапануе прагуляцца па наваколлі, паглядзець вёску. Дзённікавыя запісы вядзем па ходзе размовы з нашым гідам. Сам ён, распавядае, былы афіцэр, закончыў Мінскі інстытут замежных моў, працуе выкладчыкам 18 гадоў. А ў школе навучаецца 212 чалавек. Піша артыкулы, публікаваўся ў «Настаўніцкай газеце», іншых выданнях. Аўгуст Паўловіч яшчэ аўтар «Кодэкса педагогічнай этыкі», які таксама быў апублікаваны. Захапляецца псіхапедагогікай, арыентуе вучняў назіраць свой унутраны свет. Часта, кажа, так бывае: сядзяць вучні — вучыць іх настаўнік. І ніякай зваротнай сувязі ў тым працэсе няма. Настаўнік павінен ведаць тыпы нервовай сістэмы школьнікаў. Калі яна ў каго слабая, то яго нельга часта выклікаць да дошкі. Нават пытанне «чаму ты маўчыш?» можа ў некага выклікаць псіхічную траўму. Такім дзецям лепш даваць пісьмовыя заданні. А калі псіхіка ўстойлівая, то моцнаму вучню патрэбна пастаянная змена дзеянняў. І расаджваць школьнікаў Аўгуст Вайцяховіч раіць у класе паўколам. Так, лічыць, ствараецца сяброўская атмасфера ў калектыве. Прымушаць усіх сядзець, склаўшы рукі на сталё, непажадана: не ўсім так зручна. Але ў шко-

лах, па словах нашага суразмоўцы, усё яшчэ пераважае рэгрэсіўная педагогіка, калі ўсё робіцца пад прымусам. А трэба ствараць свабодную атмасферу, не скоўваць творчыя сілы вучняў. Нават дазваляць ім хадзіць па класе. Аўгуст Паўловіч перакананы: педагогічная рэформа толькі тады адбудзецца, калі зменіцца псіхалогія самога настаўніка. Тупіковая сітуацыя — гэта

калі ў настаўніка няма жадання нешта змяняць у сабе, у сваёй працы, калі ў яго з дзецьмі не складваецца кантакт. Таксама ён быў бы вельмі рады, калі б у педагогічныя ВНУ будучых настаўнікаў адбіралі па крытэрыях спагады, душэўнай чуласці — псіхалагічнай адпаведнасці будучай прафесіі. А яшчэ, завастрае нашу ўвагу, важна, каб у шэрагах настаўнікаў не было пагарды. Залатое правіла псіхалогіі: калі вы хочаце з чагосьці пачаць, то спачатку змяніце стаўленне да вучня. Бачце ў ім асобу.

Мы накіроўваемся з Аўгустам Паўловічам на ўнікальную Слабодкаўскую озавую граду. Слабодчане яшчэ называюць яе: Рог. Гэты помнік прыроды мясцовага значэння пралягае паміж прыгожых азёр. І ён цяпер — пад аховай дзяржавы. А сама Слабодка ўпры-



Незвычайная назва вёскі па дарозе з Друі на Браслаў

гожаная азёрамі Поцех, Недрава, Ільмёнак, Вера, Вараждунец.

На сённяшні дзень гэта, можна сказаць, курортнае мястэчка з вялікім турыстычным патэнцыялам. Нагадаем: у Браслаўскім раёне Віцебшчыны, кіламетраў за 9 на паўночны ўсход ад цэнтра раёна, на трасе Браслаў — Друя. У Слабодцы пастаянна жыве каля тысячы чалавек, а летам насельніцтва ў некалькі разоў больш: за кошт адпачывальнікаў. І многія з іх, асабліва з Расіі, абавязкова наведваюць Слабодкаўскую озавую граду.

Па словах Аўгуста Вайцяховіча, на самой градзе калісьці было паганскае капішча. Тут і раскопкі праводзіліся супрацоўнікамі Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі. Быў знойдзены шэры попел, што сведчыць



Ідзе на Слабодкаўскую Озаўскую граду



Народны майстар Міхаіл Чэркас з унучкай

пра ахвяраванні, пэўна, паганскім багам.

...Мы стаім якраз на ўзвышшы Рога. У аддаленні ды побач — гіганцкія ядлоўцы вышынёй пад метры 4–5. Прыгажосць навокал! Прастор! Сонца прыпякае. «Калі лета задасца гарачым, то вам жа і капалюшы патрэбныя будуць», — заўважае Аўгуст Паўлавіч. І вядзе нас да мясцовых майстроў. Па ходзе гаворыць: «Калі сюды яшчэ прыедзеце, то купайцеся ў возеры Воласа. Ёсць Воласа Паўночнае і Паўднёвае. Гэтае возера самае чыстае. Там на 7 метраў у глыбіню дно відаць, калі з лодкі глядзець». Сам Аўгуст Вайцяховіч — заўзяты рыбак. І лодка ў яго ёсць. А ў тым возеры, пра якое ён кажа, мы паплаваем праз 20 гадоў: калі набудзем ра-

зам з дзецьмі, якія таксама ўлюбліся ў азёрную Браслаўшчыну, невялікі хутар непадалёк ад Слабодкі, пры вёсцы Гаўрылаўцы. І хоць зрэдку, але туды мы цяпер ездзім, дыхаем прасторам, успамінаем першы дзень падарожжа і нашу экскурсію па Слабодцы. Любуемся касцёлам Провіду Божага, які называюць яшчэ і «Сэрца Ісуса», слаўтасцю Браслаўшчыны. І

сустрэкаемся часам з Аўгустам Паўлавічам. Ён ужо ў сталым узросце, але яшчэ бадзёры.

— Лепш рабіць дабро, калі вас прасяць. У рэшце рэшт, як можна нешта даць, калі нехта не хоча таго прымаць? Варта вучыцца і правільна аддаваць, і правільна атрымліваць. Баланс павінен быць. Часта няўдзячнасць псуе адносіны паміж людзьмі. Але вы ж самі пачалі даваць там, дзе не хацелі браць! Вось і не чакайце падзякі, — так разважае Вайцяховіч, суправаджаючы нас да хаты мясцовага скульптара Пятра Зяляўскага. І тут жа смяецца:

— А вы наогул хочаце паглядзець яго працы? А то я ў вас пра гэта не спытаў. Ды і капелюшы навязаў. А вы, можа, і не будзеце іх купляць...

— О, не, не навязалі, наадварот, — адказваем. — Мы хочам і капелюшы набыць, і скульптуры ўбачыць... Бо калі ж яшчэ тут пабываем. Так што вядзіце.

Пётр Зяляўскі ды Пётр Каранік — народныя майстры, да таго ж яшчэ добрыя суседзі. У Зяляўскага, якога ўжо няма ў гэтым свеце, асабліва атрымліваліся драўляныя скульптуры на рэлігійную тэматыку, а Караніку ўдаюцца капелюшы з саломы. Перш чым да яго патрапіць, заходзім да народнага майстра Міхаіла Чэркаса. Таксама жыве непадалёк. Ён і іншыя цікавыя рэчы з саломы, акрамя капелюшоў, робіць. Разглядаем саламянага бусла, абручы на галаву для дзяўчынак, цукарніцу, пладовае дрэва ў выглядзе вялікай талеркі, хатку на курыных ножках, скрынкі... І ўнучку Палінку да народнай творчасці, якой з дзяцінства ад бацькі ён сам вучыўся, майстар далучае. Яе мы з дзедам і фатаграфуем, набыўшы саламяны капялюш Івану.

— У Караніка дакладна набудзеце брыль для Валянціны, у мяне жаночых няма, — кажа на развітанне Міхаіл Балаславіч.

Каля хаты Зяляўскага любуюся выразаным крыжам, дрэвам з дзвюма скульптурамі буслоў у гняздзе. А каля іх цікавы надпіс на польскай мове: «Хутка канец чарадзеям». А ля скульптуры надпіс: «Нова Эва». І тут подых фэнтэзі! Распытаць бы, што майстар меў на ўвазе... Але ўжо не спытаеш.



Аўгуст Вайцяховіч — дасведчаны знаўца свайго краю

Час набліжаецца да абеду, пара на маршрут. А яшчэ да Караніка! Заходзім у ягоную хатку. Сядзяць ён і яна, як двое галубкоў, на ложку. Пакой маленькі, на сталё фарбаваныя яйкі ды Велікодны куліч са свечкай. Усмешлівыя, светлыя твары! Пётр Казіміравіч, аказваецца, майстар вядомы, гурт «Палац», які на пачатку 90-х быў родапачынальнікам стылю фолк-мадэрн, у яго капелюшах выступае. І бізнесмен з Каліфорніі ў Караніка пабываў, таксама саламяны брыль купіў. І амерыканец Эркюль Каханэ, прадстаўнік ААН у Беларусі, прызджаў глядзець, як дзядуля працуе. Каранік — 1906 года нараджэння. А жонка, Тэрэза Пятроўна, з 1904-га. Абодвум — па 90 з хвосцікам.

— Бог нам дапамагае, таму і жывем доўга, — кажуць нам на развітанне. І з імі мы таксама фатаграфуемся. А падчас нашай размовы гучыць мелодыя па сеткавым радыё «Авэ, Марыя!». І прыёмна пахне кулічом.

У добрым настроі выходзім з дому Каранікаў. У настроі прыўзнятым і Аўгуст Вайцяховіч: госці ў новых саламяных капелюшах, шчаслівыя. Адпраўляемся ў інтэрнат, дзе нас чакае «Лялечка». Вядзем гаворку пра веру ў Бога, пра шчасце, пра выкананне біблейскіх заповедзяў. З Вайцяховічам лёгка размаўляць. Жыва і адкрыта адказвае на пытанні. Ён таксама кажа пра сваю веру ў Вышэйшы сэнс быц-

ця. Аказваецца, яго бабуля навучыла гэтаму. Паводле яе слоў, калі ў жыцці ёсць небяспека, трэба прачытаць малітву: «Памілуй мяне, Божа, па вялікай літасці Тваёй, па мностве ласкаў Тваіх». І ён, ужываючы гэтую народную мудрасць, заўсёды, як прызнаўся, выходзіў, як кажуць, з вады сухім.

Расказвае: «А яшчэ мама казала пра сілу малітвы «Ды паўстане Бог». Неяк захварэла наша карова-карміцелька. Мая мама пайшла да заатэхніка, а той быў п'яны і нават сварыўся з ёю. Мама ў сварку не ўступіла, але вельмі перажывала. І ў адчаі дома чытала гэтую малітву. А рана раніцай заатэхнік прыбег да маці, упаў на калені, папрасіў прабацення. Карову, дарэчы, вылечылі. А я згубіў рукапісны малітоўны ліст. І вельмі шкадаваў, што так здарылася. Але ў хуткім часе пайшоў у кнігарню і знайшоў тэкст малітвы ў кнізе «Манастырская кухня».

Нягледзячы на тое, што пытанні пра веру, пра шчасце — асабістая справа кожнага, мы ўсё ж асцярожна, імкнучыся быць далікатнымі, распытвалі ў людзей, што ж іх падтрымлівае ў тыя дні, калі ўзнікаюць цяжкасці, праблемы. Большасць з нашых суразмоўцаў гаварылі пра Бога. Так і Вайцяховіч нам адкрыўся. І нават расказаў пра сваю дыскусію з сынам. Той пытае ў бацькі: ты бачыў Бога? Ці чуў яго? Аўгуст Паўлавіч адказвае на пытанне пы-

таннем: а ты, сыноч, чуў ультрагук ці бачыў радыёхвалі? Сыну не было чаго сказаць. Што да асабістага шчасця, то, на думку Вайцяховіча, гэтае пытанне шматслойнае, адназначна не раскажаш. Але, як прызнаўся, у прафесіі сваёй адчувае сябе цалкам шчаслівым. На тым з удзячнасцю і развітаемся, таксама не ведаючы, што праз дваццаць гадоў з ім сустрэнемся. І зробім вялікае інтэрв'ю для часопіса «Беларусь» пра цудоўнага, годнага настаўніка і добразычлівага чалавека.

Уверсе на адной са старонак нашага дзённіка — круглая пячатка з надпісам па цэнтры «Браслаўскі райкам прафсаюза работнікаў адукацыі». Унутры: «Прафсаюз Слабодскай гімназіі». Па нашай просьбе суразмоўца паставіў штамп — як доказ прысутнасці двух падарожнікаў у Слабодцы. Пад пячаткай напісаў прыгожым почыркам: «Дарагія Іван і Валянціна! Я ўдзячны Богу за нашу сустрэчу, таму што за тры гады зносін з вамі я адчуў сябе больш духоўна багатым. Пспехаў вам у пошуках «Трыдзясятага царства». З павагай, Аўгуст Вайцяховіч. 16 красавіка 1996 года, Слабодка».

Поўдзень. Ідзем у Браслаў. Наперадзе кіламетры і кіламетры. І ў галаве сапраўды не укладваецца, што мы іх пройдзем.

Іван і Валянціна **Ждановічы**.
Фота аўтараў. Працяг будзе.



Слабодчане называюць знакаміты касцёл Провіду Божага — сэрца Ісуса



АНАТОЛЬ РАЗАНОВІЧ:

«ТУТ І ЦЯПЕР ХАЧУ ЖЫЦЬ, ТВАРЫЦЬ, ЛЮБІЦЬ»

Моцны, напорысты, энергічны, харызматычны... Адзін з тых, хто паглыбіўся ў гісторыю свайго роду, чые продкі жылі, працавалі і змагаліся за родную зямлю яшчэ ў эпоху Францыска Скарыны. Гэтая размова пра тое, як гісторыя народа найцікавейшым чынам адбіваецца ў люстэрку рода. І, вядома ж, пра яго — таленавітага беларускага пісьменніка Анатоля Разановіча, аўтара знакавых раманаў, аповесцяў і апавяданняў.

Не раз кожны з нас, суразмоўцаў Анатоля Разановіча, спрабаваў разабрацца яшчэ ў гады вучобы ва ўніверсітэтах (пра гэта мы неяк адзін з адным гаварылі): чаму, скажам, звычайныя словы кшталту «свеціць сонца», «ідзе дождж», «сцелюцца туманы» ў аднаго аўтара нас кранаюць, а ў другога — ніколькі. Сышліся на тым, што фішка ў той душэўнай энергіі, якой літаратар ажыўляе свае словы. Толькі тады яны становяцца важкімі, «аплодненымі», казалі б, нават шчыльнымі, калі той, хто піша, напаўняе фразу сваімі яркімі пачуццямі. Тады словы ажываюць. І моцна так часам кранаюць, што цяжка стрымаць слёзы, і хочацца вярнуцца, перачытаць абзац, які абудзіў твае пачуцці, выклікаў асацыяцыі. Справа нават не ў тым, што пісьменнік бачыць свет па-свойму. Ён можа і паўтарыць падзеі, якія апісваюцца ў творы, але пачуцці, перажываныя ім, паўтарыць немагчыма. Так і мы, чытачы, маем свой уласны, суб'ектыўны густ. Бо аб'ектыўныя крытэрыі знайсці складана, асабліва калі гаворка — пра літаратуру, публіцыстыку, мастацтва.

Дзелячыся ўражаннямі пра творы нашага візаві, як суаўтары інтэрв'ю, мы не адразу прыйшлі да агульнага пра іх уражання: напісана таленавіта, бярэ за жывое. Але, прызнаемся, магутная асоба Разановіча ўразіла нас адразу, як толькі ён з'явіўся ў рэдакцыі. Пра такіх імгненна думаеш: чалавек з харызмай. А калі ў якасці шчодрага дарунка ён выклаў свае кнігі, мы пераглянулі-

ся: маўляў, папрацаваць дзевядзецца. І хоць прачытаць усе раманы, аповесці Анатоля Іванавіча пакуль не паспелі, асэнсаваць размову з ім паспрабавалі. У выніку, як нам падаецца, атрымаўся шчыры дыялог з аўтарам раманаў «Пустэльнік» і «Варшаўскі экспрэс», рамана-хронікі «Палын-вада», аповесцяў «Пра што іграе піяніст», «Падаў снег», шэрагу апавяданняў, іншых твораў, уключаючы філасофскую працу «Разуменне ісціны». Гэтую размову і прапануем чытачу.

— *Анатоль Іванавіч, у вашых кнігах цесна пераплятаюцца падзеі мінулага і сучаснасці. Падкрэсліваецца думка: усё ўзаемазвязана ў гэтым свеце. А вось як вы ставіцеся да меркавання: пра што б пісьменнік ні пісаў, ён піша пра сябе?*

— Пазітыўна стаўлюся. Бо і ў маіх творах адлюстраваны мой жыццёвы досвед, мой светапогляд. Уся мая творчасць — гэта маё жыццё. Не біяграфія, вядома ж, а тое, што я бачыў, дачуўся, у чым удзельнічаў, што вельмі добра ведаў і што пры тым адчуваў. Але калі пісьменнік пачынае раскрываць жыццё, не характэрнае для яго, то фальш тварэння чытачы адразу заўважаюць. Бо, скажам, кухар не можа дакладна перадаць эмоцыі касманаўта ў бязважасці, а касманаўт не спячэ лепш за яго прагі.

— *А як жа быць з фэнтэзі, містыкай? Бо гэта ж выдуманая жыццё, не характэрнае для пісьменніка. І такія творы мы чытаем з велізар-*

ным задавальненнем, не адчуваючы «фальшу тварэння»...

— Гэта іншыя жанры. І тут спрацоўвае сіла ўяўлення аўтара. Калі ён здольны глыбока пранікаць у патаемны свет, ажыўляць яго энергіяй сваіх пачуццяў і думак, то і мы туды ўцягнемся.

— *Вы шчаслівы чалавек?*

— О, так! З дзяцінства быў акружаны любоўю і бацькоў, і бабуль з дзядулямі. Мне хапала не толькі душэўнае іх цеплыні, але і матэрыяльных дабраў, якія патрэбныя любому чалавеку. На жаль, не кожны ўсё гэта мае. Адтуль — незадаволенасць, комплексы, зайздрасць, жаданне помсты не толькі чужым людзям, але і сваім блізкім, родным. Я перакананы, што не ад беднасці альбо жыллёвых праблем дзеці сыходзяць ад бацькоў, мужы ад жонак і наадварот. Яны сыходзяць ад недахопу любові, кахання.

— *Галоўны герой рамана «Пустэльнік» Сцяпан Лосіч застаецца без бацькоў і для яго «цэнтрам прыцягнення» становяцца прыхаваныя царкоўныя каштоўнасці. Чым не красамоўны вынік душэўнай адзіноцкі? Чалавек паглыбляецца ў адчай, чапляецца за свае фобіі...*

— Так з большага і ёсць. Але раман «Пустэльнік» не толькі пра адзіноту, гэта твор шматслаёвы. У ім ёсць і побыт, і філасофія: жыццёвая, рэальная. Яна, плюс сюжэтная лінія рамана, пачынаючы, не толькі захапляюць чытачоў, але і ставяць перад імі пытанні ўжо

іхняга быцця, іх адносін да падзей, што адбываюцца, іх сумлення, маральнасці. Дарэчы, «Пустэльнік» спачатку быў выпушчаны выдавецтвам Беларускага экзархата Маскоўскага Патрыярхата, і пасля пабачыў свет у «Мастацкай літаратуры». Толькі ж мяне як аўтара вельмі засмучае, што не заўсёды літкрытыкідакладнаінтэрпрэтуюцьтвор, не глядзяць, што называецца, у ко-рань. Дарэчы, твор выдаваўся тройчы: першы раз як аповесць, а пасля дапрацоўкі ўжо як раман. Знакавую для мяне працу часта пераказваюць так: «Дзеянне рамана «Пустэльнік» разгортваецца на Палессі, ва ўрочышчы Красны Бераг, вёсках Ладараш і Харамель. Галоўны герой — Сцяпан Лосіч, сын мясцовых раскулачаных сялян. Калі пачынаецца вайна, работнікі НКУС загадваюць Лосічу ахоўваць схаваныя ў лесе царкоўныя каштоўнасці. Паступова з іх захавальніка Лосіч пераўтвараецца ў іх уласніка. Заканчваецца вайна, праходзіць не адно мірнае дзесяцігоддзе, але царкоўнае дабро Сцяпан не хоча вяртаць ні дзяржаве, ні царкве. Ды і баіцца, бо частку тых каштоўнасцяў аддаў Анастасіі — жанчыне, у якую закахаўся». З такой анатацыі вынікае, нібыта гэта прыгодніцкі раман. Але такое вызначэнне прыблізнае, не дакладнае. Раман «Пустэльнік» — гэта і трагедыя, і драма чалавека, які жыў пры савецкай уладзе і ўступіў з ёй у канфлікт. Што тычыцца апісання канфлікту, то ён падаецца толькі часткова ў дэтэктыўнай форме. Але ж і гэтая форма — трагедыя і драма. А ў цэлым — жыццё простага селяніна пры СССР на працягу паўстагоддзя. Ні больш, ні менш.

— *Вашае асабістае стаўленне да савецкай улады якое? Паўплывалі на яго нейкія асабістыя негатыўныя асацыяцыі?*

— Што вы! Зусім не! Асабіста ў мяне ўсё складалася ў жыцці вельмі добра. Мяркуйце самі: у дваццаць чатыры гады я працаваў у Пінскім гаркаме камсамола, у дваццаць сем — быў рэдактарам Івацэвіцкай раённай газеты (самым маладым у Беларусі), членам бюро райкама партыі, дэпутатам

райсавета народных дэпутатаў. Калі прызначалі мяне на пасаду, то ўжо ішоў 1985 год: пачатак перабудовы. Як бачым, перспектывы кар’ернага росту ў мяне былі сур’ёзныя. І некаторы час я імі карыстаўся, працуючы потым выканаўчым дырэктарам у Газетна-выдавецкай фірме ЦК ЛКСМ Беларусі «Белая Русь», галоўным рэдактарам рэспубліканскага часопіса «СЭЗ», дырэктарам Рэспубліканскага выставачнага комп- лексу



Гэтыя кнігі пабачылі свет

«Белрэсурсы» і гэтак далей. Вучыўся і ў Вышэйшай партыйнай школе, ды не закончыў, бо разваліўся Савецкі Саюз. Парадокс, але менавіта ў партшколе я пачаў чытаць Біблію. Да таго ж перада мной адкрыліся магчымасці знаёміцца з архіўнымі матэрыяламі савецкай гісторыі... У нейкі момант я адчуў шок. Асабліва тады, калі мая маці распавяла пра тое, чаго ніколі не казала раней. А менавіта: пра лёсы маіх сваякоў, якія бяследна зніклі ў Сібіры пры Сталіне. За што? За тое, што яны хацелі жыць на свай зямлі, валодаць ёю і вырашчваць на ёй тое, што лічылі патрэбным.

— *Так што лёс вашага Лосіча — гэта і тая родавая бяда ў мастацкім пераламленні?*

— Так і ёсць. Герой рамана «Пустэльнік» ніколі не быў супраць калектыўнай уласнасці, але ж не ўхваляў, калі людзей заганялі ў калгас. Раман, падкрэсліваю, пра гэта. Шукаць у ім нешта іншае не трэба... На шчасце, знаходзяцца пісьменнікі, літаратурныя крытыкі, якія вельмі высока адклікаюцца пра раман. Скажам, Уладзімір Глушакоў, лаўрэат Дзяржпрэміі Беларусі, напісаў так: «Мастацкая праўда і сапраўднасць рамана «Пустэльнік» сфаксаваная Анатолям Разановічам галоўным чынам на двух самабытных, праўдзівых паляшучкіх характарах — Лосіча ды Анастасіі, на дакладных бытавых і пейзажных замалёўках, дзе няма ні кроплі фальшу і надуманасці, дзе імклівая дынаміка сюжэтай лініі нагадвае спружыну, якая распростаецца, міжволі выклікае асацыяцыі з такімі шэдэўрамі сусветнай класікі, як «Рабінзон Круза» Даніэля Дэфо, «Стары і мора» Эрнэста Хэмінгуэя, «А зоры тут ціхія» Барыса Васільева. Скажу без ілжывай сціпласці: словы такія мне прыемныя. «Пустэльнік» — твор сур’ёзны і, мабыць, адзіны ў Беларусі, дзе раскрываюцца драматычныя, раней прыхаваныя калізіі калектывізацыі.

— *Як самі вызначыце: пра што ваш раман-хроніка «Пальны-вада»? Наколькі мы ведаем, выдадзены ўжо тры кнігі на рускай і беларускай мовах. Над чацвёртай, як казалі, працуеце...*

— А яшчэ ж і пятая ў планах. Раман пра наш час. Пачынаецца з 1979 года, калі на Палессе прыйшла разбуральная паводка: прадвеснік глабальнага змянення тагачаснага жыцця, нашых каштоўнасцяў. У цэнтры — людзі, якім выпала жыць у пару перамен. Гэта раман-хроніка, у якім ёсць святло і цемра, разважанні герояў: што было і як стала пасля гарбачоўскай перабудовы, іх ацэнка таго, што адбываецца, зноў жа — філасофія жыцця. Лёс галоўнага героя твора, Аляксея Жылеўскага, падобны

да лёсаў тысяч маладых людзей, якія нарадзіліся, выхоўваліся, набіраліся ведаў і досведу ў Савецкім Саюзе, а потым вымушаныя былі пераасэнсоўваць тое, што назапасілі ў сваіх розумах і сэрцах. На жаль, мы перажылі нямала трагедый мінулага стагоддзя. Адна з іх, самая страшная — Чарнобыль. І не толькі фізічны, але і духоўны. Менавіта духоўны Чарнобыль мяне як пісьменніка цікавіць найбольш. Пра яго і яго наступствы ідзе ў асноўным гаворка ў «Палын-вадзе». Таксама я паказваю, што тая бяда не толькі спусташае душы некаторых людзей, але і шматлікім дае надзею, упэўненасць у сабе... Такі мой герой Аляксей Жылеўскі. Ён прыходзіць да высновы, што ён — з тых, хто можа і павінен зрабіць жыццё лепшым. То бок, не толькі ўлада цяпер абавязаная клапаціцца пра матэрыяльны і духоўны стан грамадства, але і кожнаму з нас жыццёва неабходна прыкласці максімум намаганняў, каб мы самі, нашы дзеці былі шчаслівыя. Гэта цяжкая задача, але выканальная. Што да жорсткасці, ліха, парушэння законаў, то такія праявы ёсць у любой краіне свету. І дурняў, і нягоднікаў хапае ўсюды. Галоўнае — самому не апусціцца на дно, выплыць на чыстую ваду і ўжо па ёй дабрацца да таго берага, дзе пануе мір і спакой.

— **А як жылося на вашым беразе дзяцінства і юнацтва? Хацелася б даведацца пра вашы родавыя карані. Якія паданні дасталіся вам у спадчыну? Што захоўваецца ў вашай памяці?**

— Мне прыемна ўсведамляць, што дзяцінства маё і юнацтва былі шчаслівымі. Паўтаруся: я рос у любові, дастатку. А гісторыя майго роду, уключаючы трагічныя яе старонкі, часам і неспасцігальна ўплятаецца ў канву маіх твораў.

— **Хто з родных вам тыя старонкі адкрыў?**

— У свой час мая родная цётка: Ганна Фёдараўна Каляда. Яна памерла летась, калі ёй было 93 гады. Гаварыў я з цёткай Ганнай разоў пятнаццаць. А яна, маючы фенаменальную памяць, столькі ж разоў, перш чым нешта прыадкрыць з мінуўшчыны, пыталася ў мяне: «Толік, а нічога дрэннага не будзе, калі я раскажу?...». Вы ж ведаеце, быў перыяд у нашай гісторыі, калі прыналежнасць да заможнага саслоўя не віталася, больш таго: асуджалася.

— **Мабыць, не простымі земляробамі былі вашыя продкі?**

— Мяркуйце самі. Калі ў майго дзеда Феадосія і бабулі Мані Жураўскіх па матчынай лініі згарэў дом, то бабуля сказала: «Дзякуй Богу!» Таму што згарэў у тым пажары і адрас Пятра, роднага брата дзеда Феадосія, які ў той час ужо даўно жыў у ЗША. І ён да таго яшчэ, як здарыўся пажар, пісаў: Манька, прыезджай з Хвядосам! Хоціць у мяне добра вам, вашым унукам і вашым праўнукам. Бабуля дзякавала Богу за тое, што раз ужо згарэў дом, то ніхто не будзе дапякаць ёй і майму дзеду пытаннямі пра тое, які чарговы ліст прыйшоў з Амерыкі і што ў тым лісце напісана. Калі на прозвішча Жураўскіх прыходзілі лісты са ЗША, то ў іх абавязкова ляжалі адзін або некалькі долараў. Хто правяраў замежную карэспандэнцыю, грошы не вымалі. Але падазравалі, мабыць, што маёй бабулі, дзеду перасылалі грошы яшчэ нейкімі вакольнымі, таёмнымі шляхамі. Помню такія цікавыя моманты. Калі я ажаніўся, то на выселлі дзед Феадосій, адклікаўшы мяне ў бок, даў долар і сказаў насіць яго ў партманэ з сабой. Маўляў, тады заўсёды будучы вадзіцца грошы. А жаніўся ж я за савецкім часам, калі долараў тых абсалютная большасць нашых грамадзян у вочы не бачыла.

— **Вы расказваеце пра Жураўскіх. Гэта даволі вядомае, шляхецкае прозвішча. Іх радзіма — Беларусь?**

— Так, мае дзед і бабуля Жураўскія жылі ў вёсцы Гарадзец, у маім родным Столінскім раёне. Да вайны дзед Феадосій з сям'ёй жыў у Лельчыцкім раёне: таксама Палессе. Дзед у Вялікую Айчынную вайну быў артылерыстам, ваяваў, браў Берлін, і там на адной з вуліц яго двойчы параніла. Цярпець з-за дзікага болю не было сіл, і ён прасіў тых, хто быў побач, каб яго застрэлілі. Крычаў: «Што вам, патрона шкада?...» Але дзеда хутка перавязалі, завезлі ў шпіталь. Ён выжыў, вярнуўся дадому. Хоць і быў інвалідам, але ж героем вайны, салдатам-пераможцам. Ёсць, дарэчы, пра яго, баявыя ўзнагароды інфармацыя на партале «Память народа» ў інтэрнэце. Дык вось, дзед Феадосій быў у сям'і самым малодшым з братоў. А старэйшыя браты, акрамя Пятра, які ў Амерыцы жыў, калі прыйшла савецкая ўлада, сышлі ў Польшчу. Амаль увесь час там і жылі. Бывала, што пераходзілі мяжу і зводзілі рахункі



«Мая будучая маці Валянціна з бацькамі — Феадосіям і Марыям Жураўскімі»



Бацькі — Валянціна і Іван



У Пінскім гаркаме камсамола 1983

з тымі, хто забраў іх зямлю і гаспадарку. Мая мама, якой хутка споўніцца восемдзесят сем гадоў, распавяла мне пра тое толькі нядаўна, гады два-тры таму. Гаварыла, выціраючы слёзы, што праз нейкі час браты дзеда Феадосія бясследна зніклі. Аніхто не ведае, дзе і як. Праўда, праз шмат гадоў нашай сям'і расказвалі, нібыта людзі бачылі аднаго з братоў дзеда Феадосія недзе ў Сібіры: яму было ўжо пад сто гадоў. Што да бабулі Мані, Марыі Дзмітраўны, то яна, распавядала, была звязана сваімі родавымі каранямі з князямі Радзівіламі, іх радней. Прычым з боку тых людзей была не толькі любоў, але і адбылася нейкая здрада. Мая бабуля Маня ў маладосці была надзвычай прыгожай. Ёй бы жыць мірна-шчасліва, гуляць у дзівосным садзе, ёй жа пасаджаным: вялізны, амаль у гектар. А яна перанесла столькі гора, зневажанняў, што хапіла б на некалькі чалавек.

— *Вось да якіх драматычных родавых падзей узыходзяць вобразы «Пустэльніка»... Можна сказаць, што менавіта страх смерці, фізічнай расправы доўгія дзесяцігоддзі трымаў на балоце, у сырой зямлянцы Сцяпана Лосіча... Скажыце, а раман-хроніка «Палын-вада» — гэта мастацкі апавед пра род на бацькоўскай лініі? Мяркуючы на прозвішчы бацькі, ваш род старажытны, шляхецкі...*

— Не проста шляхецкі. Калі прааналізаваць гістарычныя хронікі, дакументы, а таксама апаведы, якія чуў я ад сваіх бабуль і дзядуляў, то нават княжацкі. Вытокі яго ў старажытнасці. Як вы ведаеце, быў такі ў гісторыі Русі Дабрыня Нікіціч — наўгародскі ваявода, які выхаваў і выгадаваў князя Уладзіміра Краснае Сонейка. Дык вось, Дабрыня той, кажуць, і хрысціў Русь. Ён быў наўгародскім князем па прозвішчы Разановіч. Магчыма, ад яго ідуць мае родавыя карані. У даследаваннях пра даўніну ёсць іншыя красамоўныя звесткі: «Быліннае прозвішча Дабрыні Малкавіча — Разановіч і Нізкініч (ад апошняга і адбылося «імя па бацьку» Нікіціч) — звязваюць Дабрыню з вядомым баярскім родам Разановіч у паўднёва-заходняй частцы Русі — Валыні. Там з Разановічамі звязана тры паселішчы: Калусаў (суч. Грады), Будззяцічы і Нізкінічы». Гэта непадалёк па карце ад Новавалынска. Сустрэкаў я ў даку-

ментах і некаторыя звесткі пра Няміру Рэзановіча (Разановіча), які жыў у XV стагоддзі, быў дзяржаўным і ваенным дзеячам ВКЛ, старастам Луцкім. Той горад цяпер у Валынскай вобласці Украіны. Пры ім, апавядаюць летапісы, старажытны горад і ўвайшоў у Вялікае Княства Літоўскае. Калі казаць пра маіх прамых і найбліжэйшых продкаў, дзякуючы якім я з'явіўся на свет, то гэта мае бацька, дзед, прадзед... Ім былі дараваныя вялікія надзелы зямлі ў маім родным сяле Рубель. Пра тое ёсць запісы ў некалькіх дакументах таго часу, сёе-тое пададзена ў кнізе «Палескі архіў» Вячаслава Вярніча. Вось пераклад з польскай мовы асноўнай часткі таго дакумента адносна маіх продкаў,

я цвёрда ведаю. Скажам, дзед Фёдар і бабуля Вера Разановічы былі не уніятамі, не каталікамі, а праваслаўнымі, прычым вельмі набожнымі. Службу кожны раз выстойвалі па святочных днях з васьмі раніцы да гадзіны дня. Калі прыходзілі дадому, дзед на ганку сядзеў на лаўку, курыў. Баба Вера даставала з печы капусту, кашу, мяса. Гэта быў як адладжаны да дробязяў абрад. Баба налівала дзеду віна: толькі раз на тыдзень пасля царкоўнай службы. Памаліўшыся, абедалі павольна, паважна. Усё моўчкі! Паеўшы, дзед хрысціўся, ішоў адпачываць. А бабуля прыбірала са стала. І ў тым таксама была асаблівая атмасфера. Нейкая ўрачыстасць, мудрасць, што асабіста мяне



Падчас прэзентацыі адной з кніг, прысвечанай Пятру Клімуку. У рэдакцыі газеты «Заря» (Брэст).

старонка 242: «Кароль Ян Казімеж у 1661 г. зацвердзіў шэраг дакументаў яшчэ часоў Ягайлы і Вітольда, князёў Яна і Тэадора Яраславіча і каралевы Боны для роду Разановічаў». Як вядома, пры тых князях і каралеве Боне, якая славілася многімі кірункамі сваёй кіпучай дзейнасці, ажыццяўлялася актыўнае засяленне малаабжытых тэрыторый на Палессі, у іншых месцах. Мяркую, мае продкі Разановічы атрымалі землі за канкрэтныя заслугі перад дзяржавай. Жылі яны тады ў вёсцы Рубель ці то пераехалі туды з Валыні, за даўнасцю гадоў невядома.

— *Гэтыя звесткі — вынік вашых пошукаў? Ці маеце і сямейныя паданні?*

— І тое, і другое, і ёсць яшчэ нешта трэцяе. Што мае продкі па бацькоўскай лініі былі людзьмі «асаблівымі»,

вельмі ўражвала. Такого ўшанавання Усявышняга, цяглівага стаўлення да няпростага ў тых гады жыцця, побыту я больш ніколі і нідзе не сустракаў. Выключэнне — мой бацька: Іван Фёдаравіч Разановіч. Ён быў чалавекам вельмі высокай унутранай культуры, усё жыццё ў касцюме і пры гальштуку хадзіў. Пра мінулае сям'і ніколі не вёў ніякіх гутарак, лічыў: каб чагосьці дамагчыся ў жыцці, нам усім трэба шмат працаваць. Што мы і рабілі.

— *У вас ёсць браты, сёстры?*

— Толькі дзве сястры, маладзейшыя за мяне. Адна жыве ў Дамачаве, пад Брэстам, другая ў Каліфорніі, ЗША.

— *Атрымліваецца, ваш род быў раней заможным, калі не багатым...*

— Цікавае пытанне... Мае продкі па бацькоўскай лініі сапраўды былі

багатымі людзьмі. Адной зямлі мелі больш за тысячу гектараў. Нашы землі — гэта цэнтр вёскі Рубель, амаль усё ўрочышча Карасіна, частка ўрочышча Гарэйшэ, участкі алешніку, бору. Ва ўласнасці Разановічаў былі вялікі дом, гаспадарчыя пабудовы, уключаючы адрыны і стайні, млын і алейню — там рабілі льяны алей. З жыўнасці меліся коні, быкі, валы, каровы, авечкі, свінні, куры, качкі, гусі. Асабліва славіліся коні. Яны былі рослымі, здаровымі, блішчалі, як быццам змазаныя алеем. Мае цёткі Ганна і Праскоўя распаўядалі, што рубельцы ўпотаі казалі: «Разановічы кормяць коней пшаном». Але гэта было, вядома ж, не так. Проста

ў вогнішча» складаных адносін дзеда Фёдара з уладай. Нездарма ён да смерці паўтараў выраз: «Дурань чырвонае любіць». Укладваў у яго сваё стаўленне да ўлады. Але казаў гэта, заўважу, без злосці, нават з гумарам, знаходзячы, што савецкая ўлада для людзей робіць нямаля. Ён, да прыкладу, вельмі здзіўляўся, што яму штомесяц прыносяць пенсію. Хоць і была невялікая — дваццаць рублёў, а давалі яе, па словах дзеда, «бясplatна». Такое паняцце ў дзеда Фёдара сфарміравалася і таму, што ў маладосці служыў ён у польскай кавалерыі, быў некаторы час памочнікам дэпутата польскага Сейма, ездзіў з бабуляй у Варшаву па справах і «патанчыць», а яшчэ «на каву».

Не толькі на цягніку, але, бывала, і на конях ездзілі. Толькі не танцаваць або піць каву, а троху пажыць гарадскім, свецкім жыццём.

— **А калі, Анатоль Іванавіч, вы ўпершыню даведаліся, што ў вашага рода былі свае вялікія землеўладанні?**

— Неяк, будучы студэнтам БДУ, касіў з дзедам і бацькам ва ўрочышчы Карасіна траву, а дзед кажа: «Тут, Толя, наша пупавіна». «Якая пупавіна?» — здзіўлена спытаў я, бо нават слова такога не ведаў. «Пупавіна — гэта наша зямля, — патлумачыў дзед. — Вунь там за кустамі хлёў стаяў, а побач коні пасвіліся, а непадалёку гусі, качкі плавалі...». Для мяне словы дзеда былі не зусім зразумелымі, таму і асаблівых

развагаў не выклікалі. Праўда, потым я пачаў прыгадваць, што мне казалі бабуля Маня: амаль кожны вечар, калі я быў практычна яшчэ дзіцем, даставала аднекуль яна велізарны, велічынёй з сумку кашалёк, выцягвала адтуль пачкі старых грошай, нейкія паперы і прасіла ўважліва глядзець на іх, а таксама запамінаць, што яна кажа. А гаварыла яна пра акцыі, царскія манеты, рэчы, якія належалі галіне князёў Радзівілаў, пра палац, які быў у Манькавічах, што каля Століна. Манькавічы, бабуля Манька... Нейкая магічная сувязь у тым адгадвалася, але што канкрэтна было на самай справе, я не паспеў даведацца: бабуля

памерла, хоць абяцала, між іншым, пажыць дзевяноста шэсць гадоў.

— **У часе станаўлення савецкай улады, як мы ведаем з гісторыі, не раз бывала, што родныя людзі аказваліся, як той казаў, па розныя бакі барыкад. А ў родзе Жураўскіх або Разановічаў такое здаралася?**

— На жаль, так. Мой дзед Феадосій не хацеў зводзіць рахункі з савецкай уладай за экспрапрыраванае дабро, а яго браты, якія сышлі ў Польшчу, як я ўжо казаў, зводзілі. У дзеда Фёдара была падобная гісторыя. Родны брат яго, Раман, паехаў у Амерыку — то былі 20-я гады. Пабудоваў там у кампаніі з нейкім багатым бізнесменам фабрыку, дзе выпускалі запалкі, порах, розныя гаручыя сумесі. Вялікія грошы зараблялі. Выпадкова ці не, але спадабаліся Раману камуністычныя ідэі, уступіў ён у кампартыю. А ў 39-м амерыканцы яго ў ліку іншых камуністаў выгналі з краіны: пасадзілі на карабель і адправілі ў Еўропу. Калі Раман вярнуўся дадому, яго неадкладна правярылі: камуніст, пісьменны. Дарэчы, і мой дзед Фёдар акрамя мясцовай мовы ведаў і рускую, і польскую. На ўсялякі выпадак Рамана адправілі далей ад Рубля, а то ці мала што: з роду багатых, шляхетных людзей, ды ў Амерыцы мае рахунак у банку. Карацей, паслалі Рамана ва Украіну ў якасці партработніка. Калі пачалася вайна, выклікалі на Брэстчыну і даручылі на Століншчыне арганізаваць партызанскі атрад. А землякі ж мае лічылі Палессе асобнай тэрыторыяй, якая можа самастойна жыць, і таму ваяваць ні з кім не хацелі. Раман усё ж сабраў невялікую групу людзей, якія падтрымлівалі савецкую ўладу, і яны для немцаў стваралі нямаля проблем. І на Рамана, а таксама яго падначаленых пачалося паляванне. Закончылася яно тым, што ў канцы 1943 ці на пачатку 1944-га Рамана і некалькі чалавек з яго групы забілі ўкраінскія бандэраўцы. Закапалі ўсіх забітых у адной яме... Калі нашы войскі прыйшлі, вызвалілі Століншчыну ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, то Рамана, іншых партызан перапахавалі ў Давыд-Гарадку. Дарэчы, гісторыю дачыненняў дзеда Фёдара з яго братам-камуністам я паказаў у рамане-хроніцы «Палын-вада». Але не ўсю. Напрыклад, пакінуў за рамкамі апаведу той факт, што партызан карміла сям'я толькі дзеда Фёдара! Дасылаючы да яго сваіх людзей, Раман іх ары-



Летапіс розных вытворчых прадпрыемстваў Беларусі таксама пішацца дзякуючы Анатолію Разановічу

за коньмі па-гаспадарску хадзілі. Аднаго жарабца па мянушцы Огер, якога дзед вельмі любіў, забралі вайскоўцы. Гэта было ў 50-я гады, калі ў Рубель прыйшла пасляваенная калектывізацыя. А неўзабаве на караблі завезлі таго жарабца ў Англію. І там Огер узяў першае месца на скачках. Дзеду за каня праз некалькі гадоў даслалі саху: як падарунак. Зрабілі ў Ленінградзе на заводзе. Тая саха яшчэ вісела ў дзедавай адрыне, калі я вучыўся ў школе. Яна была цалкам жалезная, цяжкая, зусім непрыдатная для земляробства. Ды і ў Рублі здаўна плугам аралі. Такі падарунак, вядома, выклікаў здзіўленне дзеда. І гэта было яшчэ адно «палена

ентаваў: «Нічога не кажыце Фёдару, ні пра што яго не прасіце і не пытайце. Бярыце ўсё, што трэба і што хочаце». Яны і бралі: муку, хлеб, мяса, сала, вопратку, абутак... Пры тым бабуля Вера па начах пякла для партызан хлеб: «Раман — гад, але ўсё ж родная кроў...» А чаму так адбывалася? Уся справа ў асабістай варожасці, яна пачалася па прыездзе Рамана з Амерыкі, калі ён патрабаваў аддаць яму палавіну зямлі, што належала некалі іх бацьку. Дзед Фёдар сказаў: «Бяры, але тую палавіну, якая не апрацаваная». Гэта значыць, лугі і пашы. Раман страшна пакрыўдзіўся. Яны пасварыліся, нагаварылі адзін аднаму, пасля чаго прымірыцца было практычна немагчыма. Пакуль не было вайны, сварка братам нічым асаблівым не пагражала. Але ў вайну жыццё дзеда Фёдара, яго сям'і, а значыць, і майго бацькі вісела на валаску. Пасля забойства Рамана немцы прыйшлі па дзеда, хацелі расстраляць усіх яго дзяцей і жонку. Але рубельцы сказалі, што Фёдар і Раман Разановічы даўно варагавалі... Вось так сям'ю дзеда Фёдара і не кранулі. У тое цяжка паверыць, але так было! Калі я пра такія нюансы, тонкасці жыцця блізкіх продкаў даведаўся, то падумаў: вось як вялікая частка гісторыі беларускага народа адлюстроўваецца ў маім родзе.

— **Ці ёсць што-небудзь з былых каштоўнасцяў, нейкіх прадметаў, прылад працы, акрамя сахі, якія ў вас зберагаюцца?**

— Напэўна, гэта смешна і мае нейкае сімвалічнае значэнне, але ў мяне была старадаўняя сярэбраная чара, і яшчэ зберагаецца пуга, на чаранку якой выбіты надпіс: «1546 год». Што за падзея ў той год была, чым яна цікавая — не ведаю. Але такія незвычайныя рарытэт дапамагае мне ўсталяваць нябачную сувязь з далёкімі часамі. З эпохай, скажам, Францыска Скарыны, пры якім жылі, працавалі, абаранялі родную зямлю ад ворагаў мае продкі. Бо шляхта, як вядома, гэта было раней саслоўе ваяроў. Дарэчы, гэты бізун вісеў на сцяне над ганкам дома дзеда Фёдара і бабулі Веры. Ён тым бізуном пагражаў мне і майму стрыечнаму брату Васілю, калі мы рабілі нешта «не тое».

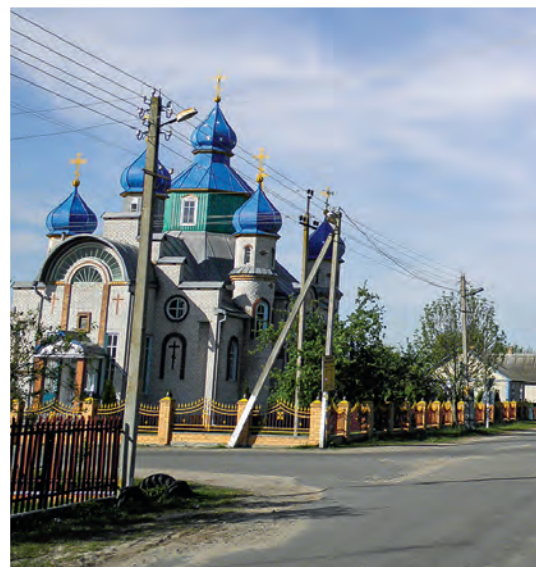
— **Вы казалі цікава пра сувязі з далёкімі часамі. А які, Анатоль Іванавіч, ваш кантакт з Усявышнім? Ці адчуваеце ў сваім жыцці Яго заступніцтва?**

— Добры кантакт. Я ж рос у асяродзі, у якім Бога шанавалі. Але быў час, калі ў старэйшых класах я адышоў ад веры, і даказваў маме, што Бога няма. Мама плакала і ўмольвала таго не гаварыць. Прайшло нямаля гадоў, перш чым я ўсвядоміў немагчымасць быцця без Бога. І сёння ўпэўнены: калі нешта ў гэтым свеце адбываецца — на тое ёсць воля Усявышняга. Калі мы з вамі яшчэ жывыя — значыць, ёсць у тым нейкае накіраванне. І што цікава: я нарадзіўся ў Давыд-Гарадку — васьмімесячным, а такія неданашаныя дзеці тады ў райцэнтрах практычна не выжывалі. А я выжыў. Потым у сваім жыцці трапляў у дзевяць вялікіх аварый, калі машыны курчыла, іх ламала, яны гарэлі, а ў мяне аніводнай драпіны не было. Як гэта растлумачыць, калі не вышэйшым заступніцтвам? Неяк з жонкай на тэрыторыі Польшчы я разбіўся, і яе, у непрытомнасці, адразу павезлі ў бальніцу. Дзякуй Богу, выратавалі. Я потым гляджу: руль у машыне расцягнуты. Гэта ў мяне падчас аварыі такое нечалавечае напружанне было, звярыная сіла нейкая з'явілася, і я не памятаю, як атрымалася, што жалезны руль пераўтварыўся ў крывы абаранак. Мая машына ляцела тады прама ў дрэва. За мізэрна кароткі час мне давялося многае ўсвядоміць. У тым смяротным палёце я, нарэшце, пераканаўся: у такія моманты ход жыцця альбо паскараецца, альбо замаруджаецца. Нібы з'яўляецца іншы рытм ходу. А хто валодае часам, той

валодае светам. Хто гэты Уладальнік? Думаю, вы ведаеце.

— **Здагадваемся. Вашы раманы «Пустэльнік», «Палын-вада», іншыя творы ўжо на слыху, іх чытаюць і гэта добра. А цяпер што пішаце? І ці падабаецца вам сам творчы працэс?**

— Больш за ўсё мне па душы менавіта працэс, гэта значыць — творчасць. Я засеў цяпер за «Лісты ўнукам». Унукі яшчэ маленькія, але, як і дзеці, яны — мой працяг. Ва ўсялякім разе, на гэта спадзяюся. Унукі вастрэй даюць адчуць, што трэба даваць дарогу маладым, а нашаму пакаленню не варта перашкаджаць ім ісці наперад. «Раман у лістах» — так назваў я свой новы твор — пачынаецца так: «Старасць прыходзіць не тады, калі пачынаюць



На заліўных лугах Палесся коням прывольна



У родных мясцінах лёгка дыхаецца



Малая Радзіма Анатоля Разановіча

плаціць пенсію, а ў тых дні, калі табе перастаюць тэлефанаваць. Ты сядзіш і тупа чакаеш хаця б аднаго званка да абеду або пасля абеду, але тэлефон маўчыць. Міжволі табе прыгадваюцца твае дні, калі ты быў патрэбны ўсім і твой тэлефон разрываўся ад званкоў удзень і нават ноччу. Удзень табе тэлефанавалі родныя, сябры, калегі па працы, знаёмыя і незнаёмыя людзі, якім было нешта ад цябе трэба... На жаль, усё мае свой кошт. А цана званкоў табе на пенсіі — гэта цана твайго ў мінулым, як правіла, паспяховага жыцця, якое яшчэ не ўсё ззаду, але яго фінал ужо так блізка, што ты адчуваеш яго дыханне і губляеш адчуванне рэальнасці. Гэтая рэальнасць цяпер не толькі ў тым, ці піў ты рані-

цай чай, каву або спіртное, а ў тым, што цябе пачынаюць кантраляваць і падтрымліваць нейкія невытлумачальныя сілы, якія не хочуць, каб ты хутка сыходзіў туды, адкуль не вяртаюцца... Гэтыя сілы як бы пашыраюць прастору зямную ды ўзбагачаюць яе новымі карцінамі, падзеямі. Прасцей кажуць, ствараюць гэты «дадатковы» свет на зямлі для цябе, што называецца, тут і цяпер...». Менавіта тут і цяпер я хачу жыць, тварыць, кахаць.

— **З ваших словаў становіцца зразумела, што не ўсё ў вашым жыцці было так, як вам таго хацелася...**

— Чалавек заўсёды хоча большага. Але ці ёсць гэтае большае для канкрэтнага чалавека ў рэальным жыцці? У тым, якое ён аднойчы абраў для сябе, сваёй самарэалізацыі? Думаю, няма. Прыкладу прыклад з уласнага досведу. Калі мой сябар Уладзімір Пятровіч Бельскі ў 90-гады мінулага стагоддзя працаваў паслом у Чэхіі і Славакіі, я быў галоўным рэдактарам часопіса «СЭЗ». Неяк ён тэлефанаў: «Тэрмінова прыязджай». Я прыехаў. Паслом была зладжана для мяне сустрэча з двума вельмі багатымі бізнесменамі: былымі работнікамі сілавых структур. Яны прапанавалі мне паўдзельнічаць у канкрэтных праектах па выпуску запатрабаванай прадукцыі... А тады на постсавецкай прасторы, наколькі я ведаю, такіх высокатэхналагічных вытворчасцяў не было. Можна было шмат зарабляць. І, магчыма, так і было б. Але я таксама ведаю, што, ажыццяўляючы маштаб-

ны выпуск той ці іншай прадукцыі, займаючыся буйным бізнесам, я не напісаў бы нічога з таго, што выйшла ў свет. Значыць, мае прызначэнне — пісаць, паказваць найноўшую гісторыю, высвятляць становаўчае і папярэджваць пра негатыў. Камусьці гэта можа здацца сумным, непатрэбным. Асабліва ў наш век росквіту інфармацыйных тэхналогій. Але ўсё пазнаецца ў параўнанні...

— **Вы аптыміст?**

— У рамках таго, што ёсць і павінна быць. А кожны з нас павінен быць на сваім месцы. Як былі і ёсць на месцах дзясяткі тысяч людзей, пра якіх кажуць: «Яны творца гісторыі». І я аддаю перавагу — жыць і пісаць у рэальным часе і з канкрэтнымі задумамі, мэтамі. І ўжо калі прызнаваць які-небудзь грэх, свой ці сваякоў, то рабіць гэта варта сумленна і смела. Я афіцэр, хоць і ў запасе. Усе мае продкі, бліжэйшыя з якіх дзяды і бацька, служылі Айчыне. Дарэчы, ніхто ў маім родзе, у тым ліку і я, не шкадаваў і не шкадуе пра мінулае.

— **А вам не хацелася, каб вам належалі землі вашага рода?**

— Што да «нашай» зямлі, то яна ж нікуды не падзелася. У любы час яе можна ўбачыць, прайсціся па ёй нават басанож... Зямля патрабуе догляду, адказнасці, пастаяннай увагі. Асабіста я, нарадзіўшыся пры сацыялістычнай калектыўнай гаспадарцы, аніводнага дня не працаваў у калгасе — бо ў мяне іншы жыццёвы шлях. Дык чаму пра мяне думаць, што ў маёй галаве з'явіцца жаданне запатрабаваць вярнуць мне родавую зямлю, апошнім спадчыннікам якой у вёсцы Рубель з'яўляюся менавіта я? І ў Гарадцы таксама. Хай на той зямлі працуюць тыя, хто прыйшоў на яе прасторы пасля маіх дзядоў і бабуль, іх дзяцей. Хто гэтую зямлю ведае, як свае пяць пальцаў на руцэ. Атрымліваецца ў новых гаспадароў збіраць высокія ўраджаі — то ім добра! І мне прыемна. Значыць, зямля жыве, яна нараджае і дае жыццё людзям. Больш мне не трэба, на жыццё я зарабляю. Наогул, працэс абнаўлення ідзе пастаянна. Таму адыходзячым пакаленням важна своечасова «сысці ў ценё», а моладзі не варта пераходзіць межы законаў. Прытрымлівацца ў жыцці агульначалавечых каштоўнасцяў — гэта ж разумна, правільна. Гэта і ёсць пераемнасць, дэмакратыя, развіццё.

Гутарылі Іван і Валянціна **Ждановічы**.

Фота з асабістага архіва А. Разановіча.

З НАТАЛЛЯЙ У ТЭАТР

Навошта бавіць час у тэатры, калі можна ўключыць відэа на камп'ютары і, лежачы на ложку, паглыбляцца ў бязмежны свет мастацтва? Пра тое размаўляем з мастацтвазнаўцам Наталляй Валанцэвіч — аўтарам праекта «Разам у тэатр».



Мы знаёмыя даўно. Як кажуць, са студэнцкай лаўкі. Разам вучыліся на тэатральным факультэце Беларускай акадэміі мастацтваў: яна ў аспірантуры, я атрымлівала свой першы дыплом. І, вядома ж, абедзве любілі тэатр. Але такіх адданых гэтаму «храму мастацтва» людзей, як Наталля, больш я не сустракала. Не ўсе гатовыя аналізаваць афармленне тэатральных афіш XIX ст., шукаць эксклюзіўныя матэрыялы пра старадаўні тэатр Усходу, месяцамі сядзець у архівах... Каб потым захоплена распавядаць пра ўсё знойдзенае, асэнсаванае на канферэнцыях і семінарах.

Я разумею і шмат у чым паздзяляю любоў Наталлі да мастацтва: сама праява дзяцінства, як кажуць, за кулісамі. Памятаю, мама, вядучая актрыса тэатра пантамімы «Рух», іграла на сцэне, а я з ваўняным шалікам, які ахінаў хворae горла, чакала яе за кулісамі. Такія моманты як забудзеш! Памятаю цяжкія аксамітныя шторы вішнёвага колеру з маленькай, незаўважнай дзірачкай у цэнтры. У яе можна было падглядваць — як там глядачы? Прама стоячы на сцэне. Часам я гарэзіла і нібы выпадакова высоўвала руку, каб усе ўбачылі: я таксама тут ёсць!

У Наталлі ж не было «тэатральнага гена», яна неяк аднойчы прыйшла з класам у тэатр і... ўлюбiлася ў яго. Але дарога ў прафесію крытыка-тэатразнаўцы ў маёй сяброўкі была доўгай. Мастацкая школа, эканамічны клас... Потым бацькі не адпусцілі дачку з Наваполацка паступаць у вуні ў Мінск:

баяліся. Адвучылася яна на гістфаку Полацкага ўніверсітэта, пасталела і паехала ўсё ж такі ў Мінск. Прынялі Наталлю ў Акадэмію мастацтваў, дзе яна закончыла аспірантуру і ўжо гадоў дваццаць выкладае ў якасці дацэнта кафедры гісторыі і тэорыі мастацтваў.

Нядаўна я даведалася, што Наталля арганізавала ў Мінску Тэатральны клуб «Разам у тэатр». Я падумала: каму ён цікавы ў наш «інтэрактыўны» час? Да таго ж пандэмія каранавіруса. Тым часам тэатральныя сустрэчы з Наталляй працягваліся. І калі пачалося ўсё з двух чалавек, то цяпер з ёй у тэатры ходзяць дзясяткі аматараў сцэнічнага мастацтва, самых розных узростаў і прафесій.

Я сустрэлася з Наталляй і распытала пра яе незвычайнае хобі.

«Глядач ужо зусім іншы»

— *Наталля, што цябе заахвоціла ў наш час адарваць людзей ад камп'ютараў, сабраць іх разам і навесці ў тэатр? Цяпер жа нібыта ўсе «сышлі» ў інтэрнэт, на парадку дня пытанні фінансавай бяспекі і стабільнасці, на ўсё не хапае часу?*

— Напэўна, мой крызіс сярэдняга ўзросту такім чынам праяўляецца (смяецца). Калі энергіі яшчэ мора, а гады «ўжо ляцяць». Адчувала, што мала мяне ў гэтым свеце. Не выконваю я сваю місію, не рэалізоўваю свае здольнасці на сто працэнтаў.

— *Пра якую місію ты кажаш?*

— Добрую частку жыцця — больш за 20 гадоў — я выкладаю ў Акадэміі мастацтваў розныя дысцыпліны: гісторыю замежнага і беларускага тэатраў, крытыку, крыніцазнаўства, яшчэ шмат усяго пра тэорыю, гісторыю...

У асноўным, працую з моладдзю. Студэнты — народ вельмі цікавы, творчы, усё мне ў іх падабаецца. Але не хапае зносін з больш дарослай аўдыторыяй. І хочацца гаварыць пра тэатр не толькі з калегамі на майстар-класах або ворк-шопах, дзе акцёры, рэжысёры дзеляцца думкамі і досведам. Па вялікім рахунку, яны не знаёмыя са сваёй публікай, не ведаюць, хто да іх прыходзіць. А між тым глядач ужо зусім іншы, чым раней. Цяпер, напрыклад, на мінскія спектаклі «Пансіён Бельведэра», «Шлюб з ветрам» або на «Інтэрв'ю з ведзьмамі», дзе падымаюцца вельмі цяжкія жыццёвыя тэмы, не дастаць квіткоў! Цяпер глядачы не проста сыходзяць дамоў пасля спектакля. Яны актыўна пакідаюць свае водгукі, пішуць рэцэнзіі, нават ствараюць блогі. Заўважу, яны пры тым не супрацоўнічаюць з тэатрамі! Глядачу проста хочацца выказацца, яго перапаўняюць пачуццямі, яны выражаюцца вонкі. І вось я назірала за гэтым пэўны час. А потым вырашыла, што гатовая стаць «мостам» паміж прафесіяналамі і аматарамі, стварыць забаўляльна-адукацыйную платформу для зносін.

«Тэатральныя крытыкі мелі вагу ў грамадстве»

— Ты мне нагадала пра фігуру крытыка, які быў прыкметны ў тэатральным жыцці ў мінулым стагоддзі...

— Гэта так. У савецкі час нават выдаваліся даведнікі «Вынікі сезона» — вялікі тэатраведчы агляд. У абавязковым парадку ў тэатры запрашалі крытыкаў, якія адгледжвалі ўвесь рэпертуар, а потым іх артыкулы публікаваліся ў папулярных выданнях. Матэрыялы займалі развароты ў газетах і размяшчаліся калі не на першых палосах, то адразу пасля галоўных падзей і навін. Тэатральныя крытыкі мелі вагу ў грамадстве. Калі выходзіў разгромны артыкул, то рэха чулася гучнае — скандал! Тэатр на дзяржузроўні меў вялікае значэнне. Праводзіліся рэгулярныя мастацкія саветы, куды абавязкова запрашалі крытыкаў. Яны нароўні з тэатральнымі практыкамі прымалі спектаклі, абмяркоўвалі, да іх заўваг прыслухоўваліся. Я чытала пратаколы мастацкага савета, што праходзілі ў тэатрах у савецкі час. Дык вось, калі ў канцы 80-х ставілі «Страсці па



Падчас рэпетыцыі ў Тэатральным інстытуце сцэнічных мастацтваў у Санкт-Пецярбурзе



З дачкой Ульянай на Беларускай тыдні моды. 2019 г.



Наталля — удзельніца праекта «120 гадоў моды». 2020 г.

Аўдзею» ў Купалаўскім тэатры, дзе фактычна ўздымалася пытанне калектывізацыі: надзённая, «небяспечная» тады тэма. На мастацтвах так і казалі: гэта грамадзянскі подзвіг — выходзіць на сцэну і такое граць. Бо тэатр заўсёды аказвае вялікі ўплыў на публіку, на грамадскую думку. І крытык гэта ведае. Ён бачыць спектакль у цэлым, счытвае ўсе сэнсы, якія рэжысёр, можа быць, неўсвядомлена ўкладвае.

— Але ў нашым часе, узгадваю гісторыю тэатра, аўтарытэт крытыка наступова пачаў падаць. Як лічыш, чаму?

— Напэўна таму, што з'явілася нейкая свабода: кожны тэатр спрабаваў, ісці сваім шляхам, з'явіўся плюралізм меркаванняў. Захацелася эксперыментаў, наватарства. Заўважу: тэатр — не старэе, ён трансфармуецца. І ўзнікае непаразуменне з-за таго, што тэатразнаўца ўключае свой мінулы досвед, кансерватызм. Нешта навагодняе прымае, нешта катэгарычна не прымае. Як тое адбываецца цяпер, напрыклад, з моднымі цяпер і ўжо тытулаванымі рознымі ўзнагародамі рэжысёрамі Яўгенам Карнягам, Юрыям Дзіваковым. Ёсць тыя, хто пра яго разважае ў стылі «монстры наступаюць». Маўляў, што робіцца з беларускім тэатрам! Ачысціце храм мастацтва, не дапусціце! Акрамя свабоды ў тэатры праявілася і фігура дырэктара: яго меркаванне стала больш важным. Раней слова мастацкага кіраўніка ці рэжысёра было важным, іх імёны былі на слыху, вызначалі статус тэатра ў грамадстве. А дырэктар проста адказваў за ўмовы працы. Выконваў функцыю, кажучы сучаснай мовай, менеджара. У апошнія дзесяці гадоў, калі мы перайшлі ад працоўных дагавораў на кантрактную сістэму, у дырэктара стала больш паўнамоцтваў і ўплыву. У яго фінансы! Ён можа сказаць: нам трэба зрабіць план і прадаць квіткі, а вашыя высокафіласофскія мастацкія спектаклі не дадуць нам добры прыбытак. І крытык можа да хрыпаты даказваць, як гэта выдатна і як важна тое, што прапануе рэжысёр, а дырэктар адкажа: гэта ўсё добра, але не той фармат. Да таго ж у тэатрах бываюць вялікія трупы, напрыклад, да 80 чалавек. І ўсе акцёры павінны быць задзейнічаны — ім жа выплочваюць заробак кожны месяц. Ды не ў кожным спектаклі можна ўключыць усіх.



Кніга — памятны сувенір. Львоў, 2018 г.

Добра, калі ёсць два ці тры склады на адну пастаноўку. А калі спектакль разлічаны на 2–3 чалавекі? Дырэктар усё гэта прадумвае, тут яму ўжо не да «высокіх матэрыяў».

— *Ёсць яшчэ ў тэатры пасада загадчыка літаратурнай часткі. Чым ён сёння займаецца?*

— Загадчык літчасткі раней мог быць драматургам, які пісаў п'есы спецыяльна для трупы. Альбо ўжо гатовую ўключаў у рэпертуар, дапамагаў рэжысёру адаптаваць яе для сцэны. Цяпер асноўная задача закліта — шукаць рэпертуар, сачыць за тэндэнцыямі, конкурсамі, фестывалімі, эксперыментальнымі пастаноўкамі. Каб тэатр не выпадаў з агульных трэндаў, не становіўся старамодным, сумным, нецікавым. Апошнія 15 гадоў у невялікіх тэатрах у абавязкі закліта ўваходзіць таксама зносіцца са СМІ, займацца прасоўваннем у сацсетках. Бывае, напрыклад, рэжысёру хочацца паставіць п'есу, напісаную на замежнай мове. Загліт павінен знайсці яе рускамоўны альбо беларускамоўны варыянт, нават калі матэрыялу няма ў шырокім доступе.

«Я ў тэатры, тэатр ува мне»

— *Цяжка было пачынаць свой праект?*

— Мякка кажучы, не лёгка. Пасля чарговага паходу ў тэатр, а гэта быў Міжнародны форум тэатральнага мастацтва «ТЕАРТ», я падумала: мяне часта просяць схадзіць з кімсьці на па-

станоўку, дык чаму б не прапанаваць людзям арганізавацца і разам пайсці, а потым абмеркаваць? Вырашыла пашукаць у нас падобных супольнасці. Высветлілася, што такіх няма. Ёсць асобныя беларускія блогеры, маладзейшыя за мяне гадоў на 10. Здавалася б, крэатыў! Але яны ходзяць на спектаклі, робяць фатаграфіі ды размяшчаюць водгукі ў сацсетках. Але хіба ж цікава проста глядзець фоткі са спектакля? Ці можна па іх скласці ўражанне? А я хацела па-іншаму. Бо тэатр — гэта важная частка майго жыцця. У мяне пытаюцца, чаму ў сацсетках я не падзяліла свой асабісты профіль і прафесійны. Таму што я жыву ў гэтым! Цяпер модна мець свой брэнд, калі асоба і ёсць прапанаваны прадукт. Вось у мяне ўсё выдат-



У Музеі Тэатра лялек у Мінску

на сышлося! Увогуле, у сваіх пошуках, як пачаць, я «дайшла» да Пецярбурга: там даведлася пра тры тэатральныя клубы. У іх — па 1000–3000 аматараў тэатра! Плацяць унёскі, атрымліваюць бонусы — усё сур'ёзна! Я прасіла адну з арганізатараў прыехаць у Мінск: адна баялася пачынаць. Але яна пераканала, што ніхто мне не патрэбен, трэба дзейнічаць і не чакаць. Тады я зрабіла апытанне сярод знаёмых: можа, гэта нікому не цікава? Але мяне падтрымалі многія, ніхто не адмовіўся! Заставалася вызначыцца з фарматам. У нас ёсць так званыя адукацыйныя платформы: людзі прыходзяць на разавыя тэматычныя сустрэчы. Я тэлефанавала ва ўсе! Сказала, што магу пра тэатр раскаваць, пра п'есы, пра тэатр моды магу. Што хочаце — раскажу!

Часцей за ўсё адмаўлялі. Калі, нарэшце, згадзіліся — пандэмія пачалася. Тады мы з прафесійнымі крытыкамі вырашылі запрасіць акцёраў, рэжысёраў з розных краін, менеджараў на анлайн-сустрэчы. Нават далі ім назву «Тэатральны квартал». Нарэшце, выйшлі з карантыну — а ў тэатрах сезон скончыўся: лета. Потым памёр блізкі мне чалавек — я «вылецела з жыцця» на паўтара месяца. Толькі адышла ад стрэсу — пачалася палітычная нестабільнасць у краіне. Адпаведна, кола тэатраў зменшылася. І тады я сказала сабе: няхай нават камяні будуць падаць з неба — але я гэта зраблю! Сабрала групу з сямі чалавек, дамовіліся пра час, калі пойдзем разам у тэатр. Але за суткі да спектакля захварэла актрыса, пастаноўку перанеслі. У маёй «камандзе» на той момант засталася двое: адной пад 40, другой — 25 гадоў. І мы ўтрох пайшлі на драматычны спектакль без слоў «Пансіён Бельведэр», у якім падыхаецца тэма старасці і хвароб. Не вельмі, так бы мовіць, вясёлы пачатак маёй дзейнасці... Але калі выйшлі з тэатра мы, усе такія розныя, то разам адчулі дзікую прагу да жыцця, нейкі невытлумачальны аптымізм!.. Самі не чакалі, што гэты спектакль зробіць на нас такое магутнае пазітыўнае ўражанне.

— *Так бывае: калі табе кепска, і раптам убачыш вельмі хворага чалавека, якому яшчэ горш — адчуваеш прагу жыцця...*

— Так! Мы не маглі расстацца на такой ночце, трэба было ўсё «пераварыць», абмяняцца ўражаннямі. Вы-



Калектыўнае сэлфі ў тэатральнай грымёрцы

светлілася, што 25-гадовая дзяўчына была ў мінскім Тэатры лялек ўпершыню. Выйшла ў шокавым стане: аказваецца, у Лялечным бываюць спектаклі для дарослых! Я растлумачыла ёй сёе-тое. Мы размаўлялі не вельмі доўга. Але невытлумачальная ўнутраная ўрачыстасць, жыццесцвярджальнае адчуванне кожную не пакідала і пасля. А калі б мы проста развіталіся і разышліся, магчыма, такога эфекту і не было б. У другой раз сабралася ўжо дзевяць чалавек, і мы ўсе нават за кулісы пайшлі. Для некаторых ўбачыць зблізку рэжысёра, акцёраў, бутэфорыю было падобна дакрануцца да чагосьці святога. Ведаеш, такое дзіцячае, непадробнае захапленне... Нам пашчасціла паразмаўляць з акцёрамі. Падобныя сустрэчы важныя для тэатра, бо ідзе зваротная сувязь, жывы кантакт. Вусныя рэцэнзіі — не пісьмовыя. Яны больш жывыя. Ты бачыш рэакцыю, можаш адразу нешта ўдакладніць. Гэта здорава — абмяркоўваць спектакль: ты яго яшчэ раз пражываеш. Атрымліваеш дадатковыя інсайты, цячэ энергія думкі, ёсць магчымасць яшчэ заставацца ў атмасферы «я ў тэатры, тэатр ўва мне». А як акцёрам прыемна!.. Яны ж выйшлі на сцэну, пакланіліся — і сышлі. Не бачаць вочы гледачоў. А ў тых вачах і слёзы бываюць.

— *Мне здаецца, у апошні час людзі сталі больш актыўна яднацца ў супольнасці: хадзіць на семінары, трэнінгі, ствараць розныя групы... Прычым тое адбываецца ў рэальнасці, не толькі з дапамогай прамых эфіраў у інтэрнэце. Сустрэцца, пазнаёміцца, пагутарыць стала некаж прасцей. І, нягледзячы на тое, што інтэрнэт прыдумалі не ўчора і магчымасці такія былі заўсёды, усё ж такія адчуваўся масавая «адзіноতা ў натоўпе». Цяпер — не так відавочна...*

— Таму што 2020 год паказаў усяму свету, як быць закрытым, адгароджаным ад астатніх. Мы зразумелі, што гэта цяжка, нам у ізаляцыі дрэнна. Я заўсёды казала і кажу: беларусы — вельмі адкрытыя, мы тонка ўсё адчуваем, у нас развіта эмпатыя. Мы шмат чым захапляемся, любім крэатыў. І ў гэтым кантэксце тэатр цікавы. Ён — жывы. Але гэта ўжо не той тэатр перажыванняў, які нёс нейкае паведамленне, пасыл, хацеў да нечага заклікаць, навучыць, заахвоціць задумацца над праблемай. Цяпер актыўна

развіваецца новы напрамак: на сцэне адлюстроўваецца проста стан чалавека. І ўсё. І спектакль увесь можа быць пра гэта — пра стан душы. На сцэне могуць маўчаць або вымавіць усяго тры словы. Не ведаю, у сілу якіх абставін, інфармацыйнага перагруза альбо



На прагулцы

чагосьці іншага, але чалавек развучыўся сябе адчуваць. Некаторыя нават моцны боль не адчуваюць. Колькі школ, што вучаць медытацыям, усвядомленасці, колькі курсаў і семінараў на гэтую тэму! Вось таму гледача можа зачароўваць актрыса, якая проста ходзіць па сцэне і пералівае вадку са шклянкі ў шклянку. Глядзіш, і нешта ўнутры адклікаецца. Для кагосьці, мабыць, прагучыць як парадокс, але ў тэатры нам лягчэй сябе адчуць і зразумець. Цяпер гэта вельмі актуальна, бо ізаляцыя, маскі спарадзілі праблему з выказваннем, самавыяўленнем.

«Людзям хочацца пагаварыць»

— *Трохі правакацыйнае пытанне: навошта хадзіць у тэатры, марнаваць час на паездку, калі ёсць анлайн-трансляцыі? Сядзі сабе дома ў піжаме, глядзі, каментуй у інтэрнэт-месенджары...*

— Успомніла з гэтай нагоды анекдот: «Усё ёсць, усё магу, на-

вошта тады мне патрэбен партнёр?» — «А пагаварыць?». Вялікае жаданне — пагаварыць — ужо як на дражджах падыходзіць, я гэта бачу. Нас цяпер шмат у чым абмежавалі абставіны, але ж мы па-ранейшаму жывыя. Таму хочацца мець зносіны. Але на якую тэму змогуць гаварыць розныя людзі? Пра работу? У соты раз прадзяцей? Пра тэатр! А бывае, чалавек і хоча «прайсціся» ў тэатр, ды няма з кім. Мужу некалі, сяброўцы тэатр не падабаецца, і адна ж не пойдзе. Гэта я, тэатральны крытык, магу: у так працу і люблю хадзіць на «спатканне з сабой». А для многіх Тэатральны клуб — магчымасць знайсці сабе кампанію, у якой ты не будзеш сябе адчуваць белаі варонай. Дзе табе нават нешта растлумачаць, раскажуць. Нашы сустрэчы вельмі цікава праходзяць. Калі псіхааналітык сыпле тэрмінамі пра нарцызізм, эгаізм і ставіць дыягназы сцэнічнаму персанажу — гэта ўзрушае!.. Ці калі мадэльер каментуе адзенне акцёраў. У нашым клубе ёсць і «Місіс Беларусь», і кандытар, і дызайнер голаса, рэдактары часопісаў, філолагі... Прыходзяць спадарыні ўжо з мужамі. Уяві сабе, што робіцца, калі ўсе гэтыя людзі абмяркоўваюць нейкую тэму! А што да піжамы, хатняй абстаноўкі скажу так: многім хочацца элітарнасці. І паход у дарагі рэстаран — гэта не тая гісторыя. Хочацца, каб усё было прыгожа, элегантна, эстэтычна, з густам не толькі на сталае, але і ў манерах, атмасферы, зносінах... Тэатр задавальняе гэтую патрэбнасць у поўнай меры.

Аліса Гюнгер.

Фота з асабістага архіва Наталлі.

Калі я вучылася ў Акадэміі мастацтваў, мы не раз абмяркоўвалі з педагогамі пытанне: ці «памрэ» калі-небудзь тэатр? Бо той жа кінематограф — куды больш відовішчны і даступны для масавага гледача. А з развіццём высокіх тэхналогій «канец» аднаго з самых старажытных відаў мастацтва быў нібыта відавочны. Так, прынамсі, здавалася ў той час нам, студэнтам. Але нашы вопытныя, з веданнем жыцця настаўнікі толькі моўчкі ўсміхаліся. Цяпер я разумею чаму: калі тэатр — з'ява жывая, тады ён, як і душа чалавека, ніколі не памрэ. Апрыёры.



РАЗАМ З ІМ СЫШЛА ЦЭЛАЯ ЭПОХА

Шлях у мастацтве народнага мастака Беларусі Леаніда Шчамялёва, яго жыццё і лёс — як прыклад чалавечага і творчага даўгалецця

*Нататкі ў дзвюх частках.
Частка другая.*

Юнацтва, апаленае вайной

Яго творчасць называюць летапісам эпохі. У сваіх творах Леанід Шчамялёў усяляў Беларусь, ствараючы ўзнёслыя, паэтычныя вобразы роднай зямлі. Так, у яго ўсё было, кажуць у такіх выпадках: прызнанне, вядомасць. Увагай дзяржавы таксама не быў абдзелены. Званне народнага мастака — як вышэйшая ступень заслуг. Засталася «Галерэя Шчамялёва» ў Мінску.

Але Леанід Шчамялёў не імкнуўся да папулярнасці. Яна сама яго наганяла. А ўсё ад творчага таленту, якім майстар шырока дзяліўся з гледачом з дапамогай яркіх і змястоўных работ. Яго жывапіс прымаецца самымі рознымі людзьмі. Таму ён, сапраўды, народны мастак.

Кожная яго праца — гэта заўсёды новы свет вобразаў і герояў. Шчамялёў быў здольны таленавіта перадаць сваё ўражанне ад убачанага і прадуманага. Інакш кажучы, яго свет мастацтва выходзіў за межы карціны, таму як дапамагаў гледачу глыбей асэнсаваць жыццёвую палітру.

Між тым, Леанід Шчамялёў заўсёды быў шчырым не толькі ў сваёй творчасці, але і ў асабістых меркаваннях. Часта, асабліва ў маладосці, яму даставалася, як кажуць, за характар. Але быў такім раней, заставаўся верны тым жа прынцыпам і ў сталым узросце, ды, мабыць, да канца жыцця. Пераконваўся ў гэтым не аднойчы, калі ўдавалася сустрэцца і пагутарыць з майстрам. Нашы размовы тычыліся не толькі мастацтва, культуры, да якіх Шчамялёў, зразумела, быў асабліва неабыхавы.

Заўсёды цікавымі здаваліся яго меркаванні як пра гісторыю, так і пра сучаснасць — багаты вопыт дазваляў быць пранікнёным. У свой час Леанід Дзмітрыевіч часта «заводзіла» сітуацыя ва Украіне. Але нават ён не мог знайсці ёй тлумачэнне, толькі прамаўляў з хваляваннем: «Як та-кое магло адбыцца? Як дапусцілі? Бо вайна, гінучы людзі». Ключавым тут было слова «вайна», аб якой ён ведаў многае. У Вялікую Айчынную, дарэчы, ваяваў за вызваленне Украіны ад фашыстаў.

Менавіта сумленнасць, крывёю заробленае права пісаць праўду «пра тое, што было», плюс талент і высокі прафесіяналізм ляжаць у аснове шчамялёўскага выяўленчага летапісу пра вайну. А яго ваенную біяграфію я за-своіў добра з успамінаў мастака-ветэрана.

22 чэрвеня 1941 года... У тую нядзельную раніцу 18-гадовы Леанід з хлопцамі адправіўся на раку Віцьбу — левы прыток Заходняй Дзвіны. На лодачнай станцыі ўзялі лодкі, дружна налеглі на вёслы і апынуліся ў сваёй роднай стыхіі. Але ў 12-й гадзіне чорны рэпрадуктар на лодачнай станцыі абвясціў, што зараз выступіць намеснік Старшыні Савета Народных Камісараў СССР, наркам замежных спраў Молатаў. Вайна! Леня з хлопцамі пабег дадому. Адна-адзіная думка не давала спакою: што ж здарылася, бо тыдзень таму ТАСС паведаміла, што вайны не будзе, і вось — на табе! Ужо на заўтра першыя авіябомбы нямецкіх «юнкерсаў» былі скінутыя на Віцебск.

Праз некалькі дзён яго бацьку прызвалі ў армію. У складзе чыгуначнага батальёна, без зброі, з адной катомкай за плячыма, ён сышоў у напрамку Суражскай шашы. Апошнімі словамі, якія родныя пачулі ад яго, былі: «Чакайце, я хутка вярнуся». Не вярнуўся. Дзе і як загінуў — невядома.

10 ліпеня войскі вымушаны былі пакінуць Віцебск. Але яшчэ за два дні да гэтага ў горадзе амаль нікога з жыхароў не засталася. Нечакана з'явіўся муж сястры Галіны: іх полк вось-вось павінен быў адпраўляцца на перадавую. Галія да таго часу была на сёмым месяцы цяжарнасці. Муж сказаў, што нямецкую махіну цяпер спыніць немагчыма і трэба, пакуль не позна, хутчэй збірацца ў шлях, далей ад фронту: жонцы савецкага кадравага афіцэра тут нельга заставацца.



Віцебск, якім я яго памятаю, 1994 год

Пайшлі да каменданта горада. І той падпісаў Леаніду, які суправаджаў цяжарную сястру і маці, пропуск на выезд. Тады з горада не так проста было вырвацца: з боку НКУС быў вельмі жорсткі кантроль за эвакуацыяй насельніцтва. Маці з Леанідам і Галінай ледзь паспелі пагрузіцца літаральна ў апошні эшалон, які выпраўляўся на ўсход. А праз пару гадзін шляху на эшалон наляцела варожая авіяцыя. І тут Леанід упершыню «ва ўпор» убачыў, што такое смерць і гора людскае. Мужыкоў у эшалоне было мала, у асноўным жанчыны і дзеці — і цяжка ўявіць сабе, што там рабілася. Калі самалёты адбамбіліся, жывыя пахавалі загінулых, дапамаглі параненым. А неўзабаве падчас прыпынку эшалона быў выкінуты нямецкі парашутны дэсант. Парашуты, як успамінаў Шчамялёў, рознакаляровыя, а фігуркі пад імі — злавесна-чорныя, быццам сама смерць спускалася з нябёсаў: «Парашутысты абстралялі нас з паветра, кулі світалі дзесьці блізка, але нас, на шчасце, не закранулі...».

Толькі 21 ліпеня дабраліся да таўварнай станцыі Масквы. У гэты ж дзень сталіца падвергнулася налёту варожай авіяцыі і была абвешчаная першая за вайну паветраная трывога. Масква разам з тэрыторыяй Маскоўскай ваеннай акругі ўжо знаходзілася на ваенным становішчы, з масквічоў фарміраваліся дывізіі народнага апалчэння, знішчальныя батальёны, і ўся гэтая трывожная карціна, вядома, рабіла моцнае ўражанне на бежанцаў, якія прыбывалі.

Беларусаў, паўапанутых, галодных, знясіленых, без грошай і дакументаў, масквічы прынялі вельмі цёпла: перш за ўсё накармілі, затым на аўтобусах развезлі па розных месцах, часова рассялілі па кватэрах і клубах, сабралі грошы на далейшую дарогу ў глыбокі тыл. Сям'ю Шчамялёвых размясцілі ў клубе, насупраць Казанскага



Даваеннае дзяцінства. Віцебск. 1967 год.

вакзала, выдалі талоны на харчаванне, матрацы, коўдры, арганізавалі лазню.

У Маскву Леанід трапіў упершыню і, натуральна, выбраўшы момант, перш за ўсё вырашыў адшукаць Лаврушынскі завулак, дакладней — Траццякоўскую галерэю. Па дарозе ўбачыў велізарныя стратастаты, якія вайскоўцы цягнулі за вяроўкі. Гэта таксама зрабіла ўражанне. А вось далей не пашанцавала: ля галоўнага фасада галерэі стаялі вартавыя, нікога не пускалі. І знаёмства з найбуйнейшым у свеце музеем рускага мастацтва, які Леанід з дзяцінства марыў убачыць, прыйшлося адкласці на пасляваенны час.

І зноў доўгі шлях — на гэты раз у напрамку паўднёва-усходу. Апошнім пунктам прызначэння стаў горад Сямёнаў, дзе Шчамялёвы пасяліліся на прыватнай кватэры. Леанід, стаўшы на ўлік у ваенкамаце, пайшоў працаваць на чыгуналіцейны завод, дзе рабілі ручныя гранаты. Хутка асвоіў зварачную справу і неўзабаве замяніў вопытнага майстра-электразваршчыка, якому прыйшла чарга ісці ў дзеючую армію. Паралельна з працай Леаніду і яго аднагодкам у чаканні мабілізацыі даводзілася пад кіраўніцтвам інструктараў займацца і агульнай ваеннай падрыхтоўкай.

І вось наступіў доўгачаканы момант: у снежні 1941 года Леаніда, нарэшце, мабілізавалі. Накіравалі ў сяржанцкую школу. Ваенныя заняткі,

нягледзячы на жорсткія халады, ішлі з раніцы да вечара. Некаторыя не вытрымлівалі такіх нагурузак і адлічваліся ў лінейныя роты. Астатнія з нецярпеннем чакалі прыходу вясны і лета, але і тады не стала лягчэй. Гэта працягвалася доўга. Толькі ў снежні 1942 года Леанід прыняў прысягу і, атрымаўшы званне малодшага сяржанта, стаў рыхтаваць да будучых баёў маладых навабранцаў, амаль равеснікаў, якія пастаянна прыбывалі ў полк.

Да чэрвеня 43-га былі сфармаваныя першыя маршавыя роты і батальёны. Малодшы сяржант Шчамялёў у роце быў прызначаны камандзірам аддзялення. Вось і прыйшоў іх час: зусім хутка на фронт, на перадавую.

З успамінаў Леаніда Шчамялёва: «У складзе стралковага палка прайшлі-праехалі палову Расіі. Непадалёк ад Курска нас высадзілі з вагонаў, бо цягнік далей ісці не мог. Маршам дабраўся да месца прызначэння — у зусім бязлюдны горад Дзмітрыў-Льгоўскі, што на рацэ Свапе. Адсюль да лініі фронту, дзе стаяла эшаланававая абарона, 15–20 кіламетраў. Камандзіры выдалі нам каму вінтоўку-трохлінейку, каму карабін, па пачцы патронаў. Вакол — страшэнныя следы нядаўніх баёў. Людзей няма. Ад абгарэлых дамоў засталіся толькі чорныя шкілеты. Карціна жудасная. У маім аддзяленні быў хлопец якраз родам з гэтага горада. Я бачыў яго стан, калі ён глядзеў на тое, што засталося ад гарадскіх вуліц — словамі не перадаць. А над галавой — нямецкія самалёты, якія пастаянна дзяўблі зямлю. Нам даводзі-

лася прыстасоўвацца да мясцовасці, каб хоць неяк схавацца ад бамбёжак. І не было відаць ні нашых танкаў, ні нашай авіяцыі, верагодна, галоўныя сілы фронту працавалі на больш важных напрамках галоўнага ўдару».

На выступе Курскай дугі байцы палка на кароткі час спыніліся. Гэта быў час вялікага пералому ва ўсёй вайне. Менавіта ў Курскай бітве войскі Цэнтральнага фронту пад камандаваннем Ракасоўскага правялі абарончую аперацыю, у выніку якой адбілі наступ праціўніка і стварылі ўмовы для пераходу ў контрнаступленне. Усё пачалося 15 ліпеня, калі войскі правага крыла фронту, у які ўваходзіў і стралковы полк Шчамялёва, перайшлі ў контрнаступленне.

З расказа Леаніда Шчамялёва: «Прарваўшы абарону ворага, мы пагналі непрыяцеля ў заходнім напрамку. Многія гінулі, замест загінулых прыбывала новае папаўненне. А я яшчэ заставаўся жывы і нават не паранены. Цуды, ды і толькі! І да цябе паважлівае стаўленне як да «ветэрана», «старога»: на цябе новае папаўненне ўскладае надзею, што ў цяжкую хвіліну не падвядзеш, выратуеш. Што казаць — адказнасць! З іншага боку, хоць мне было ўсяго дваццаць, ужо разумеў, што такія жорсткія бітвы, у якіх малою вайны перамолвае тысячы, мільёны чалавечых жыццяў, не прыносяць шчасця пераможцам. І падспудна адчуваў гібельнасць такіх войнаў для чалавецтва, незалежна ад таго, хто правы — хто вінаваты. Яшчэ

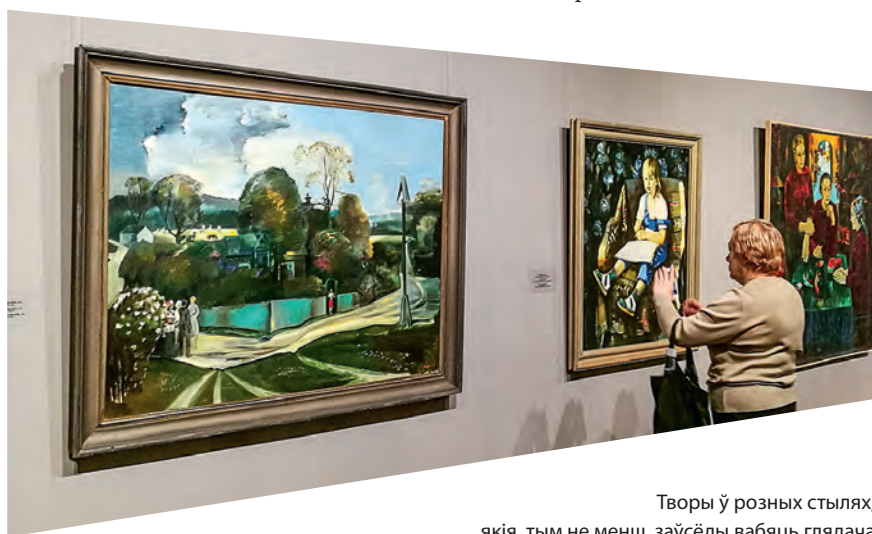


Палявы трыбунал, 1974 год

дахрысціянскі рымскі паэт Вяргілій разумеў, што «ад вайны нельга чакаць ніякіх выгодаў», а француз Франсуа Фенелон на пачатку XVIII стагоддзя прамая заявіў, што «вайна — гэта зло, якое ганьбіць чалавечы род». Можна быць, менавіта падобнае адчуванне праз 30 гадоў падштурхнула мяне на стварэнне карціны, якая атрымала назву «**Палявы трыбунал**». У ёй паспрабаваў раскрыць ўнутранае замяшанне разгубленага маладога чалавека, салдата, які апынуўся па волі рока ў жорсткай мясасечцы вайны і не разумее, што адбываецца вакол яго. Не раз сустракаў такіх, многія з якіх проста гінулі ў першых жа баях, не паспеўшы зрабіць ніводнага стрэлу».

Герой гэтага палатна — малады салдат, які ў адным з нядаўніх баёў разгубіўся, магчыма, спалохаўся, змаладушнічаў. І вось цяпер ён чакае ад палявога трыбунала вердыкту. Але, як лічыў аўтар карціны, такія вось маладыя хлопцы, разгубіўшыся ў пэўны момант, потым пераадольвалі і замяшанне, і слабасць духу, і натуральны страх і, калі заставаліся жывымі, становіліся сапраўднымі байцамі, з гонарам выконвалі свой абавязак перад Радзімай.

Іншымі словамі, тэма таго шчамялёўскага палатна — чалавечае замяшанне і надзея на яго пераадоленне. Тэма няпростая. Так, была і такая «акопная» праўда вайны, якая ў савецкім выяўленчым мастацтве тых гадоў, у прынцыпе, не атрымала развіцця. Але Леанід Шчамялёў — адзін з пер-



Творы ў розных стылях, якія, тым не менш, заўсёды вабяць глядача

шых мастакоў, хто спусціўся на грэшную зямлю з вышынь заліхвацкага атакуючага ўра-патрыятызму і сказаў: паглядзіце, сябры мае, як усё было ня проста за «кулісамі вайны», як цяжка і з якімі пакутамі мы ішлі да вясны 45-га.

У верасні 1943 года часткі Цэнтральнага фронту, дзе служыў і Шчамялёў, падышлі да Чарнігава. За гэты горад разгарнулася цяжкая бітва. У расказах ён успамінаў усё: як ва ўпор білі па нашых байцах фашысцкія самаходкі, як немцы будавалі барыкады-завалы на скрыжаваннях чарнігаўскіх вуліц, хавалі ў засаду танкі, закідвалі ў тыл аўтаматчыкаў. Памятае, як яго аднапалчане ішлі ў атаку, не думаючы пра гераізм і подзвігі: сапраўды, «не да ордэна — была б Радзіма». Яны проста ішлі, бо не маглі не ісці. Ішлі па сваёй зямлі і за сваю зямлю. У памяці засталася і тое, як цёпла іх сустракалі і праводзілі жыхары вызваленых украінскіх гарадоў і вёсак.

Леанід Шчамялёў: «Вядома, вайна для вышэйшага камандавання малявалася ў іншых вымярэннях. Гэта цяпер я ведаю, дзе і як размяшчаліся франты, арміі, карпусы, дывізіі. А ў той час я камандаваў толькі кулямётным аддзяленнем і «мая» вайна ішла на маленькім пятакку зямлі. Што там было далей, я не ведаў. Але я ведаў іншае: на гэтым пятакку была мая краіна, мая мова, мой дух, мае таварышы».

Перад фарсіраваннем Прыпяці (гэта ў напamкку беларускага гарадка Калінкавічы) у іх стралковым палку заставалася не больш за сто актыўных штыкоў, але салдаты, літаральна ўгрызаючыся ў зямлю, рухаліся наперад і наперад. Выйшлі да берага Прыпяці. Цішыня. Але што там, на процілеглым беразе, невядома. Тады камандзір роты даў чацвярым, у тым ліку Шчамялёву, баявое заданне: удакладніць рэльеф водных рубяжоў, па якіх можна будзе прайсці войскам на той бераг Прыпяці. Пераплыць. Улезлі на высокі бераг, аглязеліся. Удалечыні — густы лес. Варонкі, аковы, напоўненыя бруднай вадой, знявечаная нямецкая самаходная гармата «Фердынанд»... Усё было ціха, і байцы далі сігнал сваім. Фарсіраванне Прыпяці прайшло бесперашкодна. Так адбылася першая пасля ліпеня 1941 года сустрэча Леаніда з роднай беларускай зямлёй.

Тады ж адбыўся выпадак, дзіўны, неверагодны, амаль містычны. Ужо пасля вяртання з разведкі, у кароткі час адпачынку ўсёй гэтай чацвёрцы — а былі яны людзьмі розных нацыянальнасцяў — адначасова прысніўся аднолькавы (!) сон: казачна прыгожая дзяўчына. Праўда, кожнаму свая. Леаніду — з доўгай залацістай касой і ўся ў белым. Камусьці — у іншым адзенні. Прагнуліся, перабіваючы адзін аднаго, расказалі, што бачылі ў сне. Глядзяць, а там, на беразе, сапраўды, дзяўчына. Але, на жаль, гэта ім толькі здалося. На са-

нас ён быў не проста камандзірам: таварышам, бацькам. У замасленай гімнасцёрцы, энергічны, магутны, ён прыкладам мужнасці натхняў на бой — «святые і правы». Загінуў у багністым лесе, на маіх вачах, скошаны аўтаматнай чаргой. Што там казаць — менавіта такія людзі вялі да перамогі, умацоўвалі ў нас сілу. А было вельмі цяжка. У той дзень з нецярпеннем чакалі, хутчэй бы сцямнела: ноччу нямецкія контратакі спыняліся. Але да вечара прыйшоў загад: зноў атакаваць. І непадалёк ад Калінкавічаў, у лесе, патанаючы ў ба-



Маё нараджэнне, 1967 год

мой справе там калыхалася на ветры тонкая бярозка.

Вось так сустрэла Беларусь Шчамялёва пасля двухгадовай адсутнасці на радзіме. А вакол лясы, мясцовасць балоцістая, немцаў не відаць. Але дзіўна: чутная іх гаворка, яны дзесьці побач. А як сябе паводзіць у падобнай абстаноўцы, байцы не ведалі. Тактыцы паводзінаў у лясных умовах іх не вучылі. Але трэба ісці наперад.

З успамінаў Леаніда Шчамялёва: «Памятаю, у чатыры гадзіны раніцы 6 кастрычніка пачалося наша наступленне. Але няўдала — немцы ўпарта і адчайна абараняліся. Атакі працягваліся цэлы дзень. Былі цяжкія страты. Загінуў наш камандзір роты, мужны і светлы чалавек. Для

лоце, наш узвод уступіў у апошні ў гэты дзень бой з гітлераўцамі. Памятаю як сёння: абыходзячы падбітую саракапятку, на нас ішлі ў псіхічную контратаку здаравення, як на падбор, фрыцы з аўтаматамі наперавес, з закатанымі па локаць рукавамі. Адзін з іх, немалады, высокі, бялявы (вось жа запомніў!), і паспеў рэзануць мяне з аўтамата. Спачатку нічога не адчуў — толькі тупы ўдар, нібы палкай ударыла ў левае перадплечча. Потым убачыў: кроў з раны свішча, значыць, думаю, куля прайшла наскрозь. Аўтаматычна вырваў пакет, сяк-так перабінтаваў руку і з цяжкасцю па-пластунску папоўз да сваіх. У палявой санчастцы зрабілі падбінтоўку. Аказалася, што костка і

локцевы нерв прастрэлены. Тут жа, без усялякіх затрымак, выдаўшы мне карту апісання гісторыі ранення, накіравалі ў палявы шпіталь. Капітан медыцынскай службы агледзеў рану, паківаў галавой і тэрмінова загадаў свайму персаналу даставіць мяне ў медсанбат пад Курск. Там, паставіўшы дыягназ, вызначылі ў разрад цяжкапараненых».

Леаніда чакаў глыбокі тыл. Вагоны былі набітыя параненымі салдатамі і малодшымі афіцэрамі з розных франтоў, але бытавыя ўмовы былі цалкам прыймальнымі: добрае харчаванне, чыстая бялізна, прасціны, цёплае і паважлівае стаўленне да параненых з боку жаночага медперсаналу. Пра «жанчын вайны» — лекараў, медсясцёр, санітарак, — якія, уласна, не толькі лячылі параненых, але кожнаму, незалежна ад пасады і звання, давалі надзею на тое, што ён абавязкова ўстане ў строй і дойдзе да Берліна, Леанід Дзмітрыевіч мог распавядаць гадзінамі, называючы іх «унікальнай з'явай роду чалавечага».

6 лістапада прыбылі на таварную станцыю ў Маскву. Якраз у гэты дзень зводка Савінфармбюро паведаміла аб узяцці Кіева войскамі 1-га Украінскага фронту. Радасць была неапісальная. З гэтай нагоды нават параненых пачаставалі віном.

Потым быў горад Горкі. Доўга стаялі на станцыі. Нарэшце позна ўвечары цягнік крануўся ў паўночным кірунку.

Праехалі невялікую чыгуначную станцыю Бор. Куды далей? Леанід спытаў пра гэта медсястру. Аказалася, у шпіталь горада ... Сямёнава.

Ноччу прыбылі ў Сямёнаў. Не чакаючы світання, Леанід разам з прыяцелем, малодшым лейтэнантам, накінуўшы на ніжнюю бялізну нейкія цывільныя шмоткі, раскрыўшы «гармонік» (злучэнне вагонаў), адправіліся па марозе на кватэру па старым адрасе, дзе павінны былі жыць яго родныя. Там казалі, што маці Леаніда — Агаф'я Венядзіктаўна — жывая-здоровая, але пражывае ўжо на іншай кватэры. Бойкі падлетак Ваня, сын гаспадыні, нягледзячы на позні час, падахвоціўся праводзіць «ваенных дзядзькаў» куды трэба. Прыйшлі і была радасная сустрэча. Агаф'я Венядзіктаўна, убачыўшы загіпсаваную руку сына, расхвалывалася, але Леанід супакой: усё ў парадку, галоўнае, жывы. На досвітку хлопцы вярнуліся ў вагон, а праз гадзіну, атрымаўшы канверты-коўдры, былі ўжо ў афіцэрскай палаце эвакуацыйнага шпіталю. Днём прыйшла наведальніца неспакойная мама, а так як чуткамі зямля поўніцца, неўзабаве наляцелі і хлопцы, былыя калегі па чыгуналіцейнаму заводу. Прынеслі шмат навін, гасцінцы, велізарны букет кветак і бутэльку гарэлка ўнутры гэтага букета.

Леанід Шчамялёў: «У шпіталі за мной даглядала санітарка Каця, родам з найбліжэйшай вёскі Дзяцкава. Неяк мы з ёй разгаварыліся, і я абмовіўся, што на Украіне падчас перасячэння нашага палка з мясцовым партызанскім атрадам выпадкова сустрэўся з адным хлопцам, родам з Сямёнаўскага раёна. Даведаўшыся, што я таксама з Сямёнава, той страшна ўзрадаваўся. Расказаў, што сам ён — кадравы афіцэр, на пачат-



Палявая крыніца, 1988 год

ку вайны трапіў у палон, збег і пасля доўгіх прыгодаў апынуўся ў рэйдавым Сумскім партызанскім злучэнні Сідара Каўпака. А Кацярына паслухала-паслухала і раптам, не сказаўшы ні слова, імгненна знікла. Як ветрам здзьмула. Праз некаторы час мяне выклікае начальнік шпіталю, маёр: «Слухай, малодшы сяржант, там у прыёмнай чакае цябе нейкі цудоўны стары. Хоча нешта ўдакладніць». Выходжу, бачу старога купецкага складу: рудая барада, пранізлівыя вочы, цёплая футра, янотавае шапка. Потым даведаўся, што ён — са старавераў.

«Ты Шчамялёў?» — пытаецца. На твары ніякага выразу. Адказваю сцвярдзальна. «Чуў, што ты бачыў на фронце майго сына». Паціскаю плячым: «Я шмат бачыў». І тады ён дастае з футры фатаграфіі і раскладвае перада мной: «Пакажы, каго ведаеш». Сярод дзясяткаў даваенных здымкаў бачу малюнак маладога чалавека гадоў сямнаццаці-васямнаццаці: так, гэта той самы мой знаёмы, якога я сустрэў на Украіне, толькі маладзейшы. Кажу: «Вось гэты, толькі ён зараз крыху іншы і са шрамамі...».

Стары тут жа — да начальніка шпіталю, маўляў, адпусціце сяржанта да яго пагасціць на некалькі гадзін. Нагода ж не з радавых. Адпусцілі. Мяне — у сані, футра на плечы — і наперад. А вялікі дом яго быў ужо набіты людзьмі. Стол завалены ўсякімі стравамі, напоямі. Стары тут жа дадаваў усім, што вось прывёў дарагога госця, які бачыў яго сына. Мяне беражліва пасадылі за стол. Не паспелі мы падняць першыя чаркі, як раптам забягае ў пакой дзяўчынка-пашталь-



На выставе Л. Шчамялёва

ён і радасна крычыць, што прыйшоў ліст ад сына гаспадара! Бываюць жа ў жыцці такія супадзенні, якія лагічна растлумачыць немагчыма. Той піша, што жывы-здоровы, змагаецца з ворагам па сумленні, што хутка яго перавядуць у Харкаў, у штаб партызанскага руху. У канцы ліста падкрэсліў, што ў раёне мястэчка Варажба, што ў Сумскай вобласці, сустрэў «дарагога земляка з Сямёнава» і гэтак далей. Вядома, ліст зрабіў на ўсіх незвычайнае ўражанне, а мяне так кармілі і паілі гасцінныя гаспадары, што думаў усё, да шпітала своечасова не дабярўся і будзе скандал. Але людзі кемлівыя: як належыць даставілі мяне на месца. І потым амаль увесь снежань 1943 года стары і яго сямейства наведвалі мяне з гасцінцамі».

Выпісалі Шчамялёва перад новым, 1944 годам. Але незадоўга да гэтага адбылася яшчэ адна цікавая сустрэча, якая адыграла важную ролю ў яго наступным жыцці.

Леанід Шчамялёў: «У шпіталі я пазнаёміўся з адным кавалерыстам, які ўжо выпісаўся і быў апрануты ў поўную кавалерыйскую форму: шынель, чаравікі, шпоры, словам, усё як след. Разгаварыліся. Калі зайшла размова аб маім далейшым лёсе, я сказаў, што хацеў бы пасля выздараўлення трапіць у кавалерыйскую часць, бо з дзяцінства люблю коней. Той, не разважаючы, гарача падтрымаў маё жаданне і са словамі «тэрмінова пішы заяву!» прадываў адрас рэзерву Стаўкі Вярхоўнага Галоўнакамандуючага. На наступны дзень, мала спадзяючыся на пазытывы вынік, усё ж адправіў у Маскву ліст-трохкутнік з просьбай дазволіць мне працягнуць пасля выздараўлення ваенную службу менавіта ў кавалерыі. Да майго здзіўлення, адказ прыйшоў хутка і, галоўнае, станоўчы: пасля выпіскі «накіраваць малодшага сяржанта Шчамялёва ў 2-ю кавалерыйскую брыгаду». Месца прызначэння — горад Каўроў. Да гэтага ў горадзе Горкім я прайшоў адпаведныя медыцынскія і іншыя камісіі. Гэта было не проста, але мне пашанцавала. Такім чынам, атрымаўшы камандзіровачнае прадпісанне, трапіў у кавалерыйскую школу, якая размяшчалася недалёка ад ракі Клязьма. Праз некаторы час мне было прысвоена званне сяржанта, і

неўзабаве я быў прызначаны камандзірам аддзялення. Зразумела, быў у мяне і свой конь. Клікалі яго Бамбуковы: гняды прыгажун-трохгодка, разумніца, проста любата».

Невялікі горад Каўроў да жніўня 1944 года ўваходзіў у Іванаўскую вобласць, да вайны меў насельніцтва каля 70 тысяч чалавек і нічым выбітным не адрозніваўся ад гарадоў падобнага роду. Затое падчас вайны стаў найбуйнейшым цэнтрам СССР па вытворчасці стралковай зброі — аўтаматаў, кулямётаў.

Леанід Шчамялёў: «Аднойчы падчас майго дзяжурства па кулямётна-мінамётным эскадроне (эскадрон — гэта тры аддзяленні) прыехаў камандуючы кавалерыяй Чырвонай Арміі маршал Сямён Будзёны разам з камандуючым войскамі Маскоўскай ваеннай акругі генерал-палкоўнікам Паўлам Арцём'евым і світай, каб праінспектаваць стан спраў у нашай каўбрыгадзе. У прыгожай бекешы, у папасе, у маршальскіх пагонах, ён падыйшоў да мяне, выслухаў даклад, моцна паціснуў руку і сказаў: «Ну, сяржант, паказвай сваю гаспадарку». Пасля выразна праведзенай «экскурсіі» атрымаў падзяку».

На пачатку 1945 года 2-ю каўбрыгаду перакінулі на Украіну, у раён горада Роўна. Тут з яе складу пад асабістым наглядом тагачаснага намесніка камандуючага кавалерыяй Чырвонай Арміі генерал-палкоўніка Гарадавікова фармавалася так званая спецыяльная група «сарака пяці». У яе склад увайшоў і сяржант Шчамялёў. Група была створана для апырэдджання варажых дыверсій, у тым ліку і для знішчэння бандэраўскіх лятучых атрадаў, якія пасля вызвалення Украіны ад фашыстаў разгарнулі актыўную барацьбу з савецкай уладай.

Але так здарылася, што перад самым адыходам групы (у напрамку Венгрыі) Шчамялёва раптоўна зваліла трапічная малярыя. Чалавек імгненна

адключаецца, нічога не памятае, тэмпература да сарака, і яго трасе ў ліхаманцы. Адкуль узялася такая рэдкая зараза, лекары так і не вызначылі, толькі канстатавалі факт, што прыкметы трапічнай ліхаманкі ў наяўнасці, але выявіць яе крыніцы яны не здолжныя.

У красавіку 45-га Шчамялёва адправілі ў Маскву, а адтуль у родную вайсковую частку, на старую «базу»,



Ля карціны «Першы дзень міру»

у шпіталь Каўрова. Там і сустрэў Дзень Перамогі. Праз 38 гадоў ён напіша аўтабіяграфічную карціну-споведзь «Першы дзень міру», у якой здолеў адлюстравать глыбінную тэму памяці аб пройдзеным франтавым шляху, гераізме аднапалчан, аб горкіх страхах і надзеях. А яшчэ — пра шчасце чалавека, які перамог у той страшэннай вайне.

Леанід Шчамялёў: «Наогул мне ў жыцці пашанцавала на добрых людзей, асабліва падчас службы ў кавалерыі. Ніколі не забуду чалавека вялікай мужнасці і шчодрата сэрца, майго непасрэднага камандзіра капітана Пятра Сяргіенку. Усім, чаго я дасягнуў у жыцці, шмат абавязаны яму. Сустракаўся з людзьмі, якія добра ведалі майго земляка, генерал-маёра Льва Даватара, камандзіра 2-га гвардзейскага кавалерыйскага корпуса, які гераічна

загінуў 19 снежня 1941 года. Сярод кавалерыстаў, якія ўдзельнічалі ў смелых рэйдах Даватара па тылах ворага, у нашай частцы быў і мой цёзка Кузняцоў, які шмат распавядаў аб сваім легендарным камандзіры. Праз гады я паспрабаваў увасобіць на палатне вобраз Даватара. Хоць, калі пісаў карціну, думаў не толькі пра генерала, але і пра тых людзей, з кім мне выпаў гонар сустрэцца на нялёгкіх франтавых шляхадарогах».

Перад напісаннем карціны Шчамялёву давялося ўбачыць толькі адзін «жывы» кадр кінахронікі з Даватарам і Ракасоўскім, зроблены вайсковым апэратарам на Заходнім фронце. Акрамя таго, ён пазнаёміўся з захаванымі фатаграфіямі героя. Прачытаў некалькі лістоў генерала з фронту, адрасаваных сям'і. Але, вядома, галоўным у нараджэнні жывапіснага палатна было асабістае, аўтарскае стаўленне да персанажа і часу, у якім жыў і змагаўся гэты чалавек.

У шэрай папасе і чорнай бурцы, у чырвоным башлыку, легендарны камкор, сціснуўшы рукацы шашкі, стаіць з палявым біноклем ў прастай, натуральнай позе. Здаецца, нічога асаблівага. Але якая гвардзейская падцягнутасць,

элегантнасць, якое высакароднае аблічча, якая ўнутраная сіла чалавека, у якога святы верылі байцы-кавалерысты. А як уважліва мастак ўзіраецца ў характэрныя дэталі, важныя для разумення атмасферы зімы 41-га: кулямётную тачанку ззаду генерала, калодзеж з абледзянелым вядром, домікі з фігуркамі жыхароў. І, здаецца, здэсці там, у нябачнай глыбіні, хутка разгорнецца той апошні бой Даватара. Там вораг заняў выгядную пазіцыю і, ведучы прыцэльны агонь, не даваў магчымасці казакам атакаваць сяло. І тады, спяшаючыся, генерал, па пояс у снезе, спусціўся з крутога берага і па-пластунску папоўз да ланцуга байцоў, каб асабістым прыкладам натхніць іх на апошні пераможны штурм. І — трапіў пад шквальны агонь нямецкіх кулямётаў...

Рытміка карціны такая, што, узіраючыся ў палатно, быццам на свае вочы чуеш голас песні-быліны аб слаўных байцах, аб гарачых баях, калі клаліся пад капыты хуткіх коней дарогі перамог і сыходзілі ў неўміручасць кавалерысты-даватараўцы.



Генерал Даватар, 1975 год

Вось так вайна адбілася ў сэрцы і душы Леаніда Шчамялёва. Яна, без сумневу, абвастрыла пачуцці будучага мастака. Але не пакінула яго абыякавым да ўсяго, што не можа не хваляваць неабыякавага чалавека.

Веніямін Міхееў.
Фота аўтара.



Мастак Л. Шчамялёў і яго творы



Л. Шчамялёў. Нацюрморт. 1968 год.

КРАІНА Ў ЦЭНТРЫ ЕЎРОПЫ



**Часопіс для тых,
хто жадае ведаць больш**

ISSN 0320-7544



9 770320 754006



2 1 0 0 3